

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА: кредитно-модульний курс

Навчально-методичний посібник

2-ге видання, перероблене і доповнене

Харків
2012

УДК 330.44:339.9(075.8)
ББК 65.5
М 58

Авторський колектив:
Т.В. Андросова, Л.О. Чернишова,
А.В. Янчев, В.О. Козуб, Л.Л. Носач

Рецензенти:
д-р екон. наук, проф. Н.С. Краснокутська,
канд. екон. наук, проф. А.П. Грінько

Рекомендовано вченою радою ХДУХТ, протокол № 7 від 3 квітня 2012 року.

Міжнародна економіка: кредитно-модульний курс: навч.-метод.
М 58 посібник / Т.В. Андросова [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і доп. –
Харків : ХДУХТ, 2012. – 164 с.

Навчально-методичний посібник підготовлено згідно з програмою вивчення нормативної дисципліни «Міжнародна економіка» для бакалаврів галузі знань «Економіка і підприємництво». Структура посібника відповідає вимогам впровадження кредитно-модульної системи навчального процесу.

Посібник розрахований на самостійне опанування студентами курсу міжнародної економіки, спираючись на методичні поради авторів щодо засвоєння теоретичного матеріалу за кожною темою та його закріплення через виконання практичних завдань, творче осмислення проблемних питань та ділових ситуацій.

УДК 330.44:339.9(075.8)
ББК 65.5

© Андросова Т. В., Чернишова Л. О.,
Янчев А. В., Козуб В. О., Носач Л. Л., 2012

© Харківський державний університет
харчування та торгівлі, 2012

ВСТУП

Дисципліна «Міжнародна економіка» висвітлює питання щодо структури світового господарства та міжнародних економічних відносин, специфіки їх реалізації та особливостей розвитку міжнародної економіки на сучасному етапі.

Вивчення навчальної дисципліни збагачує уявлення про характер міжнародної економіки, дає можливість пізнати етапи її еволюції, сучасний зміст та основні структурні характеристики, розкрити закономірності функціонування й розвитку окремих складових міжнародних економічних відносин і напрямки їх національного, міждержавного та наддержавного регулювання. Навчальний матеріал дисципліни базується на основних поняттях, класифікаціях та моделях, які повинні опанувати студенти економічних спеціальностей.

Мета викладання дисципліни «Міжнародна економіка» полягає у формуванні у студентів системи сучасних теоретичних знань, вмінь та практичних навичок у галузі міжнародної економіки, форм, методів та механізмів реалізації міжнародних економічних відносин.

Предметом дисципліни «Міжнародна економіка» є система міжнародних економічних відносин, що складається між національними економіками країн світу в умовах інтернаціоналізації та глобалізації.

Для досягнення мети викладання курсу «Міжнародна економіка» поставлені такі **основні завдання**:

- визначити сутність, середовище і тенденції інтернаціоналізації економіки, суб'єкти, методи і рівні міжнародної економічної діяльності, принципи розвитку та механізм її здійснення і регулювання;

- розкрити форми міжнародних економічних відносин за допомогою аналізу стану сучасної міжнародної торгівлі, регулювання торговельно-економічних відносин, особливостей ціноутворення на світових товарних ринках, оцінки причин та напрямків міжнародної міграції робочої сили, та міжнародного руху капіталу;

- дослідити розвиток міжнародних валютно-фінансових відносин через висвітлення питань еволюції світової валютної системи, сутності та систематизації валют, валютних курсів, валютного паритету, світових валютних ринків та валютного ринку України, балансів міжнародних розрахунків;

- розглянути основні етапи міжнародної економічної інтеграції

на прикладі інтеграційних утворень (НАФТА, Європейський Союз, СНД, тощо).

- навчити студентів аналізувати й оцінювати світогосподарські явища і процеси у контексті національних інтересів України.

Інтегрований підхід до викладання курсу «Міжнародна економіка» дозволить сформуванню у студентів такі знання та навички.

Студент повинен знати:

- сутність основних понять і структурних складових міжнародної економіки;

- основні цілі, завдання та організаційно-економічні умови функціонування країн у сфері МЕВ;

- особливості та фактори, що впливають на розвиток міжнародного поділу праці з точки зору теорій міжнародної торгівлі;

- тенденції розвитку форм міжнародних економічних відносин, що обслуговують функціонування міжнародної економіки;

- закономірності взаємодії країн різної державної належності в сфері міжнародного бізнесу.

Студент повинен оволодіти навичками:

- аналізу процесів, що відбуваються в сфері міжнародних економічних відносин;

- оцінки економічного потенціалу господарюючих суб'єктів різної державної належності в області міжнародного обміну товарами, руху факторів виробництва;

- формування напрямків розвитку міжнародної економічної політики держав;

- вибору оптимальної стратегії боротьби з економічними спадами, фінансовими і валютними кризами, які виникають в окремих країнах або регіонах і в сучасних умовах набувають глобального характеру.

«Міжнародна економіка» – навчальна дисципліна циклу загальноекономічної підготовки бакалавра з напрямку «Економіка та підприємництво».

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

ВСТУП

Міжнародна економіка: поняття, напрями діяльності, галузь науки. Мета та завдання дисципліни. Методологія вивчення дисципліни. Логіка побудови та зміст дисципліни.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА – ПІДСИСТЕМА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧИННИКІВ ВИРОБНИЦТВА

Тема 1

Міжнародна економічна система

Сутність міжнародної економічної системи. Міжнародний поділ праці (МПП), як основа міжнародної економічної системи. Фактори, що впливають на розвиток МПП. Напрямки міжнародного поділу праці. Форми міжнародного поділу праці: міжнародна спеціалізація виробництва, міжнародне кооперування виробництва. Форми та види міжнародної спеціалізації виробництва. Класифікація міжнародного кооперування.

Сутність сучасного світового господарства. Етапи та тенденції розвитку світового господарства. Основні особливості функціонування світового господарства другої половини 20-го століття. Основні риси та особливості розвитку сучасних МЕВ.

Поняття, сутність, предмет, об'єкти, головні суб'єкти, мета і структура міжнародних економічних відносин (МЕВ). Рівні МЕВ як глобальних відносин. Основоположні принципи МЕВ. Національні економічні інтереси як засіб реалізації МЕВ. Форми прояву інтересів: загальнонаціональні та міжнародні. Особливості сучасних МЕВ.

Тема 2

Міжнародна економічна діяльність

Середовище МЕВ та його особливості. Середовище розвитку МЕВ та його основні фактори. Характеристика факторів політико-правового середовища. Рівні та органи адміністративно-правового регулювання МЕВ. Національні економіки та ознаки їх систематизації (регіональна, економічна, організаційна). Класифікація країн за соціально-економічною ознакою, як найбільш адекватною потребам теорії та практики МЕВ. Країни з розвинутою ринковою економікою в системі МЕВ та їх загальна характеристика. Соціально-економічна диференціація країн, що розвиваються. Основні риси країн, що розвиваються, їх місце і роль в міжнародному обміні. Загальна характеристика, основні причини відокремлення, досвід розвитку «Н.І.К.». Порівняльна характеристика експортоорієнтованої моделі розвитку азійських «Н.І.К.» та імпортозамінної моделі розвитку латиноамериканських «Н.І.К.». Систематизація країн з економічною моделлю перехідного типу та їх характеристика. Основні напрями системних ринкових перетворень, що мають бути реалізовані в процесі трансформації перехідних суспільств. Система ринкового середовища МЕВ та її характеристика. Фізіологічні, особисті психологічні фактори, на яких базується поведінка людей. Формування соціальної поведінки людей внаслідок природжених та надбаних в процесі життя факторів. Культура, її трансляція і засвоєння. Важливіші світоглядні та поведінкові аспекти, які формуються під впливом культури. Інфраструктурне середовище МЕВ та його складові елементи. Енергетичне, транспортне та інформаційно-комунікаційне забезпечення країн світу.

Система національних рахунків (СНР) як система взаємозалежних показників розвитку економіки на макрорівні. Поняття та особливості визначення валового внутрішнього продукту, валового національного продукту (ВНП), ВНП на душу населення, національного доходу (НД), індексу суспільного розвитку країни, рейтингу конкурентноздатності країни. Характерні риси сучасної міжнародної економічної діяльності.

Тема 3

Світовий ринок товарів і послуг

Сутнісна характеристика світового ринку. Територіальна структура світового ринку. Функціональна структура світового ринку. Риси й особливості розвитку світового ринку товарів та послуг. Товарні класифікації і номенклатури, які використовувалися в міжнародних відносинах. Класифікаційна схема Гармонізованої системи опису й кодування товарів.

Теорія порівняльних витрат виробництва, принцип абсолютних порівняльних переваг у торгівлі. Модель Хекшера-Оліна, Самуельсона і парадокс Леонтьєва. Сучасні західні теорії модернізації МПП.

Поняття, специфічні риси, принципи та особливості міжнародної торгівлі. Показники, що характеризують участь країн у міжнародній торгівлі. Фактори, що впливають на рівень розвитку міжнародної торгівлі.

Класифікація форм міжнародної торгівлі. Торговля товарами та послугами. Традиційна торгівля та її види. Зустрічна торгівля як засіб підвищення конкурентоспроможності експортних товарів. Види зустрічної торгівлі. Класифікація послуг. Особливості розвитку міжнародної торгівлі транспортними, консалтинговими, туристичними, інжиніринговими, інформаційними послугами.

Основні методи міжнародної торгівлі: торгівля напряму та через посередників. Переваги залучення посередників. Види посередницьких операцій і відповідні їм види угод. Загальна характеристика інституціональних посередників. Поняття, функції та різновиди міжнародних товарних бірж. Товари, що традиційно є предметом біржового обороту. Види і цілі біржових угод. Міжнародні аукціони, як метод збуту реальних товарів зі строго індивідуальними властивостями. Види і способи ведення аукціонних торгів. Міжнародні торги, як метод розміщення замовлень купівлі-продажу або підяду. Етапи проведення та особливості міжнародних торгів.

Поняття світової ціни. Види цін, які залучаються як вихідна інформація про ціни світового ринку. Фактори, що впливають на ціноутворення на світових товарних ринках. Основні принципи міжнародного ціноутворення. Методологія розрахунку цін на експортовану та імпортовану продукцію. Комерційні поправки при визначенні цін на світових товарних ринках.

Концепції міжнародної торгівлі: політика вільної торгівлі та протекціонізму. Тарифне і нетарифне регулювання торговельно-економічних відносин. Протиріччя сучасної міжнародної торгівлі.

Роль міжнародної організації – Генеральної асоціації по тарифам і торгівлі (Світової організації торгівлі) в регулюванні міжнародної торгівлі (ГАТТ/СОТ).

Тема 4

Світовий фінансовий ринок

Сутність, передумови створення та структура світового фінансового ринку. Функції світового фінансового ринку. Характеристика ринку грошей, ринку банківських кредитів, ринку короткотермінових фінансових активів, валютного ринку, ринку цінних паперів. Основні форми регулювання світового фінансового ринку.

Типи міжнародних фінансових ринків. Основні суб'єктами міжнародного фінансового ринку. Джерела фінансових ресурсів та активи фінансових інститутів. Прямі учасники фінансових операцій ринку позичкових капіталів, ринку цінних паперів, валютного ринку, страхового ринку, ринку золота, ринку нерухомості.

Тема 5

Прямі інвестиції та міжнародне виробництво

Сутність міжнародних інвестицій. Сутність прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Міжнародна класифікація ПІІ. Загальносвітові тенденції прямого іноземного інвестування. Масштаби, структура, особливості та динаміка міжнародного руху капіталів. Механізм та соціально-економічні наслідки вивозу капіталу.

Поняття та види спільного підприємництва. Основні економічні аспекти розвитку спільного підприємництва. Особливості функціонування спільних підприємств (СП). Шляхи реалізації форм міжнародного бізнесу. Поняття міжнародних спільних підприємств (МСП). Сукупність чинників, що впливають на масштаби, динаміку та результативність МСП. Стримуючі чинники розвитку іноземної підприємницької діяльності. Чинники, які визначають привабливість прямих інвестицій у формі спільних підприємств для приймаючої країни.

Тема 6

Міжнародний кредит

Поняття, умови та вартість кредиту. Класифікація кредитів за різними ознаками та їх характеристика. Угоди про надання кредиту. Особливості та порядок надання комерційних кредитів. Банківське кредитування зовнішньої торгівлі. Порівняльна характеристика кредитних операцій, їх переваги та недоліки. Поняття та особливості факторингу. Механізм здійснення факторингової операції. Поняття та особливості форфейтингу. Механізм здійснення форфейтингової операції. Поняття, суб'єкти та особливості лізингу. Види лізингових операцій та їх характеристика. Проектне фінансування як засіб сприяння експорту. Інвестиційна спрямованість проектного фінансування. Порівняльна характеристика нестандартних форм кредитування, їх переваги та недоліки.

Формування і розвиток світового ринку позичкових капіталів. Функціональна структура: світовий грошовий ринок і світовий ринок капіталів. Географічна та інституціональна структура ринку позичкових капіталів. Основні міжнародні фінансові центри передумови їх виникнення та особливості функціонування. Світова криза заборгованості та проблеми зовнішньої заборгованості України. Закордонні влучення в національну економіку: реальність і проблеми.

Тема 7

Світовий ринок праці

Сутність, структура та особливості формування міжнародного ринку праці. Об'єктивна необхідність і історико-економічні аспекти міжнародних переміщень населення. Міжнародний ринок робочої сили та передумови його формування. Найзначніші сегменти у структурі міжнародного ринку праці.

Етапи розвитку міжнародного переміщення робочої сили. Основні світові ринки робочої сили. Експортери робочої сили на світовій ринок. Сучасні центри тяжіння робочої сили. Особливості сучасного розвитку ринку праці. Основні моделі трудових відносин, які характеризують сучасний світовий ринок праці.

Тема 8

Міжнародна трудова міграція

Сутність, класифікація та особливості міжнародних міграційних процесів. Спонукальні причини міграції населення. Основні соціально-економічні причини міжнародної трудової еміграції. Офіційні джерела інформації про міграцію робочої сили.

Напрямки сучасних міграційних потоків. Характерні риси міжнародної міграції в сучасних умовах розвитку світового господарства. Соціально-демографічні аспекти і наслідки міграції робочої сили для її експортерів та імпортерів.

Державне регулювання ринка робочої сили. Одно-, двостороннє, багатостороннє регулювання в рамках інтеграційних угруповань. Напрямки регулювання процесів міграції робочої сили. Роль міжнародних організацій в регулюванні міграційних процесів. Міжнародна організація праці (МОП), її завдання, структура і напрямки діяльності. Характеристика державної міграційної політики США, Канади Австралії. Україна у світових міграційних процесах та її перспективи на міжнародному ринку праці. Сучасні масштаби міграційного руху населення України.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА ТА МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тема 9

Світова валютна система

Валютна система як форма організації та регулювання валютних відносин. Сутність міжнародної та світової валютних систем. Головне завдання та функції світової валютної системи. Порівняльна характеристика світової та національної валютних систем. Структурні складові та основні вимоги для успішного функціонування світової валютної системи.

Поняття «валюта», види валют. Міжнародні розрахункові валютні одиниці: СДР, ЄВРО. Конвертованість валюти. Валютний курс, валютний паритет. Теорія паритету купівельної спроможності валютного курсу. Види валютних курсів. Загальна характеристика

режимів валютних курсів. Валютне котирування та методи його визначення.

Основні етапи розвитку міжнародної валютної системи. Паризька, Генуезька, Бреттон-Вудська та Ямайська валютні системи: основні принципи, загальна характеристика, причини кризи та особливості. Європейська валютна система як форма регулювання валютних відносин країн Західної Європи. Історія створення Європейської валютної систем.

Передумови створення, поняття, учасники, особливості та функції валютного ринку. Структура валютного ринку. Валютний ринок України. Діяльність Української міжбанківської валютної біржі (УМВБ). Торгівля банківськими металами в Україні. Правила використання готівкової іноземної валюти в Україні. Пункти обміну іноземної валюти та порядок їх організації.

Тема 10

Міжнародні розрахунки

Поняття, особливості та специфіка міжнародних розрахунків. Фактори, що впливають на вибір форми міжнародних розрахунків при здійсненні експортно-імпортних операцій. Порядок організації розрахунків за міжнародними угодами. Ризики, що виникають при міжнародних платежах.

Загальна характеристика інкасо, схема операції. Сутність акредитивної операції. Класифікація акредитивів у зовнішній торгівлі. Проблеми проведення акредитивної операції. Банківський переказ. Комбіновані розрахунки. Переваги та недоліки форм міжнародних розрахунків. Практика використання міжнародних розрахункових операцій в Україні.

Поняття, види та обіг векселів згідно з положеннями Женевських вексельної Конвенції ООН. Поняття, види та обіг чеків згідно з положеннями Женевських чекової Конвенції ООН. Поняття поштового переказу, інструкції системи SWIFT.

Поняття та структура валютної політики держави. Девізна політика як засіб регулювання курсу національної валюти. Дисконтна політика як метод приваблення іноземного капіталу в країну. Диверсифікація валютних резервів як засіб мінімізації валютних ризиків. Застосування валютних обмежень з метою впливу на обсяги здійснюваних валютних операцій. Міждержавні валютно-кредитні організації, що належать до системи інституціональних структур регулювання світової економіки і валютно-фінансових відносин.

Тема 11

Платіжний баланс та макроекономічна рівновага

Поняття та систематизація балансів міжнародних розрахунків. Платіжний баланс (ПБ), як відображення усіх операцій, зв'язаних з міжнародними розрахунками країни. Критерії та принципи розрахунку ПБ. Методологія складання платіжного балансу. Розуміння термінів економічна територія країни, резиденти-нерезиденти, ринкова ціна, розрахункова одиниця для формування ПБ. Основні відмінності між розрахунковим і платіжним балансами. Джерела інформації про ПБ

Стандартна схема платіжного балансу за методологією МВФ. Взаємозв'язок рахунків платіжного балансу. Зміст та структура рахунку поточних операцій. Зміст та структура рахунку операцій з капіталом і фінансових операцій. Значення та порядок формування компенсуючих статей ПБ (Рахунки офіційних резервів і Чисті помилки й пропуски). Макроекономічні фактори, які впливають на стан ПБ. Методи балансування ПБ. Теорії та моделі платіжного балансу.

Стан платіжного балансу України. Причини дефіциту платіжного балансу країн з перехідною економікою. Аналіз динаміки платіжного балансу України. Фактори негативного впливу на формування ПБ України. Переваги України у сфері вкладення капіталів.

Тема 12

Міжнародна регіональна інтеграція

Трагування інтеграційних процесів в дослідженнях економістів. Об'єктивна необхідність економічної інтеграції в сучасних умовах. Тенденції і параметри розвитку інтеграційних процесів. Чотири основні етапи становлення та розвитку економічної інтеграції. Міжнародна економічна інтеграція та основні ознаки, що її відокремлюють в процесі інтернаціоналізації економічного життя. Передумови й умови її становлення як якісно нового рівня МЄВ. Механізм інтеграції та засоби і методи, що він включає. Основні фактори, що забезпечують господарський ефект економічної інтеграції. Форми міжнародної регіональної інтеграції. Сучасні особливості процесів міжнародної регіональної економічної інтеграції.

Сутність вільних економічних зон (ВЕЗ) та умови їх виникнення. Система пільг, що надаються фірмам на території ВЕЗ. Історія формування та основні різновиди вільних економічних зон з

точки зору профілю господарчої спеціалізації більшості фірм, що ведуть господарчу діяльність у зоні. Особливості функціонування вільних економічних зон в різних країнах світу.

Умови створення економічного регіонального інтеграційного угруповання. Напрямки формування економічних інтеграційних угруповань країн. Рівні розвитку інтеграційних процесів. Передумови регіональної економічної інтеграції. Класифікація інтеграційних угруповань. Розвиток інтеграційних процесів між країнами, що розвиваються.

Особливості розвитку інтеграційних процесів країн Європи. Масштаби та динаміка притаманні інтеграції західноєвропейських країн у рамках Європейського союзу. Етапи розширення Європейського Союзу. Порядок укладання та реалізації Північноамериканської угоди про вільну торгівлю. Напрямки інтеграційних процесів у Азійсько-тихоокеанському регіоні. Сучасні моделі латиноамериканської інтеграції. Інтеграційні процеси в арабських країнах. Перспективи інтеграційного розвитку в пострадянському просторі.

Тема 13

Глобалізація економічного розвитку

Глобалізація економічного розвитку як наслідок процесів інтернаціоналізації. Визначальні риси та характеристики процесів глобалізації. Сучасні проблеми та внутрішні протиріччя глобалізації.

Загальна характеристика та систематизація основних глобальних проблем сучасності. Аналіз причин виникнення та напрями вирішення загальносвітових проблем. Міжнародна взаємодія і місце України у вирішенні глобальних проблем сучасного світу.

Тема 14

Інтеграція України у світову економіку

Політико-правові, економічні, соціально-культурні, інфраструктурні передумови інтеграції України. Особливості економіки України, як потенційної учасниці міжнародних економічних угруповань. Чинники, що впливають на інтеграційну мотивацію та політику України. Внутрішньоекономічні та зовнішньоекономічні фактори і шляхи інтеграції України у світове господарство. Проблеми щодо структуризації економіки України в умовах інтеграції.

Формування інтеграційних пріоритетів національної економіки. Поле регіональних інтересів України.

Пріоритети та основні напрями євроінтеграційної політики України. Вступ до Європейського Союзу (ЄС) як ключовий напрямок зовнішньої політики України та її стратегічний курс. Досягнення на євроінтеграційному шляху України. Умови ЄС, визначені для країн-кандидатів на вступ у Спільноту. Умови євроінтеграційної стратегії України: адаптація законодавства України до законодавства ЄС; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС; безпека України у контексті загальноєвропейської безпеки; політична консолідація та зміцнення демократії; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; регіональна інтеграція України; галузева співпраця; співробітництво у галузі охорони довкілля. Перспективні напрямки розвитку інтеграційних процесів для України.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА – ПІДСИСТЕМА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА. МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧИННИКІВ ВИРОБНИЦТВА

Тема 1 Міжнародна економічна система

Питання теми

- 1.1 Міжнародний поділ праці (МПП), як основа міжнародної економічної системи.
- 1.2 Етапи і особливості розвитку сучасного світового господарства.
- 1.3 Сутність, предмет та структура міжнародних економічних відносин (МЕВ).

Методичні рекомендації до вивчення теми

Міжнародна економічна система (МЕС) – це глобальна господарська система, що ґрунтується на міжнародному і наднаціональному світогосподарському поділі праці, інтернаціоналізації та інтеграції виробництва і обігу та функціонує на принципах ринкової економіки.

В основі МЕС лежить **міжнародний поділ праці (МПП)**.

МПП – це вищий ступінь суспільно-територіального поділу праці між країнами, що формує відповідні міжнародні, галузеві і регіонально-галузеві пропорції, забезпечує взаємозв'язок процесів розширеного відтворення у світовому господарстві та спирається на спеціалізацію виробництва окремих країн.

Виникнення та подальший розвиток МПП здійснюється під впливом низки *різноманітних факторів*, які можна систематизувати за такими ознаками (рис. 1.1).

МПП за родом діяльності розвивається за двома напрямками: *вертикальним* та *горизонтальним* (рис. 1.2).

Ф А К Т О Р И	ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ	Відмінності в економіко-географічному положенні, кліматичних умовах, наділеності природними ресурсами, чисельності населення
	СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ	Особливості історичного розвитку, соціально-економічний тип виробництва, темпи розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури, характеристики робочої сили, масштаби і серійність виробництва, виробничий апарат, особливості розвитку виробничих і зовнішньоекономічних традицій
	НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ	Науково-технічний потенціал, прискорення темпів морального зносу, технологічна диверсифікованість, розширення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт

Рисунок 1.1 – Фактори, що впливають на розвиток МПП

Головними формами МПП є міжнародна спеціалізація виробництва (МСВ) і міжнародна кооперація виробництва (МКВ).

Міжнародна спеціалізація виробництва – це форма МПП між країнами, заснована на диференціації національних виробництв, зосередженні в окремих країнах виробництва визначеної продукції понад внутрішню потребу й інтенсивний обмін товарами, послугами, інформацією на зовнішньому ринку (табл. 1.1).

Міжнародна кооперація виробництва – це форма тривалих раціональних виробничих зв'язків, що встановлюються між спеціалізованими підприємствами. Її об'єктивною основою є зростаючий рівень розвитку продуктивних сил, а також процес стійких виробничих зв'язків між суб'єктами виробництва (авіаційна промисловість, виробництво ЕОМ, суднобудування, електроніка, хімічна промисловість, верстатобудування).

Світовий ринок – сфера тривалих товарно-грошових відносин між країнами, які базуються на міжнародному поділі праці та інших факторів виробництва.

Оскільки цей процес із різним ступенем інтенсивності проходив у всіх країнах, можна говорити про утворення не тільки окремих національних господарств, але і про їхню сукупність, тобто про становлення *господарської системи*, яка просторово охоплює всю земну кулю. Видимі результати господарської діяльності (міські агломерації, характерний клаптевий вид перетворення сільської землі, великі енергетичні або транспортні системи і т.д.), маючи національну приналежність, одночасно сприймаються і як результат господарської діяльності всієї людської цивілізації, тобто як **світове господарство**.

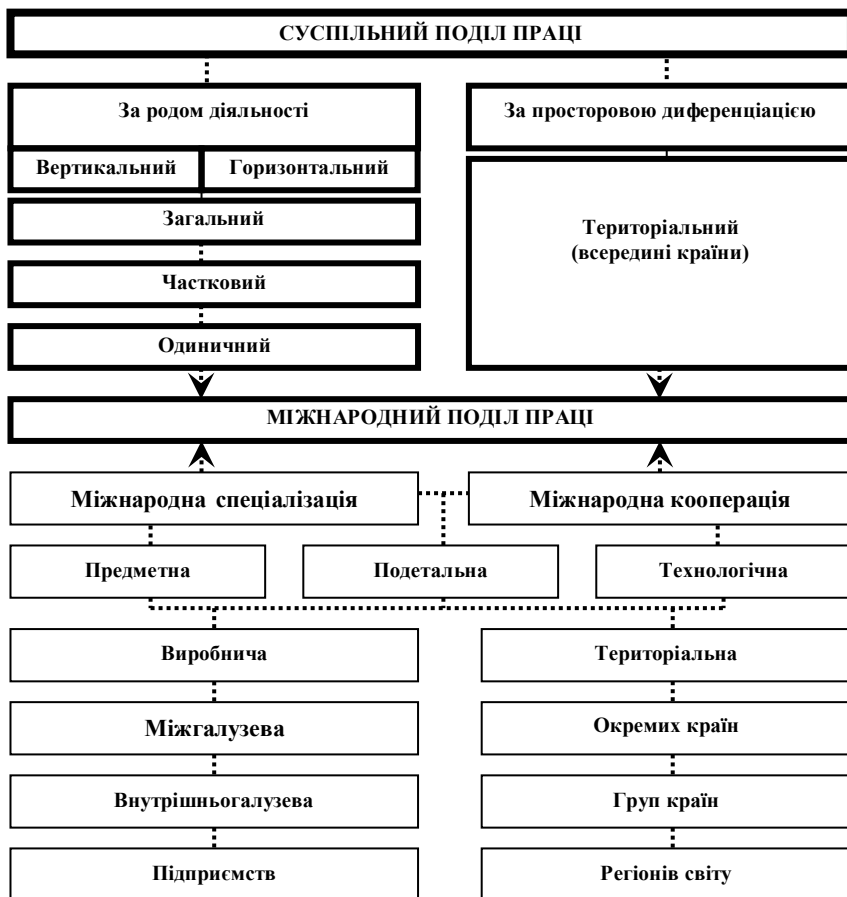

Рисунок 1.2 – Міжнародний поділ праці

Сучасне СГ – це сукупність національних економік, що знаходяться в тісній взаємодії і взаємозалежності та підкоряються об'єктивним законам ринкової економіки.

Світова економіка – це сукупність національних економік у їхній взаємодії та співробітництві за інституціональним устроєм.

Міжнародна мікроекономіка — це частина теорії міжнародної економіки, що вивчає закономірності міждержавного глобалізація світового ринку руху конкретних товарів і чинників їх виробництва та ринкові характеристики — попит, пропозицію, ціну тощо.

Таблиця 1.1 – Міжнародна спеціалізація основних промислово-розвитих країн світу

Країна	Головні галузі міжнародної спеціалізації
США	Загальне машинобудування, електроніка, нафтопереробна, телекомунікації, інформатика, енергоресурси, послуги, банківська справа, авіація, космос, оборона, автомобілебудування, фармацевтична, електротехнічна, хімічна, харчова
Німеччина	Загальне машинобудування, електроніка, виробництво ЕОМ, верстатобудування, інжиніринг, виробництво будівельних матеріалів, чорна металургія, банківська справа, автомобілебудування, електротехнічна, хімічна, овочева
Японія	Загальне машинобудування, електроніка, виробництво ЕОМ і побутових приладів, телекомунікації, верстатобудування, інжиніринг, інформатика, банківська справа, автомобілебудування, електротехнічна, хімічна, суднобудування, харчова, легка, целюлозно-паперова, фармацевтична
Франція	Загальне машинобудування, електроніка, авіація, послуги, банківська справа, виробництво будівельних матеріалів, верстатобудування, електротехнічна, харчова, фармацевтична, хімічна, легка
Велико-британія	Телекомунікації, авіаційна, нафтопереробна, оборона, послуги, банківська справа, електротехнічна, харчова, фармацевтична, хімічна, целюлозно-паперова, чорна металургія
Італія	Телекомунікації, загальне машинобудування, послуги, банківська справа, автомобілебудування, меблева, легка, хімічна
Канада	Електроніка, виробництво ЕОМ, овочева, кольорова металургія, космос, оборона, банківська справа, харчова, золотодобування, електротехнічна, гірничорудна, целюлозно-паперова
Нідерланди	Нафтопереробна, загальне машинобудування, виробництво побутових приладів, послуги, харчова, фармацевтична, легка, хімічна, целюлозно-паперова
Бельгія	Загальне машинобудування, електротехнічна, банківська справа, послуги, чорна і кольорова металургія, хімічна, скляна, меблева
Швейцарія	Машинобудування, електроніка, виробництво будівельних матеріалів, кольорова металургія, послуги, банківська справа, фармацевтична, хімічна
Швеція	Електроніка, автомобілебудування, чорна металургія, виробництво побутових приладів, будівництво, банківська справа, фармацевтична, целюлозно-паперова

Міжнародна макроекономіка — це частина теорії міжнародної економіки, що вивчає закономірності функціонування відкритих національних економік і світового господарства загалом.

Міжнародні економічні відносини відображають господарські зв'язки між державами, регіональними об'єднаннями, підприємствами, фірмами, установами, юридичними та фізичними особами для виробництва та обміну товарів і послуг, матеріальних і фінансових ресурсів. Їхньою *основою* є ринкові системи і механізми.

МЕВ як глобальні відносини втілюються в життя через *три рівні*: макро-, мікро- і наднаціональний. *Наднаціональний* рівень проявляється через дію наднаціональних інститутів і міжнародних організацій (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Критерії та типи сучасних міжнародних організацій

Критерії	Типи організацій
Членство держав	<i>міждержавні (міжурядові)</i> — це об'єднання держав, які створені на основі міжнародної угоди, оформлені в систему постійно діючих органів, мають визначену та погоджену мету, міжнародну правосуб'єктність і засновані згідно з нормами міжнародного права (ООН, ЄС, МВФ, СБ, СОТ)
	<i>недержавні</i> – організаційно оформлені за спільними або близькими соціальними, політичними, економічними, ідейними, професійними та іншими інтересами об'єднання різних громадських угруповань з різних країн (Міжнародна організація споживачів)
	<i>змішані</i> – це організації, які складаються як з представників урядів, так і представників професійних спілок та робітників (МОП)
Географічне охоплення	<i>глобальні (всесвітні)</i> – це організації, членами яких є представники всіх (чи майже всіх) країн світу або регіонів (ООН, МВФ, СБ, СОТ)
	<i>регіональні</i> – це організації, в роботі яких бере участь велика кількість представників певного регіону (ЄС, СНД)
	<i>субрегіональні</i> – це організації, які утворені з представників невеликої кількості одного або різних регіонів (ГУАМ)
Компетенція (функціональне охоплення, спрямованість)	<i>універсальні</i> (загальної компетенції) – це багатоцільові установи, які охоплюють широке коло відносин між членами (економічних, політичних, культурних тощо) (ЄС, ОЧЕС)
	<i>спеціальні</i> (вузької компетенції) – це організації, які мають обмежені цілі, створені для співробітництва в одній галузі (наприклад праці, охорони здоров'я, цивільної авіації тощо) або охоплюють певний напрям діяльності (політику, науку, культуру, релігію тощо) (СОТ, МВФ, Всесвітній поштовий союз, МОП)
Характер повноважень (юридичний статус)	<i>міжнародні</i> – це утворення конфедеративного типу, коли держави-члени повністю зберігають свою незалежність, мають власні органи державної влади та управління, створюють спеціальні спільні органи (ОЕСР, ОЧЕС, ЄАВТ)
	<i>наднаціональні</i> – це утворення федеративного типу, коли держави-члени мають як власні конституції, законодавчі, виконавчі та судові органи, так і наддержавні органи влади для вирішення спільних проблем (ЄС, МВФ)
Період функціонування	<i>тимчасові</i> – діють впродовж зазначеного в установчих документах організації терміну
	<i>постійні</i> – діють за угодами на певний строк (10-20 років), який можна продовжувати згідно з процедурою організації
Порядок вступу до організації	<i>відкриті</i> – організації, членом яких може стати будь-яка держава на свій розсуд (ООН, МВФ, СБ)
	<i>закриті</i> – організації, які можуть приймати нового члена лише за згодою початкових засновників та за дотримання ним деяких інших умов

Суб'єкти МЕВ – це їх учасники, які здатні відносно незалежно і активно діяти з метою реалізації своїх переважно економічних інтересів.

Структуру МЕВ складають форми, які знаходяться у тісному взаємозв'язку:

1. Міжнародний поділ праці.
2. Міжнародна торгівля товарами й послугами.
3. Міжнародний рух капіталів і закордонних інвестицій.
4. Міжнародна міграція робочої сили (РС).
5. Міжнародні валютно-фінансові й кредитні відносини.
6. Міжнародна економічна інтеграція.

Виділяють такі **загальні принципи розвитку МЕВ**:

1. *Еволюційність*;
2. *Системність* або розвиток МЕВ як системи із взаємопов'язаними елементами (рис. 1.3);
3. *Еквівалентність обміну*.

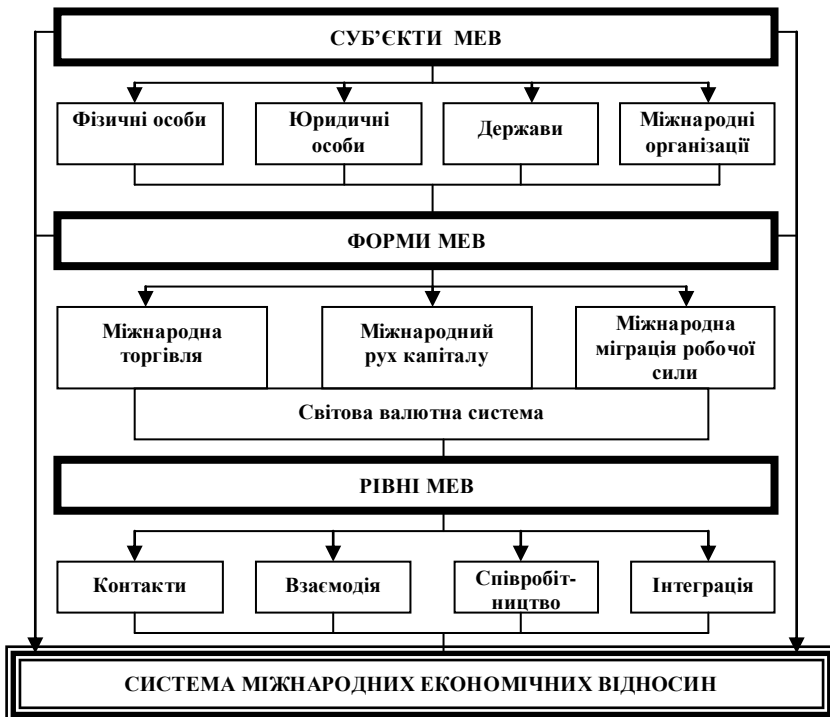

Рисунок 1.3 – Елементи системи міжнародних економічних відносин

Крім того на національному рівні, міжнаціональному та наднаціональному рівнях виробляються, узгоджуються та реалізуються **специфічні принципи МЄВ**: суверенітет; територіальна цілісність і політична незалежність держав; ненапад та невтручання; взаємна та справедлива вигода; мирне співіснування; рівноправ'я та самовизначення народів; мирне врегулювання суперечностей; добросовісне виконання міжнародних зобов'язань; поважання прав і основних свобод людини; сприяння міжнародної соціальної справедливості; міжнародне співробітництво з метою розвитку; вільний доступ до моря і від нього для не морських країн та ін.

Тема семінару: Міжнародна економічна система: сутність та структура

Мета й завдання заняття: з'ясувати сутність міжнародної економічної системи та висвітлити її основні структурні підсистеми: міжнародний поділ праці, світове господарство та міжнародні економічні відносини.

План семінарського заняття

1. Міжнародний поділ праці (МПП), як основа міжнародної економічної системи.
2. Особливості міжнародної спеціалізації
3. Міжнародне кооперування виробництва.
4. Етапи становлення сучасного світового господарства.
5. Особливості розвитку сучасного світового господарства.
6. Предмет вивчення міжнародних економічних відносин
7. Основна мета міжнародних економічних відносин
8. Складові механізми міжнародних економічних відносин
9. Рівні втілення в життя міжнародних економічних відносин
10. Основні суб'єкти міжнародних економічних відносин
11. Структура міжнародних економічних відносин.
12. Принципи розвитку міжнародних економічних відносин
13. Форми реалізації міжнародних економічних відносин
14. Система елементів міжнародних економічних відносин.
15. Особливості сучасних міжнародних економічних відносин

Ключові поняття

Міжнародна економічна система; міжнародний поділ праці; міжнародна спеціалізація, міжнародна кооперування; світовий ринок; світове господарство; світова економіка; міжнародна макроекономіка; міжнародна мікроекономіка; міжнародні економічні відносини.

Проблемні питання для обговорення

1. Як пояснити існування міжнародної економіки в навчальних планах підготовки економістів?
2. Іноді міжнародною економікою вважають лише зовнішньоекономічні зв'язки між державами, міжнародні економічні відносини. Надайте свої за та проти такого підходу.
3. Чи має економічний зміст кооперування у такому факторі виробництва як земля? Аргументуйте свою відповідь.
4. Китай добре забезпечений робочою силою, а Росія – землею. До якого типу факторів виробництва слід віднести китайську робочу силу та російську землю? Чи можуть вони бути основою довгострокової конкретної переваги цих країн? Чому? У виробництві яких товарів?
5. Як змінюється місце та роль національної економіки в сучасній системі світо господарських зв'язків?
6. Чим пояснюється розподіл міжнародної економіки на міжнародну макроекономіку та міжнародну макроекономіку?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Вкажіть до яких відомих вам факторів, що впливають на розвиток міжнародного поділу праці слід віднести наведені нижче ознаки.

А) Уряд Туреччини заохочував надходження іноземного капіталу до економіки країни, широко розгорнулася діяльність спільних фірм з участю іноземного капіталу. Відбувалися глибокі перетворення у сільському господарстві. Створювалися рентабельні капіталістичні ферми на базі поміщицьких та заможних селянських господарств. Водночас занепадали середні та дрібні селянські господарства. В країні зростало безробіття; десятки тисяч турків у пошуках роботи виїхали у Західну Європу. Визначальним в історії Туреччини став курс нової стратегії розвитку, вперше сформульований у 1980 р. економістом Тургуттом Озалом. У вересні того ж року відбувся черговий військовий переворот. Стратегія розвитку почала активно втілюватися в життя після повернення армії у казарми.

Б) Мережа науково-дослідних, конструкторських, проектних інститутів, а також дослідних підрозділів вищих навчальних закладів функціонує з метою виробництва, розповсюдження і впровадження в практику наукових знань, реалізації єдиної науково-технічної політики. Розвинутий науково-технічний потенціал є також визначальною передумовою для встановлення і ефективного розвитку міжнародних науково-технічних зв'язків.

В) На земній кулі у 2005 р. проживало понад 6,5 млрд. осіб. Щорічне збільшення населення на планеті складає приблизно 86 млн осіб. Населення у

світі розподілене нерівномірно: найбільше населення проживає в зарубіжній Азії - понад 60 % населення світу, в Африці - 12 %, в Західній Європі - 10 %, в Латинській Америці - 8 %, в країнах СНД та Балтії - 6 %, в Північній Америці - 5 %, Австралії і Океанії - 0,5 %. У липні 2009 року чисельність населення світу досягне 6.8 млрд. і, згідно із середнім варіантом прогнозів, становитиме 7 млрд. у 2012 році, 8 – у 2025 році і 9 млрд. – у 2045.

Г) Значну роль у суспільному виробничому процесі відіграють підприємці як продуктивна сила суспільства. Підприємці беруть на себе ініціативу поєднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва суспільного продукту для сукупного ринку. Виконуючи роль «свічки запалювання» і каталізатора, підприємці поряд з провідними ресурсами праці є рушійною силою виробництва. Вони також є посередниками, об'єднуючи інші ресурси для здійснення ефективного процесу виробництва.

Завдання 2

На основі даних представлених у табл. 1, потрібно визначити галузь міжнародної спеціалізації та пояснити яким чином рівень спеціалізації пов'язаний з рівнем економічного розвитку країн і структурою їх зовнішньоторговельного обігу.

Таблиця 1

Region	Сільське господарство, млрд. дол.	Добувна промисловість, млрд. дол.	Обробна промисловість, млрд. дол.	Разом	
				млрд. дол.	%
Західна Європа	237,9	143,1	1785,1	2166,1	100
Азія	113,6	92,1	1143,3	1349,0	100
Північна Америка	110,4	61,5	687,9	859,8	100
Латинська Америка	68,8	64,7	114,6	278,1	100
Центральна та Східна Європа, країни Балтії та СНД	21,9	53,9	98,7	174,5	100
Африка	21,7	59,5	33,6	114,8	100
Близький схід	5,7	122,8	34,1	162,6	100
<i>Разом</i>	<i>579,9</i>	<i>597,6</i>	<i>3927,3</i>	<i>5104,8</i>	<i>100</i>

Завдання 3

Предметом торгівлі Росії та США є комп'ютери, літаки, автомобілі, текстиль, папір та деревина. Визначте, на якому товарі буде спеціалізуватися кожна країна, якщо дані представлені у таблиці характеризують затрати праці в годинах на виробництво кожного з товарів у кожній із країн (табл. 2).

Таблиця 2

Країна	Комп'ютери	Літаки	Автомобілі	Текстиль	Папір	Деревина
США	300	400	70	7	9	20
Росія	1800	800	110	10	8	15

Тема 2

Міжнародна економічна діяльність

Питання теми

2.1 Середовище розвитку МЕВ.

2.2 Важливіші риси та динаміка розвитку міжнародної економічної діяльності.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Під **середовищем МЕВ** розуміються зовнішні по відношенню до суб'єктів МЕВ політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови реалізації форм МЕВ на різних рівнях.

Середовище, у якому реалізуються МЕВ, обумовлюють природне середовище, соціально-економічні умови, політичний режим, рівень розвитку продуктивних сил, темпи НТР й інші фактори (рис. 2.1).

У **політико-правовому середовищі** проявляється взаємозв'язок політики та економіки у сфері МЕВ. За політичних мотивів держави можуть, з одного боку, надавати одна одній преференції, інтегруватися, а з іншого – використовувати тарифні та нетарифні бар'єри, ембарго, бойкоти або блокади. Використання таких заходів можливо на всіх рівнях – національному, міжнародному, глобальному.

Міжнародне економічне середовище, в першу чергу характеризується тим, що світ являє собою сукупність держав (країн). Для розуміння і оцінювання відмінностей між національними економіками, визначення їх місця та перспектив розвитку в системі світового господарства, актуальною проблемою в теорії та практиці МЕВ є їх систематизація за різними ознаками.

Традиційно країни систематизують за *регіональною (географічною) ознакою*: європейські (західно-, східно-, південно-, північно-), північноамериканські (США, Канада, Мексика), південноамериканські, країни Близького Сходу, Східної, Південно-Східної та Південної Азії, африканські (північно-, центрально-, південно-, західно-) тощо.

Найістотношою є *економічна ознака*, яка дозволяє багатоваріантність систематизації:

- *Структура господарства* (промислово розвинені, аграрні, аграрно-промислові, промислово-аграрні);

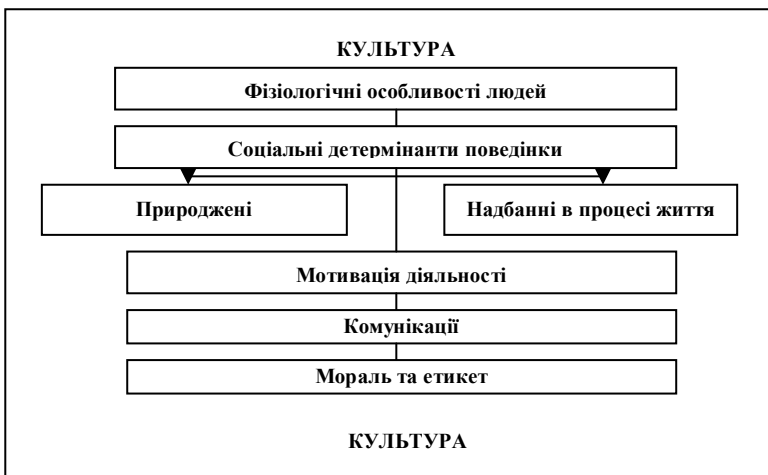
Рисунок 2.1 – Середовище розвитку МЕВ та їх основні фактори

- *Рівень економічного розвитку* (розвинені, країни, що розвиваються, країни з перехідними економіками);
- *Ступінь розвиненості ринкових відносин* (з розвинутою ринковою економікою, з ринковою економікою, з централізовано плановою економікою);
- *Рівень самоорганізації економіки* (зрілі економіки, уразливі економіки);
- *За критерієм «ВНП на душу населення»:* з низьким рівнем (до 580 доларів США); середній рівень (від 581 до 5999 дол. США); високий рівень (6000 дол. США та вище);
- *Рівень зовнішньої заборгованості;*
- *Експортна орієнтація.*

Систематизація країн за *організаційною ознакою* розподіляє країни по групах в залежності від участі в міжнародних організаціях, конференціях, нарадах тощо. Найбільш впливовими організаціями сьогодні є організації системи ООН.

За соціально-економічними ознаками систематизації ООН виділяють: *розвинені країни з ринковою економікою, країни з перехідною економікою, країни, що розвиваються.*

Фактори соціально-культурного середовища визначаються поведінкою людей, яка базується на фізіологічних, особистих психологічних та соціальних факторах та виражається у певних культурних формах (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Елементи соціально-культурного середовища

Інфраструктурне середовище пронизує та впливає на інтегрований розвиток всіх інших умов функціонування суб'єктів МEB. Найважливішими складовими елементами *інфраструктури МEB* є: енергетичне забезпечення країн; міжнародний транспорт; міжнародні інформаційно-комунікаційні системи.

Структура, динаміка розвитку й інші характеристики міжнародної економічної діяльності (МЕД), знаходять відображення в системі надійних **статистичних показників**.

У світовій практиці використовується *Система національних рахунків* (СНР) – система взаємозалежних показників розвитку економіки на макрорівні, яка сформульована в категоріях і термінах

ринкової економіки. У сучасному світі СНР являє собою універсальну економіко-статистичну мову, на якій спілкуються між собою економісти всіх шкіл і напрямків, державні діячі і політики, статистики і соціологи, фінансисти і банкіри.

Центральним показником СНР є **валовий внутрішній продукт (ВВП)**, який використовується для зіставлення рівнів економічного розвитку окремих країн за визначений період часу. **ВВП** – це ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених резидентами даної країни за визначений період часу, у цінах кінцевого покупця.

Другий найважливіший макроекономічний показник – **валовий національний продукт (ВНП)**, який на відміну від ВВП підраховується за територіальним принципом, тобто враховує вартість всього обсягу продукції й послуг у національній економіці, незалежно від місцезнаходження національних підприємств (у своїй країні або за рубежом). Іншими словами, **ВНП** – те ж, що і **ВВП**, плюс доходи, отримані громадянами країни з-за кордону, мінус доходи, вивезені з країни.

Оскільки на практиці категорії «продукт» і «доход» часто вживаються як еквіваленти, розраховують зручний для міжкраїнових зіставлень показник – *ВНП на душу населення*, який називається також «*доходом на душу населення*» або «*душовим доходом*». **ВНП на душу населення** – **ВНП**, поділений на чисельність населення країни. Він дає представлення про кількість вироблених товарів і послуг, що приходяться в середньому на одного мешканця країни (у доларах США).

Поряд з перерахованими показниками важливе місце в системі національних рахунків займає **національний доход (НД)**, який представляє собою **ВНП** за винятком суми капіталу, спожитого в економіці за рік, і непрямих податків на бізнес.

В даний час для більш загальної характеристики положення і ролі країни у світовій економіці застосовується **рейтинг конкурентноздатності**, розроблений Міжнародним інститутом розвитку управління в Лозанні. Рейтинг конкурентноздатності визначається на основі багатофакторних моделей, у яких близько 300 показників згруповані в 8 агрегованих факторів: 1) зовнішньоекономічні зв'язки; 2) внутрішній економічний потенціал; 3) державне регулювання; 4) інфраструктура; 5) кредитно-фінансова система; 6) науково-технічний потенціал; 7) система керування; 8) трудові ресурси. Близько 2/3 критеріїв розраховується на базі статистичних даних, а 1/3 – виходячи з оцінок аналітиків, експертів і опитувань керівників ведучих корпорацій.

Тема семінару: Сутність та особливості міжнародної економічної діяльності

Мета й завдання заняття: дати визначення міжнародної економічної діяльності, визначити середовище у якому вона відбувається; оцінити відмінності між національними економіками та визначити їх місце та перспектив розвитку в системі світового господарства.

План семінарського заняття

1. Середовище існування міжнародних економічних відносини
2. Особливості сучасного середовище міжнародних економічних відносини
3. Принципи систематизації країн у міжнародному економічному середовищі
4. Методика класифікації країн розроблена ООН
5. Особливості класифікаційної системи країн, розробленої МБРР
6. Систематизація країн відповідно специфіці діяльності ОЕСР
7. Систематизації країн, розроблена Б. Гаврилишиним та М.Портером.
8. Напрями реалізації системних ринкових перетворень усіх перехідних суспільств
9. Фактори соціально-культурного середовища розвитку МЕВ
10. Інфраструктурне середовище умов існування МЕВ
11. Статистичні показники розвитку МЕВ
12. Характерні риси сучасної міжнародної економічної діяльності

Ключові поняття

Міжнародна економічна діяльність; міжнародне економічне середовище; міжнародні економічні відносини; систематизація країн; промислово-розвинуті країни; країни, що розвиваються; нові індустріальні країни; країни з перехідною економікою; система національних рахунків; валовий внутрішній продукт; валовий національний продукт; національний доход.

Проблемні питання для обговорення

1. Яким чином політико-правове середовище в країні впливає на рівень її економічного розвитку?

2. За останні 10 років відбулося поліпшення економічної ситуації у країнах, що розвиваються. На вашу думку якими факторами це викликано?
3. Що стимулює постсоціалістичні країни до економічної інтеграції – процесу, що все більше набуває глобального характеру?
4. Показники ВВП та ВНП звичайно не збігаються. Розвинуті країни, що одержують значне позитивне сальдо від зовнішньої торгівлі і приток дивідендів від капіталу вкладеного за кордоном, мають показники ВНП вища, ніж ВВП. Проте іноді високо розвинута країна має протилежну ситуацію. Наприклад, США в 1999 р. мали показники ВНП 8351 млрд, а ВВП – в 8709 млрд дол. Чим це можна пояснити?
5. Ураховуючи взаємозв'язок секторів економічної діяльності, поясніть, на що могла бути направлена стратегія уряду країну, який робив ставку на збільшення темпів зростання експорту?
6. На вашу думку, яка схема класифікації країн може претендувати на єдино правильну?
7. Яка найвизначальніша риса найпомітніше відрізняє розвинуті країни від інших?
8. Що на сучасному етапі розвитку світової економіки є вирішальним стимулом розвитку країни?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

З'ясуйте до якого середовища розвитку МЕН слід віднести наступні визначення:

А) Способи впливу держави, за яких необхідний суспільству результат досягається шляхом прямого наказу (обов'язкового припису) компетентного органу, який підлягає виконанню суб'єктом ЗЕД незалежно від того, вигідне це виконання йому економічно, чи ні (заборона окремих видів експорту та імпорту; ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій; застосування технічних, санітарних, фітосанітарних, ветеринарних, екологічних стандартів та вимог; встановлення державної монополії на експорт/імпорт окремих товарів тощо).

Б) Прискорений розвиток вугільної промисловості України вбачається гарантом її енергетичної та економічної незалежності, а тому потребує фінансової підтримки держави. Окремі твердження про недоцільність розвитку вугільної промисловості із-за низьких якісних характеристик власного вугілля, економічної не вигідності його використання, великих матеріальних і фінансових витрат є не досить обґрунтованими в контексті національної безпеки. Зважаючи на значні запаси в нашій державі вугілля, цей

стратегічний ресурс може сприяти піднесенню рівня забезпечення енергетичної безпеки України.

В) Радикальні зміни у трудовій сфері, зумовлені економічними реформами в країні, об'єктивно вимагають перегляду існуючих методологічних підходів, урахування вже на етапі організації дослідження нових чинників, головними з яких є багатоманітність форм власності, нові управлінські практики, тиск ринку робочої сили, а також руйнування попередніх моральних норм праці та конституювання нового трудового етосу, нової сукупності ціннісних орієнтацій.

Г) Широке застосування роботів з жорсткою програмою дії і роботів, керованих операторами знайшли своє застосування в машинобудуванні, виробництві електроніки, і інших виробництвах з використанням різного роду конвеєрного виробництва. Таких компаній можна віднести гіганта машинобудування компанію «Тойота». У її виробництві застосовуються перших два типи роботів на виробництві і третій тип в організації виробництва автомобілів, танкерів і т.д. Використання даних технологій дозволило скоротити час на виробництво одиниці продукції, а також заощадити фінансові кошти.

Д) Однією з причин кризового стану економіки України є розрив господарських зв'язків з державами близького і далекого зарубіжжя та між регіонами країни, що призвело до втрати вітчизняними товаровиробниками традиційних ринків і утруднює вихід на нові ринки збуту своєї продукції. Основу економічних зв'язків складає транспорт, який забезпечує обмін між регіонами та країнами і є одним із важливих чинників територіального поділу праці.

Завдання 2

На основі даних табл. 1, потрібно визначити ступінь відкритості національних економік – через розрахунок експортних квот, обсягу експорту на душу населення та питомої частки кожної країни у світовому експорті.

Таблиця 1

Країна	Обсяг експорту, млрд дол. США	ВВП, млрд дол. США	Чисельність населення, млн чол.
США	625	7400	255,4
Німеччина	521	2497	80,6
Японія	411	5390	124,5
Франція	289	1585	57,4
Великобританія	260	1167	57,8
Італія	234	1112	57,0
Канада	201	575	27,4
Нідерланди	198	415	15,2
Росія	104	370,2	148,3
Україна	18	36	49,7
<i>Світ в цілому</i>	<i>5690</i>	<i>41100</i>	<i>6200000</i>

Які з країн найбільшою мірою залежать від зовнішньоекономічної сфери і чи є це позитивним для національного господарства?

Примітка

Експортна квота – це кількісний показник, що характеризує значимість експорту для економіки в цілому й окремих галузях по тим або інших видах продукції:

$$E_{к.в.} = E_{з.р.} / ВВП * 100\%$$

де $E_{к.в.}$ – експортна квота;

$E_{з.р.}$ - обсяг експорту в звітному році;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

Завдання 3

На основі даних представлених у табл. 2, визначте ступінь залежності кожної країни від міжнародної торгівлі.

До якої групи залежності відноситься кожна з країн і чому?

Примітка

Міра залежності визначається за формулою:

$$D_{звл} = \frac{1}{2}(E+I) / ВВП \times 100\%$$

За цим показником усі країни можна розподілити на три групи: високозалежні (45-93%), середньозалежні (14-44%) та низькозалежні (2,7-13%).

Таблиця 2

Країна	Обсяг експорту, дол США	Обсяг імпорту, дол США	ВВП, дол США
Німеччина	1037	910	2764
США	1112	1920	12470
Китай	411	792	1790
Японія	969	577	4848
Франція	490	533	2068
Великобританія	449	601	2218
Італія	410	436	1694
Канада	388	357	1023
Росія	302	137,5	2225
Україна	35	42	359,6
<i>Світ в цілому</i>	<i>12062</i>	<i>12380</i>	<i>43920</i>

Завдання 4

Уважно прочитайте текст кейсу «Діснейленд» за кордоном» та надайте відповіді на запитання.

У 1984р. токійський «Діснейленд» підбив підсумки першого року свого функціонування, хоча з моменту укладання угоди між американською корпорацією «Walt Disney» та японською компанією «Oriental Land» минуло 5 років, витрачених на розробку проекту та будівництво. Понад 10 млн. осіб (9% з яких були відвідувачі, які приїхали з інших азійських країн) ознайомились із парком, витративши 355 млн. дол. США. Ця цифра перевищила очікувану на 155 млн. дол. завдяки тому, що середні затрати в розрахунку на одного відвідувача дорівнювали 30 дол. замість попередньо розрахованих 21 дол. Таким чином, токійський «Діснейленд» (DL) надзвичайно швидко став рентабельним. Потік відвідувачів зростав, і у 1990р. парк відвідали вже понад 14 млн. осіб, що перевищило рівень відвідування «Діснейленду» в Каліфорнії і становило половину від рівня відвідування парку, розташованого у Флориді.

Токійський парк у певному сенсі парадоксальний. Хоча такі фірми, як «Lenox China» та «Mister Donald», були вимушені враховувати японські масштаби та смаки, токійський «DL» виявився майже точною копією двох американських парків. Дороговкази виконано англійською мовою, годують переважно стравами американської кухні. Керівництво компанії «Орієнтал ленд» вирішило зробити так, щоб у відвідувачів залишилось почуття перебування не в копії парку, а в його оригіналі. Цьому значно сприяла та обставина, що такі франшизи, як «MC Donald», користуються в Японії величезною популярністю, яка свідчить про те, що японська молодь сприйняла американську культуру. Водночас виявилися необхідними і деякі зміни, наприклад, створення на території парку японського ресторану.

Час відкриття токійського «DL» збігся зі збільшенням рівня доходів та вільного часу в японців. Виконавчий директор парку зазначив, що аналогічне підвищення доходів та вільного часу сприяло успішній роботі першого парку в Лос-Анджелесі.

Той факт, що парк у Токіо майже ідентичний паркам США, приховує усю різноманітність операційних доробок. Найважливішими з них, очевидно, стали методи реклами. У той час як «Діснейленд» покладає відповідальність за підготовку реклами у США на співробітників власного штату, в Японії корпорація звернулася до послуг місцевих фірм для адаптації до культурної специфіки. Проте культурні відмінності є навіть всередині самої Японії. Наприклад, рекламні оголошення за межами Токіо мають інформативний характер, тоді як у столиці рекламні щити більше відображають розважальний характер парку.

Корпорація «Дісней» не здійснювала фінансування операцій у Токіо. Вона лише надала генеральний план, проекти, виробничі потужності та підготувала кадри для проведення будівельних робіт, а також проводила консультації після закінчення будівництва основних споруд. Корпорація одержувала доходи на етапі будівництва, а зараз отримує 10% роялті за використання авторського права та 5% доходу від продажу продуктів харчування та інших товарів.

Успіх токійського «DL» наштовхнув компанію на думку про розширення ринку та вихід у Європу. У 1985р. вона оголосила, що звзуила свій вибір до двох країн — Іспанії та Франції, запланувавши відкриття парку на 1992р. Оскільки парк, за попередніми оцінками, мав забезпечити постійну зайнятість 40 тис. службовців і залучити величезну кількість туристів, обидві названі країни були зацікавлені в його відкритті. Іспанія запропонувала два різних місця під будівництво та 25% відрахувань від вартості будівництва, заявивши, що парк на її території зможе залучати до 40 млн. туристів на рік. Франція гарантувала лише 12 млн. відвідувачів на рік, але саме цю цифру корпорація «Дісней» оцінила як точку нульового прибутку, після чого погодилась розширити залізничну гілку з Парижа до місця розташування парку, оцінивши затрати на це у 350 млн. дол. США. Крім того, французький уряд запропонував 4800 акрів землі за ціною 7500 дол. США за акр, що було недорого для цієї місцевості, а також надав кредит, що покривав 22% необхідної суми. У кінцевому підсумку, корпорація «Дісней» підписала в 1986р. угоду з французьким урядом з трьох таких причин: зручніше розташування Парижа, який знаходиться майже в центрі Європи; величезна кількість туристів, які щороку відвідують столицю Франції; наявність рівнинної території у безпосередній близькості до Парижа. Впевненість корпорації в успіху цього підприємства базувалася на тому факті, що в 1990р. американські парки відвідали 2,5 млн. європейців.

Переговори закінчилися тим, що корпорація «Дісней» погодилась придбати у власність 49,9% парку «Євро-Дісней» («ЄД»), що передбачало інвестиції для забезпечення інфраструктури парку, включаючи готелі, торгові центри, кемпінги та інші споруди. Решту власності було розпродано через міжнародний синдикат банків та дилерів з цінних паперів, при цьому 50% пішло інвесторам у Франції, 25% — у

Великобританії, а решта — у різні країни Європи. Розрахунки показали, що повний обсяг інвестицій на 1992р. мав виявитися в діапазоні від 2,4 до 3 млрд. дол. США.

Якби корпорація «Дісней» зупинила свій вибір на іспанському варіанті, то парк значною мірою був би копією американських, в яких відвідувачі майже всіх атракціонів перебувають на відкритому повітрі. Водночас керівники корпорації з'ясували, завдяки токійському досвіду, що холодна погода не обов'язково призводить до зниження кількості відвідувачів. Хоча холодніший клімат Паризького регіону привів до необхідності створення деяких атракціонів у закритих приміщеннях: було продумано розташування камінів, скляних куполів над алеями, призначених для пиття чаю, захищених місць для черг.

Незважаючи на економічні вигоди, які очікували від роботи парку, багато хто у Франції побоювався, що його створення стане ще одним кроком на шляху до витіснення французької культурної традиції та заміни її американською. Книга, яка засуджує рішення уряду Франції про будівництво парку «DL», стала у країні бестселером, критики назвали «СД» «культурним Чорнобилем». Один із французьких журналів — «Ле Ноувел Обсерватор» помістив фотографію із зображенням величезної фігури Міккі Мауса, який стоїть на дахах паризьких будинків. Компанія «Walt Disney» зробила спробу парирувати таку різку критику, заявивши у французькій пресі, що Уолт Дісней — француз за походженням і його справжнє прізвище д'Існї, а не Дісней. Корпорація погодилась також на те, що всі текстові знаки на території парку буде виконано французькою мовою, хоч основний акцент буде зроблений на візуальній символіці. У 1990р. фірма оголосила про намір відкрити величезний торговий центр у безпосередній близькості до парку «Уолт Дісней уорлд» («Walt Disney World»), де розташуються універмаги японських та європейських торгових фірм. Крім того, «Дісней» створив світ атракціонів «Діснейленд», базуючись на науковій фантастиці Жюльє Верна.

Успіх «Діснейленду» в Японії та поширення його ідей на Францію не пройшли непоміченими для конкурентів. На 1990р. тематичні парки вже були або у процесі створення, або на етапі планування. У Японії відкрилися парки «Світ космосу», «Сезам, відкрися!» та «Земля Санта-Клауса», а на території Європи розгорнулися парки «Буш гарденс» та «Юніверсал студіос» («Universal Studios»). Зростання рівня конкуренції ставить під сумнів успіх закордонних парків «Дісней» в майбутньому, особливо на території Франції.

Запитання до кейсу:

- 1) Які мотиви, на вашу думку, спонукали корпорацію «Дісней» організувати парки атракціонів за кордоном та що можна віднести до плюсів та мінусів цього підприємства з погляду корпорації «Walt Disney»?
- 2) Чому, на ваш погляд, корпорація прийняла рішення не купувати власність у своїй японській філії, тоді як у Франції вона стала власником максимально можливої частки власності?
- 3) Які операційні доробки, крім описаних у конкретному прикладі, можуть знадобитися для забезпечення успіху економічної діяльності компанії за кордоном?
- 4) Відповідаючи на запитання про можливість відкриття «Діснейленду» в Росії, Рой Е. Дісней, віце-президент корпорації, зазначив, що його організація не в змозі побудувати тут парк у найближчому майбутньому. Які причини «за» та «проти» створення парку в Росії? Чи може корпорація продовжити створення тематичних парків за межами США? Якщо так, то де? Які типи організаційних форм слід було б розглянути при цьому?
- 5) Що могла б зробити корпорація «Дісней», щоб адекватно реагувати на загрозу конкуренції, що виникла за кордоном?

Тема 3

Світовий ринок товарів та послуг

Питання теми

- 3.1 Сутнісна характеристика світового ринку.
- 3.2 Економічна основа та теорії міжнародної торгівлі.
- 3.3 Роль міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин.
- 3.4 Механізм та форми міжнародної торгівлі.
- 3.5 Основні методи міжнародної торгівлі.
- 3.6 Особливості ціноутворення на світових товарних ринках.
- 3.7 Міжнародна торгова політика.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Світовий ринок – спосіб, або механізм обміну економічними благами між окремими національними господарствами і їх об'єднаннями, що обумовлює виникнення і відтворення економічних відносин між ними (рис. 3.1).

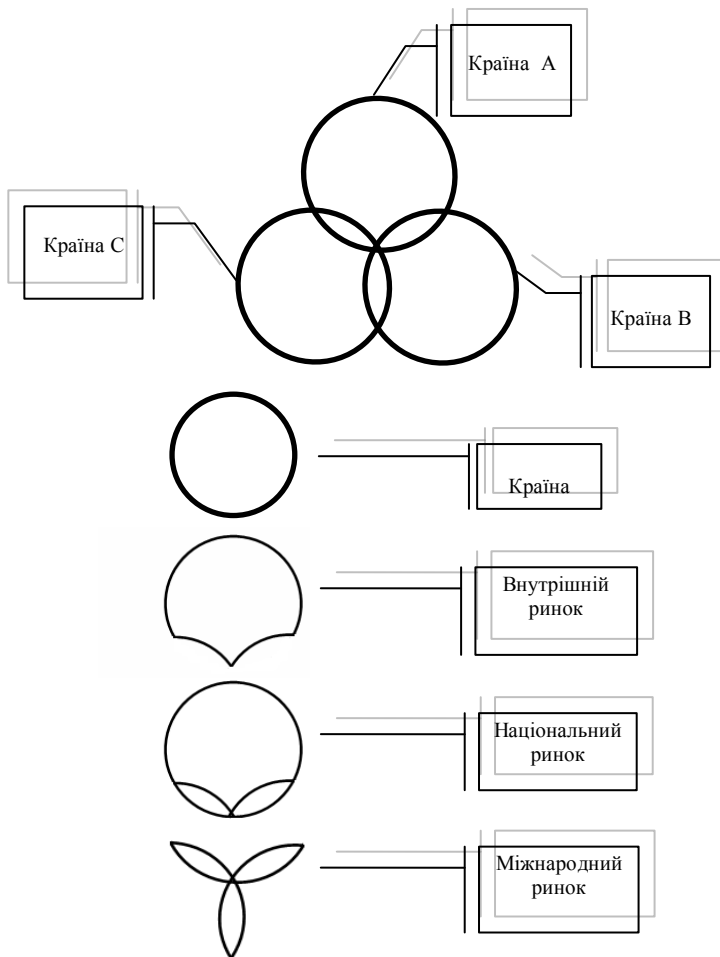
В процесі історичної еволюції світовий ринок сформувався як *цілісна система, що має територіальну і функціональну структуру.*

Територіальну структуру світового ринку утворює складне поєднання окремих груп країн, що займають різне положення і утворюють так званий центр і периферію світового ринку.

Функціональна структура світового ринку в якості основополагаючих елементів включає відносно відособлені утворення, які забезпечують функціонування системи: міжнародні ринки окремих товарів і послуг, робочої сили, ринок позикових капіталів, валютний ринок, інфраструктуру світового ринку і т.п.

Найдрібнішою *«клітинкою» світового ринку є товари, послуги, що задовольняють особисті і виробничі потреби.* На практиці найчастіше в міжнародних відносинах використовується *Гармонізована система опису і кодуювання товарів* (ГСОКТ), яка має за мету упорядкувати статистичний звіт як в міжнародній торгівлі, так і в сфері митних тарифів. У цій системі товари розподілені по 21 розділу, 96 товарним групам, 1241 товарній позиції і по 5019 субпозиціям (табл. 3.1).

ГСОКТ служить основою для переговорів в рамках СОТ, а також є базою для ув'язки з іншими системами класифікації ООН.

Рисунок 3.1 – Структура світового ринку

Міжнародна торгівля – сфера МЕВ, що відбиває закономірності руху товарів і послуг за межами національних кордонів окремих держав і представляє собою сукупний оплачуваний товарообіг між усіма країнами світу.

Таблиця 3.1 – Класифікаційна схема Гармонізованої системи опису й кодування товарів

Найменування розділів	Кількість		
	груп (коди)	позицій	суб-позицій
1. Живі тварини й продукція тваринництва	5(01-05)	14	194
2. Продукти рослинного походження	9(06-14)	790	270
3. Жири й масла тваринного або рослинного походження; продукти їхнього розщеплення; приготовлені харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	1(15)	22	53
4. Продукти харчосмакової промисловості; алкогольні й безалкогольні напої; тютюн і штучні замітники тютюну	9(16-24)	56	181
5. Мінеральні продукти	3(25-27)	67	151
6. Продукція хімічної й суміжної галузей промисловості	11(28-38)	176	759
7. Пластмаси й вироби з них; каучук і гумові вироби	2(39-40)	43	189
8. Шкіряна сировина; шкіра; хутро; пушно-хутряна сировина; виробу з них; шорно-сідельні вироби й упряж; дорожні приналежності; сумки й аналогічні товари; виробу з кишок	3(41-43)	21	74
9. Деревина й вироби з неї; деревне вугілля; пробка й вироби з неї; виробу із соломи, оліфи й інших матеріалів для плетива; кошики й інші плетені вироби	3(44-46)	27	74
10. Паперова маса з деревини або інших целюлозно-волокнистих матеріалів; паперова й картонна макулатура; папір, картон і вироби з них	3(47-49)	41	149
11. Текстиль і текстильні вироби	14(50-63)	149	809
12. Взуття, головні убори, парасолі, тростини, хлисти і їхні частини; оброблені пір'я й вироби з них; штучні квіти; вироби з волосся	4(64-67)	20	55
13. Вироби з каменю, гіпсу, алебастру, цементу, азбесту, слюди або аналогічних матеріалів; керамічні вироби; скло й вироби з нього	3(68-70)	49	138
14. Перли натуральні або культивовані, напівкоштовні й дорогоцінний камені, дорогоцінні метали, неблагородні метали, плаковані дорогоцінні метали й вироби з них; біжутерія й монети	1(71)	18	52
15. Чорні й кольорові метали й вироби з них	11(72-76, 78-83)	157	587
16. Машини, устаткування й механічні пристосування, електроустаткування й їхні частини; звукозаписна й відтворююча апаратури; відеоапаратури, їхні частини й приналежності	2(84-85)	133	762

Продовження табл. 3.1

Найменування розділів	Кількість		
	груп (коди)	позицій	суб-позицій
17. Засоби наземного, повітряного, космічного, водного транспорту, устаткування й частини для них	4(86-89)	38	132
18. Прилади й апарати оптичні, фотографічні й кінематографічні, вимірвальні, контрольні, прецизійні, медико-хірургічні інструменти й апарати; годинники; музичні інструменти, їхні частини й приналежності	3(90-92)	56	230
19. Зброя й босприпаси; їхні частини й приналежності	1(93)	7	17
20. Різні готові вироби	3(94-96)	32	131
21. Твори мистецтва, предмети для колекціонування й антикваріат	1(97)	6	7
Разом:	96	1241	5019

Пояснення першопричин, що породжують міжнародну торгівлю, ґрунтується на **законі порівняльних (вартісних) переваг**. Суть його полягає у тому, що кожна країна має порівняльні переваги у виробництві якого-небудь товару (тобто виготовляє його з меншими витратами) і отримує вигаш, спеціалізуючись на його виробництві і обмінюючи на товари, котрі вона сама неспроможна ефективно виготовляти. В теорії міжнародної торгівлі докладно розглянемо *різні аспекти порівняльних переваг* та їх роль в міжнародному поділі праці та спеціалізації виробництва.

А. Сміт перший, доводячи вигідність для країни вільної торгівлі, розробив **теорію абсолютних переваг**. Згідно з цією теорією країни, що володіють природними перевагами (пов'язаними з кліматичними умовами і природними ресурсами) та придбаними перевагами (пов'язаними з розвитком технології та високою кваліфікацією працівників) у виробництві тих чи інших товарів, можуть виготовляти їх більш ефективно, ніж інші. Якщо торгівля не буде обмежена, стверджував А. Сміт, - то кожна країна спеціалізуватиметься на виробництві тих товарів і послуг, в якому вона має абсолютну перевагу.

Теорія відносної переваги у витратах Д. Рікардо стверджує, що міжнародна торгівля вигідна для будь-якої країни: і для тієї, котра ні в чому не має переваг, і для тієї, котра має переваги абсолютно для всіх товарів. В кожній країні (без урахування абсолютних переваг) завжди знайдеться товар, виробництво якого більш ефективне (щодо співвідношення витрат), ніж виробництво решти товарів. Країна

отримає більший виграш, якщо сконцентрує свої ресурси на більш ефективних виробництвах.

Теорія відносної забезпеченості чинниками (факторами) виробництва Хекшера-Оліна визначає співвідношення частки землі, трудових ресурсів і капіталу зумовлює їх порівняльну вартість. Ці витрати, у свою чергу, визначають, які товари країна може виробляти більш ефективно й експортувати.

Теорія Хекшера-Оліна-Самуельсона зводиться до того, що вирівнювання в результаті торгівлі відносних цін на товари приводить до вирівнювання відносних цін і на фактори виробництва, за допомогою яких ці товари були зроблені.

Усі країни світу в більшому або меншому ступені залежні від міжнародної торгівлі, оскільки вона є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн. Усвідомлюючи дану обставину, Міжнародне співтовариство виробило цілий ряд *принципів, на яких базується міжнародна торгівля* (табл. 3.2).

Для оцінки ступеня активності в міжнародній торгівлі звичайно використовують систему показників, наведених у табл. 3.3.

Механізм міжнародної торгівлі поєднує сукупність загальноприйнятих економічних, правових, організаційних форм, засобів і методів, що забезпечують надійність, своєчасність, стандартність і ефективність зовнішньоекономічних угод.

Для сучасної міжнародної торгівлі характерна *різноманітність її форм*, які можна систематизувати за наступними ознаками:

1. За специфікою взаємодії суб'єктів:

- *традиційна торгівля* – експортні, імпортні операції товарів і послуг, (реекспорт, реімпорт);
- *торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією*, яка здійснюється на основі довготермінових угод;
- *зустрічна торгівля* – торгівля, що ґрунтується на зустрічних зобов'язаннях експортерів по закупівлі у імпортерів частини чи повністю експортованих товарів.

В сучасних умовах особливої уваги потребує зустрічна торгівля, основні різновиди якої представлені в табл. 3.4.

2. За специфікою об'єкту:

- *торгівля товарами;*
- *торгівля послугами;*
- *торгівля результатами творчої діяльності.*

Таблиця 3.2 – Основні принципи міжнародної торгівлі

Основні принципи міжнародної торгівлі
1. Торговельні відносини базуються на основі поваги принципів суверенної рівності, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших держав.
2. Недопущення дискримінації, що може здійснюватися в зв'язку з належністю держав до різних соціально-економічних систем.
3. Кожна країна має суверенне право на вільну торгівлю з іншими країнами.
4. Економічний розвиток і соціальний прогрес можуть стати загальною справою всього міжнародного співробітництва, сприяти зміцненню мирних відносин між країнами.
5. Міжнародна торгівля повинна сприяти розвитку регіональних економічних угруповань, інтеграції й іншим формам економічного співробітництва між країнами, що розвиваються.
6. Міжнародна торгівля повинна регулюватися правилами, що сприяють економічному і соціальному прогресу.
7. Міжнародна торгівля повинна бути взаємовигідною і вестися в режимі найбільшого сприяння, у її межах не повинні застосовуватися дії, що шкодять торговельним інтересам інших країн.
8. Розширення і всебічний розвиток міжнародної торгівлі залежить від можливості доступу на ринки і вигідності цін на сировинні товари, що експортуються.
9. Розвинуті країни, що діють у регіональних економічних угрупованнях, повинні робити усе від них залежне, щоб не нашкодити і не впливати негативно на розширення імпорту з третіх країн, особливо країн, що розвиваються.
10. Національна і міжнародна економічна політика повинна бути спрямована на досягнення міжнародного поділу праці відповідно з потребами й інтересами країн, що розвиваються, і світу в цілому.
11. Міжнародні установи і країни, що розвиваються, повинні забезпечити посилення припливу міжнародної фінансової, технічної й економічної допомоги для зміцнення і підтримки шляхом поповнення експортного виторгу країн, що розвиваються, їхніх зусиль для прискорення економічного росту.
12. Значна частина коштів, що вивільняється внаслідок роззброювання, повинна направлятися на економічний розвиток країн, що розвиваються.
13. Державам, що не мають виходу до моря необхідно надавати максимум можливостей, що дозволили б їм перебороти вплив внутріконтинентального положення на їхню торгівлю.
14. Повна деколонізація відповідно декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам є необхідною умовою економічного розвитку і здійснення суверенних прав країн на природні багатства.

3. За специфікою регулювання:

- *звичайна торгівля* – здійснення регулювання в повному обсязі у відповідності з національним законодавством;
- *дискримінаційна торгівля* – введення обмежень державою на експортно-імпортні операції;
- *преференційна торгівля* – привілеї в торгівлі, які надаються країні чи групі країн. Це може бути преференційний тариф чи інші пільгові збори, а також інші правила чи формальності (наприклад, імпортні чи експортні ліцензії).

Таблиця 3.3 – Показники, що характеризують участь країн у міжнародній торгівлі

№ з/п	Найменування показників
1.	Експортна квота країни в її ВВП
2.	Імпортна квота країни в її ВВП
3.	Зовнішньоторговельний оборот на душу населення
4.	Темпи росту зовнішньоторговельного обороту
5.	Темпи приросту зовнішньоторговельного обороту
6.	Імпорт на душу населення
7.	Темпи росту імпорту
8.	Темпи приросту імпорту
9.	Експорт на душу населення
10.	Темпи росту експорту
11.	Темпи приросту експорту

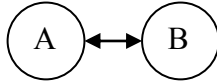
Таблиця 3.4 – Різновиди міжнародної зустрічної торгівлі

1. Товарообмінні операції та компенсаційні угоди на безвалютній основі	1.1. Угоди з єдиною поставкою	1.1.1. Бартерні угоди
	1.2. Угоди з тривалими термінами виконання. Глобальні угоди	1.1.2. Пряма компенсація
		1.2.1. Базові угоди
		1.2.2. Угоди про товарообмін на основі листа зобов'язання
2. Компенсаційні угоди на комерційній основі	2.1. Короткочасні компенсаційні угоди	1.2.3. Протоколи
		2.1.1. Часткова компенсація
		2.1.2. Повна компенсація
		2.1.3. Трьохстороння компенсація
	2.2. Зустрічні закупки	2.1.4. Короткочасні зв'язані угоди
		2.2.1. Паралельні угоди
		2.2.2. Джентельменські угоди
2.3. Довгострокові авансові закупки	2.2.3. Угоди з додаванням фінансових зобов'язань	
3. Компенсаційні угоди на основі домовленостей про виробниче співробітництво	3.1. Крупно масштабні довгострокові компенсаційні угоди із зворотною закупкою товарів	3.1.1. Угоди з зобов'язаннями про компенсації вартості обладнання, яке поставляється
		3.1.2. Угоди з зобов'язаннями по компенсаційним закупкам рівними чи нижчими за вартість обладнання, яке поставляється
	3.2. «Угоди про розподіл продукції»	
	3.3. Угоди «розвиток-імпорт»	

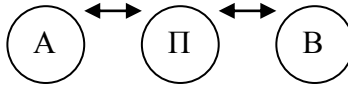
Метод торгівлі – це засіб здійснення торговельного обміну (торговельної операції чи торговельної угоди). В міжнародній торговельній практиці використовується два основні методи торгівлі:

1) *торгівля напряму* (здійснення операції безпосередньо між виробником і споживачем)

A і B – суб'єкти
МЄВ

2) *через посередників*

A і B – суб'єкти
МЄВ

П – посередник

Серед посередників можна виділити так званих *інституціональних посередників*, до яких відносять товарні біржі, аукціони та міжнародні торги (тендери).

Товарні біржі – це постійно діючі оптові ринки продажу однорідних (замінних) товарів.

Міжнародні аукціони спеціалізуються на збуті реальних товарів зі строго індивідуальними властивостями.

Торги на аукціонах проводяться або з підвищенням ціни, або зі зниженням ціни («голландський аукціон») (рис. 3.2).

Аукціонні торги	
Види	Способи
З пониженням цін	Гласний
З підвищенням цін	Негласний
	Автоматизований

Рисунок 3.2 – Види і способи ведення аукціонних торгів

Міжнародні торги – метод розміщення замовлень купівлі-продажу або підяду, при якому покупець (замовник) оголошує конкурс для продавців (підрядчиків) на товар (роботи) з раніше визначеними у спеціальному документі – тендері техніко-економічними характеристиками і після порівняння отриманих пропозицій укладає договір з тим продавцем (підрядчиком), що запропонував більш вигідні умови для покупця (замовника).

Міжнародна (світова) ціна – це грошовий вираз інтернаціональної вартості виробництва. У більш *практичному плані*

світова ціна – це ціна, за якою здійснюються великі комерційні роздільні експортно-імпорتنі операції з оплатою у вільно-конвертованій валюті. Ключовою особливістю міжнародної ціни на відміну від внутрішньої є множинність, коли по одному й тому ж товару можуть встановлюватися різні ціни або ціна різного рівня.

Рух цін на окремі товари відображає вплив на виробництво і збут товарів багатьох *факторів* (рис. 3.3).

Тривалість руху товару від виробника до споживача	Фактори, що впливають на формування світової ціни	Цикл, у якому знаходиться світова економіка
Закон вартості		Діяльність монополій
Сезонні коливання		Політична стабільність в країні
Ціни місцевих фірм конкурентів		Особливості виробничого процесу
Величина попиту		Посередники та покупці
Надбавки та знижки на користь посередника		Обсяги ринку
Витрати виробництва		Імідж виробника
Транспортні витрати		Рівень і динаміка інфляції
Характер регулювання економіки державою		Перемінні курси обміну валют

Рисунок 3.3 – Основні фактори, що впливають на формування світової ціни

У міжнародному обміні практикуються кілька **способів встановлення і фіксації цін**, зв'язаних з особливостями купівлі-продажу (рис. 3.4).

У випадку, якщо інформація, необхідна для обґрунтування ціни, відсутня, використовують **розрахункові ціни**. Розрахунок може виконуватися на базі даних про витрати на виробництво продукції або з використанням публікованих статистичними відомствами багатьох країн індексів експортних і імпорتنих цін. (Індекси цін – це відносні показники, що характеризують зміни цін протягом визначеного періоду часу).

При визначенні контрактної ціни можуть бути враховані різноманітні знижки (табл. 3.5).

За напрямками товарних потоків		За умовами розрахунків		За повнотою урахування витрат
Експортні		Комерційні		Нетто
Імпортні		Програм допомоги		Споживання
		Трансфертні		
ЦНИ				
За характером реалізації		За мірою фіксації (контракти)		За рівнем інформованості
Оптові		Тверді		<i>Такі, що публікуються</i>
		Рухомі		Довідкові
Роздрібні		Змінні		Біржове котирування
		З наступною фіксацією		Аукціонів
				Статистичні
				Фактичних угод
				Пропозицій великих фірм
				Розрахункові

Рисунок 3.4 – Систематизація цін у міжнародній торгівлі

Регулювання міжнародної торгівлі здійснюється на певних рівнях. В залежності від масштабів втручання держави в міжнародну торгівлю розрізняють протекціоністську торгівлю політику і політику вільної торгівлі.

Вільна торгівля (free trade) – політика мінімального державного втручання в зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції та базується на усуненні будь-яких перешкод щодо ввезення та вивезення іноземних і вітчизняних товарів. Цю політику проводять країни з високим рівнем розвитку продуктивних сил, що дає змогу місцевим підприємцям витримувати конкуренцію.

Протекціонізм (protectionism) – державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики. Протекціонізм переважає в зовнішньоторгівельній політиці країн, що розвиваються.

Розрізняють такі *види державного регулювання міжнародної торгівлі*: одностороннє; двостороннє; багатостороннє.

Багатостороннє регулювання передбачає узгодження і регулювання торгової політики багатосторонніми угодами.

Найважливіше значення в регулюванні торгово-економічних відносин країн світової співдружності має **Світова організація торгівлі (СОТ)**.

Таблиця 3.5 – Знижки при визначенні контрактної ціни

Знижки	Умови надання	Середній розмір, %
Загальна (проста)	- При укладенні угод на машини та стандартне обладнання з довідкової ціни (прейскурантної). - При поставках промислової сировини з довідкової ціни (коли довідкова ціна передбачає короткостроковий кредит, а покупець згоден платити готівкою).	20-40 (30-40) 2-5
Сkonto	При покупці товару за готівковий рахунок.	2-3
Бонусна (за оборот)	Постійним покупцям на основі спеціальної домовленості. В контракті встановлюється шкала знижок в залежності від досягнутого обороту, впродовж визначеного терміну (як правило року), а також порядок виплати сум на основі цих знижок.	15-30
За кількість чи серійність (прогресивна)	При покупці завчасно визначеної збільшуючої кількості товару.	-
Дилерська	Постійним представникам чи посередникам по збуту.	15-20
Спеціальні	- Привілейованим покупцям, в замовленнях яких особливо зацікавлені продавці. - Знижки на пробні партії і замовлення.	5-8
Експортні	При продажу товару іноземним покупцям поверх знижок, діючих для покупців внутрішнього ринку.	-
Сезонні	За покупку товару поза сезоном.	До 15
Приховані	- Знижки на фрахт. - Пільгові чи безготівкові кредити шляхом надання безкоштовних послуг.	- -
За повернення раніше купленого товару	При поверненні покупцем раніше купленого товару у даної фірми застарілої моделі.	25 - 30
При продажу раніше використовуваного обладнання	При покупці раніше використовуваного обладнання.	До 50

СОТ – законодавча і інституціональна основа міжнародної торговельної системи, механізм багатостороннього узгодження і врегулювання політики країн-членів в сфері торгівлі товарами та послугами, врегулювання торговельних спірних питань і розробки стандартної зовнішньоторговельної документації. Діяльність СОТ ґрунтується на наступних принципах (табл. 3.6):

Таблиця 3.6 – Базові принципи торговельних відносин між державами

Принцип	Зміст
Принцип торгівлі без дискримінації	Реалізується шляхом застосування: - режиму найбільшого сприяння, при якому країна забезпечує однаково сприятливі умови торгівлі для всіх учасників; - національного режиму, при якому імпортовані товари не можуть піддаватися дискримінації на внутрішньому ринку країни
Принцип вільної торгівлі	Реалізується шляхом проведення раундів багатосторонніх торговельних переговорів з метою ліквідації існуючих торговельних бар'єрів і створення умов для більш вільної торгівлі
Передбачуваність розвитку міжнародної торгівлі	Досягається двома шляхами: зв'язуванням тарифів по тарифних позиціях та забезпеченням прозорості національної торговельної політики. Система захисту національного виробництва має будуватися тільки на митних тарифах, а не на будь-яких інших комерційних чи адміністративних заходах. Використання кількісних обмежень (контингентування імпорту) є можливим лише у випадку гострого дефіциту платіжного балансу і для країн, що розвиваються
Принцип справедливої конкуренції	Реалізується через створення умов для справедливої конкуренції: однакові фіскальні правила та інші регламентації для товарів національного виробництва та імпортованих товарів; заборона демпінгу і дозвіл застосування антидемпінгових заходів; можливість нейтралізації експортних премій або субсидій за допомогою компенсаційних зборів; гармонізація методів розрахунку митної вартості товарів; недискримінація постачальників залежно від країни походження під час здійснення державних закупівель, тощо
Принцип сприяння розвитку та економічним реформам	Реалізується через надання можливості користування перевагами режиму найбільшого сприяння, системою розв'язання суперечок, що стимулює національний експорт та прискорює розуміння необхідності проведення економічних реформ. ГАТТ провадить двосторонні консультації (як перший крок до врегулювання суперечки), а за неможливості вирішення питання — створює спеціальні групи
Визнання регіональних торговельних угод	Існування регіональних торговельних угруповань (зона вільної торгівлі, митний союз) допускається як виняток за умови дотримання певних вимог, оскільки регіональна інтеграція повинна доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не руйнувати її
Створення пільгових умов для країн, що розвиваються	Необхідність забезпечення того, щоб країни, що розвиваються, мали сприятливіші умови виходу на світові ринки, а розвинуті країни утримувались від заходів, що можуть ускладнювати експорт з названих країн
Особливі норми регулювання для текстилю та одягу	ГАТТ передбачає винятки стосовно текстилю та одягу, які забезпечують індустріально розвинутим країнам можливість встановлення квот на ці види товарів на основі угоди «Мультифібр» (МФА), загальні нормативні правила ГАТТ щодо текстилю й одягу набрали чинності з 2004 р.

Тема семінару: Світовий ринок товарів та послуг особливості його розвитку в сучасних умовах

Мета й завдання заняття: надати загальну характеристику світовому ринку товарів та послуг зокрема; з'ясувати економічні основи та теорії міжнародної торгівлі, що існують; визначити місце міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин.

План семінарського заняття

1. Сутнісна характеристика світового ринку.
2. Особливості територіальної структури світового ринку.
3. Основні елементи функціональної структури світового ринку.
4. Характеристика сучасного світового ринку.
5. Товарні класифікації та номенклатури, що використовуються у МЕВ.
6. Першопричин, що породжують міжнародну торгівлю.
7. Основні теорії міжнародної торгівлі.
8. Сутність міжнародної торгівлі.
9. Характеристика принципів міжнародної торгівлі.
10. Систематизація форм міжнародної торгівлі
11. Механізм здійснення міжнародної торгівлі.
12. Методи міжнародної торгівлі.
13. Особливості ціноутворення на світових товарних ринках.
14. Особливості проведення політики вільної торгівлі.
15. Протекціоністська політика держави та її форми.
16. Використання торговельних бар'єрів у сфері міжнародної економічної діяльності.
17. Види державного регулювання міжнародної торгівлі.
18. Особливості функціонування Генеральна угода про тарифи та торгівлю (ГАТТ).
19. Базові принципи торговельних відносин між державами.
20. Світова організація торгівлі (СОТ) та особливості її створення.

Ключові поняття

Світовий ринок; законі порівняльних переваг; теорію абсолютної переваги; теорія відносної переваги; теорія відносної забезпеченості факторами виробництва; міжнародна торгівля; зовнішня торгівля; механізм міжнародної торгівлі; експортні операції; імпорتنі операції; міжнародний ринок послуг; метод торгівлі; світова ціна; вільна торгівля; ГАТТ; СОТ.

Проблемні питання для обговорення

1. Товар, який знаходиться на світовому ринку в фазі обміну, виконує інформаційну функцію. Як це пояснити?
2. У чому полягає зворотній вплив світового ринку на виробництво товарів та послуг?
3. Чи може оптимальне використання результатів НТР забезпечити стабільний розвиток країни?
4. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники зумовлюють зростання обсягів міжнародної торгівлі?
5. Як впливають на попит та пропозицію зміни в умовах торгівлі та чому? Аргументуйте свою відповідь.
6. Як здійснюється розвиток конкурентоспроможності експорту в різних країнах світу?
7. Чому електронної торгівлі на сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі стає її провідною рисою? Назвіть особливості електронної торгівлі.
8. На що розраховує держава обравши ліберальну чи протекціоністську зовнішньоторговельну політику?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Зовнішня торгівля України у 2009 р. характеризувалась такими даними, табл. 1 (млн дол США):

Таблиця 1

Показник	Країни СНД та Балтії	Інші країни	Разом
Експорт товарів	8841	6706	15547
Імпорт товарів	12913	6930	19843

Розрахуйте щодо кожної групи країн:

- А) торговельний баланс;
- Б) торговельний оборот;
- В) відносну частку країн СНД та Балтії в українському експорті й імпорті;
- Г) відносну частку інших країн в українському експорті та імпорті.

Завдання 2

Експорт-імпорт послуг за країнами світу у 2007-2008 рр. подано у табл. 2 (млн. дол. США). Визначте показники динаміки торгівлі послугами: темпи приросту експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу.

Таблиця 2

Країни	Експорт		Імпорт	
	2007 р.	2008 р.	2007 р.	2008 р.
Росія	3410,6	3851,6	696,7	894,2
Велика Британія	546,8	695,1	610,5	863,4
Швейцарія	510,2	618,0	174,2	258,0
США	442,6	555,2	437,2	426,3
Кіпр	406,9	637,3	389,8	661,4
Німеччина	380,9	547,1	339,4	511,5
Китай	38,3	70,2	15,3	21,1
Японія	11,8	19,6	9,6	28,3
<i>Світ</i>	<i>9038,9</i>	<i>11741,3</i>	<i>4980,6</i>	<i>6468,0</i>

Примітка:*1. темпи росту:*

- темпи росту експорту

$$T_{p.e} = E_{z.p.} / E_{b.p.} * 100\%$$

де $T_{p.e}$ – темпи росту експорту; $E_{z.p.}$ – обсяг експорту в звітному році; $E_{b.p.}$ – обсяг експорту в базисному році.*2. темпи приросту:*

- темпи приросту експорту

$$T_{pr.e} = T_{p.e.z.p.} / T_{p.e.b.p.} * 100\%$$

де $T_{pr.e}$ – темпи приросту експорту; $T_{p.e.z.p.}$ – темпи росту експорту за звітний рік; $T_{p.e.b.p.}$ – темпи росту експорту за базисний рік.**Завдання 3**

Затрати праці (у годинах) на виробництво печива та цукерок в Україні та Польщі такі (табл. 3):

Таблиця 3

Країна	Продукція	
	Печиво	Цукерки
Україна	12	4
Польща	2	8

А. У виробництві якого товару Україна має відносну перевагу і чому?

Б. Розрахуйте альтернативну ціну цукерок, виражену через ціну печива, для України та для Польщі.

В. В якому інтервалі буде знаходитися ціна рівноваги на цукерки у випадку розвитку торгівлі між двома країнами?

Г. Якщо відносна ціна рівноваги на цукерки внаслідок торгівлі буде дорівнювати 4, на якому з товарів буде спеціалізуватися кожна з країн і чому?

Д. Підрахуйте вигравш Польщі від торгівлі, якщо вона буде спеціалізуватися на виробництві печива.

Примітка:Межі, у яких повинне встановлюватися співвідношення світової ціни на товар i між країною 1 і країною 2 (в умовах вільної торгівлі) визначаються нерівністю:

$$P_{oi(експ)} < P_{wi} < P_{oi(имп)}$$

де P_{wi} - світова ціна товару i ;
 P_{oi} (експ) - відносна (альтернативна) ціна товару i у країні-експортері даного товару;

P_{oi} (имп) - відносна (альтернативна) ціна товару i у країні-імпортері даного товару.

У випадку, якщо задані обсяги виробництва товарів на одиницю витрат, відносна (альтернативна) ціна одиниці товару 1, виражена через вартість товару 2 складе:

$$P_1 = \frac{V_1}{V_2}$$

де V_1 й V_2 - відповідно можливий максимальний обсяг виробництва товару 1 на одиницю витрат і можливий максимальний обсяг виробництва товару 2 на аналогічну одиницю витрат у розглянутій країні.

Щоб торгівля була взаємовигідною, ціна якого-небудь товару на зовнішньому ринку повинна бути вище, ніж внутрішня ціна рівноваги на той же товар у країні-експортері, і нижче, ніж у країні-імпортері.

Завдання 4

Заграти робочого часу в Україні та Німеччині на виробництво товарів А, Б, В, Г такі (табл. 4):

Таблиця 4

Товар	Країна	
	Німеччина	Україна
А	3	36
Б	6	54
В	12	72
Г	45	90

А. За якими товарами Німеччина має найбільшу та найменшу абсолютну перевагу перед Україною?

Б. Якщо німецька заробітна плата в 7 разів вище української, які товари будуть продукуватися у Німеччині, а які — в Україні?

В. Покажіть вигідність торгівлі для кожної з країн.

Г. Як зміниться торгівля, якщо різниця у заробітних платах скоротиться до 6 разів

Завдання 5

Магнітофони є відносно трудомістким товаром, вони вимагають для виробництва 30 год. праці та 6 га землі та продаються за 90 дол. США кожний. Авокадо — товар, що потребує відносно більших витрат землі. На виробництво 1 т авокадо необхідно 1,5 год. праці та 6 га землі, при цьому 1 т авокадо можна продати за 6 дол. США.

А. Якщо в США 180 млн працівників та 300 млн га землі, а в Мексиці — 60 млн працівників та 75 млн га землі, то в якому співвідношенні буде здійснюватись торгівля двома товарами між США та Мексикою?

Б. Чому спеціалізація в реальній торгівлі може бути цілком іншою, ніж випливає з теорії співвідношення факторів виробництва?

Завдання 6

Українська ферма продукує пшеницю та молоко, для чого максимально може використати 800 год. праці та 1200 га землі. Виробництво 1 т пшениці потребує 20 год. праці та використання 10 га землі. Виробництво 1 т молока потребує 8 год. праці та 16 га землі.

А. Які фактори виробництва відносно більш інтенсивно використовуються для виробництва пшениці? Які — для молока?

Б. Чи може ферма виробити 50 т молока та 90 т пшениці одночасно?

Завдання 7

Розглянемо дані по двох країнах, що наведені у табл. 5 (цифри показують витрати праці, що необхідні для виробництва вказаних товарів).

Таблиця 5

	Країна А	Країна Б
1 одиниця товару Х	1 година	4 години
1 одиниця товару У	3 години	8 годин

Які будить напрямки експорту та імпорту, якщо країни почнуть торгувати:

а) країна А буде експортувати як товар Х, так і товар У в країну Б;

б) країна А буде імпортувати товар Х та експортувати товар У;

в) країна А буде імпортувати товар У та експортувати товар Х;

г) країна А буде імпортувати як товар Х, так і товар У?

Завдання 8

Автомобільне колесо коштує в Україні 100 дол. США, у Польщі – 80 дол., у Росії – 60 дол. Україна – маленька країна, і її зовнішня торгівля не впливає на рівень світових цін.

А. В Україні вводиться 100-відсотковий адвалорний тариф на імпорт коліс із Росії та Польщі. Чи буде Україна продовжувати імпортувати колеса?

Б. Якщо після цього Україна утворить митний союз з Росією, чи буде вона сама виробляти або імпортуватиме їх?

В. Який ефект – створення торгівлі чи відхилення торгівлі – виникає при заснуванні митного союзу між Україною і Росією?

Г. Припустимо тепер, що в Україні вводиться 50-відсотковий, а не 100-відсотковий адвалорний тариф на імпорт коліс із Росії та Польщі. Чи буде Україна продовжувати імпортувати колеса?

Д. Якщо тепер Україна утворить митний союз з Польщею, чи буде вона сама продукувати колеса або імпортуватиме їх?

Е. Який ефект – створення торгівлі чи відхилення торгівлі – виникає при заснуванні митного союзу між Україною та Польщею?

Завдання 9

Україна вводить тариф на імпорт кави у розмірі 20 ум. од. за тону. На основі даних, наведених у табл. 6, розрахуйте наступні величини:

1. Обсяг експорту кави Бразилії.

2. Вартість експорту кави Бразилії.
3. Розмір надходжень до державного бюджету України від тарифних зборів.

Таблиця 6

Показники	Дані
Світова ціна на каву	300 ум. од. за 1 т.
Обсяг внутрішнього споживання	8 млн. т.
Обсяг внутрішнього виробництва	20 млн. т.

Завдання 10

Українське підприємство з виробництва меблів хоче придбати у німецької компанії ліцензії на виготовлення певних зразків меблів, які користуються попитом на ринку даної країни. Визначити ціну ліцензії на базі роялті за даними, наведеними у табл. 7.

Ціна одиниці продукції = 770 дол. США. Величина роялті = 1,3%, відсоток інфляції в рік = 1,10%

Таблиця 7 – Розрахунок ціни ліцензії на базі роялті

Рік	Обсяг випуску в рік, шт.	Ріст цін (інфл.)	Ціна за од. продукції, дол. США	Обсяг продажу ліцензіата в рік, дол. США	Ліцензійні відрахування (1,3%), дол.
1	0	1,0000	770	0	?
2	0	1,0110	778	0	?
3	2500	1,0221	787	1967583	?
4	7500	1,0334	796	5967679	?
5	10000	1,0447	804	8 044 431	?
6	10000	1,0562	813	8132920	?
7	10000	1,0678	822	8 222 382	?
Разом	40000			32334995	?

Завдання 11

Українське підприємство з виробництва меблів хоче придбати у німецької компанії ліцензії на виготовлення певних зразків меблів, які користуються попитом на ринку даної країни. Визначити ціну ліцензії за паушальною оплатою за даними, наведеними у табл. 8.

Банківська ставка = 7,5%. Відсоток інфляції в рік – 1,1% (відповідно збільшується банківська ставка)

Таблиця 8 – Розрахунок ціни ліцензії за паушальною формою оплати

Рік	Обсяг випуску У в рік, шт.	Ліцензійні відрахування на базі роялті, дол. США	Ріст цін (інфл.)	Банківська ставка (дисконт), %	Коефіцієнт дисконтування	Дисконтовані ліцензійні відрахування, дол. США
1	0	0	1,0000	7,50	0,8653	?
2	0	0	1,0110	7,58	0,8640	?
3	2500	25579	1,0221	7,67	0,8627	?
4	7500	77580	1,0334	7,75	0,8613	?
5	10000	104 578	1,0447	7,84	0,8600	?
6	10000	105728	1,0562	7,92	0,8586	?
7	10000	106891	1,0678	8,01	0,8572	?
Разом	40000	420355				?

Примітка:

Роялті – це ліцензійна винагорода у формі періодичних відрахувань (частка від прибутку або суми продажу продукції, виробленої за ліцензованою технологією). У чистому вигляді або у поєднанні з іншими видами платежів зустрічається найчастіше - до 90% усіх ліцензійних угод. Роялті, як правило, сплачується наприкінці року, починаючи з моменту випуску нової продукції.

Паушальна оплата – це сплата твердої зафіксованої суми ліцензійної винагороди єдиною або у 2-3 заходи. Ця форма зустрічається дуже рідко, як правило, під час розробки технології на рівні ідеї.

Завдання 12

Підприємство укладає зовнішньоторговельну угоду з іноземною фірмою у 2009 році на експорт хутра. На основі наступних даних (табл. 9, тис. грн.) необхідно визначити експортну ціну на хутро з використанням принципу власних витрат виробництва у міжнародному ціноутворенні.

Таблиця 9

Показники	Розрахунок
1. Собівартість і прибуток підприємства	406,25
2. Сума акцизу за ставкою 35 %	?
3. Вільна оптова ціна підприємства без ПДВ	?
4. Сума ПДВ за ставкою 20 %	?
5. Вільна оптова відпускна ціна підприємства	?
6. Торговельна надбавка 25 %	?
7. Експортна ціна виробу	?

Завдання 13

Підприємство укладає зовнішньоторговельну угоду у 2006 році з іноземною фірмою на поставку обладнання у 2009 році за цінами на умовах «ковзання». На дату укладання контракту:

- Базисна ціна товару складала 10 млн. ум. од.
- Витрати на сировину – 45 %.
- Витрати на зарплату – 40 %.
- Постійні витрати – 15 %.
- Індекс цін на сировину за період «ковзання» – 1,54.
- Індекс цін на заробітну плату за період «ковзання» – 1,2.

На основі наведених даних розрахуйте, яку суму імпортер має сплатити експортеру у 2006 році за придбання обладнання.

Примітка:

Під «умовами ковзання» розуміють умови перерахунку базової ціни в кінцеву, за якою замовник розраховується з постачальником. У своїй пропозиції фірма вказує ціну і дату пропозиції (базисна ціна), порядок розкладання цієї ціни на складові елементи. У контракті, фіксуються наступні погоджені в переговорах умови: базисна ціна, питома вага її складових елементів; ціни матеріалів до моменту висновку угоди, тобто базові ціни і ставки; умови ковзання. Залежність кінцевої ціни від зміни цін на матеріали і тарифів заробітної плати встановлюють за формулою:

$$P_1 = P_0(A(a_1/a_0) + B(v_1/v_2) + C),$$

де P_1 – кінцева ціна устаткування; P_0 – базова ціна; A – частка в ціні витрат на матеріали; B – частка витрат на заробітну плату; C – незмінна частина ціни; a_0 – базова ціна (індекс цін) матеріалів; a_1 – ціна матеріалів за період ковзання, тобто під час

виконання замовлення; v_0 – базові ставки (індекси) заробітної плати; v_1 – зміна тарифів зарплати за період виконання замовлення.

Завдання 14

Уважно прочитайте текст кейсу «Торгівля Шрі-Ланки» та надайте відповіді на запитання.

Шрі-Ланка, що в перекладі означає «блискуча земля» є острівною державою біля південного краю півострова Індостан, площею 65,5 тис. км² та з населенням понад 16 млн. осіб. Характеризується гарячим тропічним кліматом з двома періодами мусонів, але в гірських районах досить прохолодно, бувають заморозки. Відома в Європі під назвою Цейлон від початку XVI ст. і до 1972 р. Шрі-Ланка за багатьма аспектами є типовим прикладом більшості країн, що розвиваються: низький дохід на душу населення (близько 420 дол. США на рік), значна залежність від експорту небагатьох сировинних товарів, недостатня валютна виручка для закупівлі необхідного споживчого та промислового імпорту й високий рівень безробіття. Але за деякими показниками якості життя вона займає досить високе місце: рівень грамотності (87%) — один із найвищих в Азії; рівень харчування, медичного обслуговування та розподілу доходів — один із найвищих у «третьому світі»; середня очікувана тривалість життя (71 рік) є однією з найвищих у слабозвинутих країнах (СРК); темпи зростання населення, які становлять в останнє десятиліття 1,5% на рік, — серед найнижчих у світі.

Хоча Шрі-Ланка досягла незалежності лише 1948р., у неї є тривала документована історія міжнародної торгівлі: цар Соломон послав свої галери у Шрі-Ланку для купівлі дорогіших каменів, слонів та павичів, країна посилала своїх послів імператорові Клавдію в Римську імперію, а пізніше встановила торгові відносини з Китаєм. Одна за одною європейські держави завойовували острів, щоб одержувати продукти, яких у них не було (корицю, гвоздику, кардамон, чай, каучук, кокосові горіхи та ін.). З моменту досягнення незалежності Шрі-Ланка розглядала політику міжнародної торгівлі як засіб, що сприяє розв'язанню проблем дефіциту іноземної валюти, надзвичайної залежності від одного продукту та одного ринку і недостатнього росту обсягів виробництва та зайнятості. До 1975 р. понад 1/2 валютної виручки в країну надходило від продажу чаю. Це робило її уразливою з двох боків. По-перше, світовий попит на чай зростає не так швидко, як на багато інших товарів, особливо промислових. По-друге, ціни на чай зазнають значних коливань залежно від урожайності або у зв'язку зі стихійними лихами у будь-якій країні — експортері чаю. Були випадки, наприклад, коли оптова ціна чаю з року в рік змінювалась на 90%. Оскільки Шрі-Ланка колись була англійською колонією, то і після 1948 р. третина її експорту надходила у Великобританію. Це робило країну потенційно уразливою перед англійськими політичними вимогами та економічними спадами.

З 1948 р. до 1960 р. Шрі-Ланка майже не намагалася змінити ступеня своєї залежності від експорту чаю, каучуку, кокосових горіхів для оплати імпорту продуктів харчування та промислових товарів. З 1960 р. і до зміни уряду в 1977 р. акцент робився на обмеженні імпорту для стимулювання місцевого виробництва та економії іноземної валюти. Надалі увагу було звернено на розвиток нових галузей, які могли б експортувати частку своєї продукції, і таким чином заробляти валюту.

Рішення про розвиток експорту нетрадиційних товарів ставить питання про те, які це мають бути товари і як змусити фірми продукувати їх для закордонних ринків. У 1977 р. новообраний уряд Шрі-Ланки вжив численних заходів до пом'якшення обмежень на імпорт, щоб визначити, де є конкурентні переваги. Влада вважала, що галузі, які витримали конкуренцію з імпортом, виявляться найбільш конкурентоспроможними на експортних ринках. Відділ розвитку експорту міністерства промисловості досяг значних результатів у створенні *методики визначення продукції, яка придатна для розробки та просування на експорт.*

Одним із шляхів вибору товарних груп було виявлення нетрадиційних товарів, які вже експортувалися в незначному обсягу. Відділ розвитку експорту (ВРЕ) намагався також віднайти інші товари, які мали потенційні дані для конкуренції за кордоном. Спочатку було визначено товари, для виробництва яких необхідна велика кількість низько кваліфікованої та кваліфікованої робочої сили, тому що: 1) собівартість робочої сили у Шрі-Ланці була низькою; 2) робоча сила мала досить пристойний освітній рівень; 3) рівень безробіття та неповної зайнятості був високим. ВРЕ звузив цю групу товарів так, щоб до неї входили тільки вироби, для виробництва та упакування яких країна мала місцеві сировинні матеріали. Це розглядалось як важливий показник конкурентоспроможності, оскільки було надто дорого імпортувати матеріали для переробки та експорту.

Нарешті ВРЕ дослідив кон'юнктуру на ринках, де Шрі-Ланка мала найбільші можливості збуту. Дослідження базувались на аналізі попиту на ринках двох типів: 1) на тих, де країна має особливі ринкові пільги і, таким чином, мінімальні торгові бар'єри; 2) на близько розташованих до Шрі-Ланки ринках, що обслуговуються з мінімальними транспортними витратами. Було виявлено 17 пріоритетних товарів залежно від їх експортного потенціалу та вигод, які передбачалися для країни. До пріоритетних видів товарів було віднесено такі: перероблений чай (у пакетах та розчинний); готовий одяг (сорочки, піжами та сукні); хімічні похідні кокосової олії; харчові жири; велосипедні шини та камери; інші гумові вироби, наприклад автомобільні шини та камери, а також парусинове взуття, консервовані ананаси, керамічні вироби, морепродукти (омари та креветки), вироби місцевих виробників та дорогоцінні камені.

Визначення найбільш конкурентоспроможних галузей спонукало деяких бізнесменів розглянути можливість капітальних вкладень у нові галузі. Крім того, уряд започаткував зони промислового розвитку. Компанії, що займалися виробництвом у цих зонах та експортували з них свою продукцію, могли розраховувати на звільнення від податків протягом 10 років та одержання податкових пільг на 15 років залежно від розміру інвестицій та кількості робітників. Вони могли також ввозити товари та комплектуючі вироби без оплати податків на імпорту момент ввезення. Першими промисловцями, які скористалися цими стимулами, були виробники текстильних виробів та взуття, які мали доступ на американський та європейські ринки. Державну підтримку дістали також такі види бізнесу, як виробництво полівінілхлоридної плівки, ковдр, пристроїв введення інформації. Шрі-Ланка також обмежила ввезення великих споживчих товарів, але дозволила безперешкодне ввезення невеликих виробів, наприклад наручних годинників, вважаючи, що їх так чи інакше ввезуть контрабандою.

В результаті у Шрі-Ланці внаслідок появи нових галузей частка обробної промисловості у загальному експорті зросла, а частка виробництва чаю впала, відбулося також розосередження експортних ринків; усе більшого значення стали набувати ринки США, Східноазійського регіону (САР), Німеччини та Індії. Якщо колись третина експорту надходила до Англії, то тепер жодна з країн не одержує більше 15 % продукції Шрі-Ланки.

Запитання до кейсу:

- 1) На які теорії торгівлі спиралися ланкійські посадові особи, розробляючи торгову стратегію своєї країни?
- 2) Чому Шрі-Ланці або будь-якій іншій країні недостатньо товарів та послуг, що виробляються на її території? Чому їм взагалі необхідно торгувати?
- 3) З якими ризиками може стикнутися в майбутньому Шрі-Ланка, якщо вона буде намагатися стати більш незалежною від зовнішнього середовища?
- 4) Як, на вашу думку, фактори економічного розвитку слід контролювати уряду Шрі-Ланки, щоб запобігти зниженню ролі торгівлі товарами в міжнародному бізнесі?

Тема 4

Світовий фінансовий ринок

Питання теми

4.1 Сутність, передумови створення та структура світового фінансового ринку.

4.2 Класифікація та суб'єкти міжнародних фінансових ринків.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Світовий фінансовий ринок – система відносин попиту і пропозиції щодо фінансового капіталу, що функціонує у міжнародній сфері в якості покупних і платіжних засобів, кредитів, інвестиційних ресурсів.

Структуру світового фінансового ринку можна подати в такий спосіб (рис. 4.1):

Рисунок 4.1 – Структура фінансового ринку

На **ринку грошей** продаються і купуються грошові кошти на короткий термін. До ринку капіталів належать довготермінові капітали, тобто вкладання коштів на триваліший період часу.

Ринок короткотермінових банківських кредитів (ринок позичкового капіталу) охоплює відносини, що виникають з приводу акумуляції кредитними установами грошових коштів підприємств, населення і надання їх у вигляді короткотермінових позик на умовах поверненості.

Ринок короткотермінових фінансових активів має справу з частками капіталу (акціями), облігаціями, що погашаються в короткий час, векселями, заставними та іншими вимогами на реальні активи.

Валютний ринок – це розгалужена система механізмів, функціонування яких покликане забезпечити купівлю і продаж національних грошових одиниць та іноземних валют з метою їх використання для обслуговування міжнародних платежів.

Ринок цінних паперів (фондовий ринок) – це частина (складова) ринку капіталів, на якому купуються і продаються фінансові інструменти - цінні папери.

Ринок середньо- та довготермінових банківських кредитів – це ринок, де відбуваються економічні відносини, пов'язані з забезпеченням середньо- та довготермінових кредитних зобов'язань і часток капіталу акціонерних товариств.

Наявність багатьох типів фінансових ринків пов'язана з існуванням різних підходів до їх класифікації (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Типи міжнародних фінансових ринків

Критерій	Типи ринків	Характеристика
За умовами передачі фінансових ресурсів в користування	Ринок позикового капіталу	На цьому ринку ресурси передаються на умовах позики на визначений термін та під відсотки за допомогою боргових цінних паперів або кредитних інструментів
	Ринок акціонерного капіталу	На цьому ринку кошти вкладаються на невизначений термін, а інвестор отримує право на частину прибутку у вигляді дивіденду, право співвласності на активи підприємства і повністю поділяє підприємницькі ризики з іншими акціонерами підприємства
За термінами обігу фінансових активів, що можуть бути в обігу на ринку	Ринок грошей	На цьому ринку перебувають в обігу фінансові активи, термін дії яких не перевищує одного року (короткотермінові казначейські зобов'язання, ощадні та депозитні сертифікати, векселі, різні види короткотермінових облігацій тощо)
	Ринок капіталів	На цьому ринку надаються середньо- та довготермінові кредити, перебувають в обігу середньо-та довготермінові боргові цінні папери, а також інструменти власності

Продовження табл. 4.1

Критерій	Типи ринків	Характеристика
Залежно від того чи нові фінансові активи пропонуються для продажу, чи емітовані раніше	Первинний	Є ринком перших та повторних емісій, на якому здійснюється початкове розміщення фінансових активів серед інвесторів та початкове вкладення капіталу в різні галузі економіки
	Вторинний	На цьому ринку мають обіг емітовані раніше фінансові активи
Залежно від місця, де відбувається торгівля фінансовими активами	Біржовий	Цей ринок пов'язують з поняттям біржі як уособленого способу організованого ринку. На ньому в більшості випадків відбувається торгівля емітованими раніше фінансовими активами
	Позабіржовий	На цьому ринку діють так звані торгово-інформаційні системи
За структурою та механізмом функціонування	Ринок цінних паперів	
	Валютний ринок	
	Кредитний ринок	

Основними суб'єктами міжнародного фінансового ринку виступають інститути позафінансової сфери, держава, населення, професійні учасники ринку (фінансові інститути та інститути інфраструктури), а також іноземні учасники ринку.

Інститути позафінансової сфери – це юридичні особи-резиденти певної держави, які займаються виробництвом різноманітних товарів та наданням послуг, включаючи і фінансові послуги (промислові та сільськогосподарські підприємства, корпорації, установи, організації тощо).

Населення виконує на ринку роль інвестора, купуючи ті чи інші цінні папери або запозичуючи кошти на кредитному ринку.

Представниками *фінансових інститутів* є комерційні банки, кредитні спілки, банківські установи, пенсійні фонди, страхові та інвестиційні компанії тощо.

Джерела фінансових ресурсів та активи фінансових інститутів зображені в табл. 4.2.

На міжнародному фінансовому ринку діяльність основних суб'єктів здійснюється у структурному розрізі в залежності від складових ринку.

Таблиця 4.2 – Джерела фінансових ресурсів та активи фінансових інститутів

Фінансові інститути	Джерела фінансових ресурсів	Фінансові активи
Комерційні банки	Депозити	Кредити і цінні папери
Ощадні банки	Депозити	Заставні
Ощадні і кредитні асоціації	Депозити	Заставні
Кредитні спілки	Депозити	Кредити (споживчі кредити)
Страхові компанії	Страхові внески	Цінні папери
Інвестиційні компанії	Акції	Цінні папери
Пенсійні фонди	Внески учасників	Цінні папери

Тема семінару: Світовий фінансовий ринок: сучасний стан та особливості розвитку

Мета й завдання заняття: визначити місце і роль світового фінансового ринку, регулятивні методи його управління; з'ясувати структуру світового фінансового ринку, механізми його функціонування та розвитку.

План семінарського заняття

1. Сутність світового фінансового ринку.
2. Особливості створення світового фінансового ринку.
3. Основні функції світового фінансового ринку.
4. Структура світового фінансового ринку.
5. Особливості функціонування ринку грошей.
6. Особливості функціонування ринку капіталів.
7. Специфіка регулювання світового фінансового ринку.
8. Класифікація міжнародних фінансових ринків.
9. Основні суб'єкти міжнародного фінансового ринку.
10. Особливості діяльності фінансових інститутів на міжнародному фінансовому ринку.
11. Інститути інфраструктури, що функціонують на міжнародному фінансовому ринку.
12. Джерела фінансових ресурсів та активи фінансових інститутів.
13. Основні види прямих учасників фінансових операцій на ринку позичкових капіталів.
14. Основні види прямих учасників фінансових операцій на ринку цінних паперів.

15. Основні види учасників валютних операцій на валютному ринку.
16. Основні види учасників фінансових операцій на ринку золота та нерухомості.

Ключові поняття

Світовий фінансовий ринок; регулювання світового фінансового ринку; фінансові інститути; інститути позафінансової сфери; інститути інфраструктури; джерела фінансових ресурсів; фінансові активи; міжнародний ринок грошей; міжнародний ринок капіталу; міжнародний валютний ринок; міжнародний ринок цінних паперів; міжнародний ринок золота; міжнародний ринок нерухомості.

Проблемні питання для обговорення

1. Які особливості притаманні сучасному розвитку світового валютного ринку?
2. Яка роль міжнародних банків у фінансуванні валютного ринку?
3. Визначте основні канали руху світових фінансових потоків?
4. Визначте фактори, що впливають на рух світових фінансових потоків.?
5. Як можна охарактеризувати сучасний стан світового кредитного ринку?
6. У чому полягає специфіка біржової торгівлі на світовому фінансовому ринку?
7. Визначте роль інвесторів та емітентів на світовому ринку фінансових операцій з цінними паперами.
8. У якому стані перебуває сучасний світовий ринок нерухомості?
9. Зазначте основні умови функціонування міжнародного фінансового центру. Назвіть відомі вам світових фінансових центрах найбільш активного переливання фінансових ресурсів.
10. Вкажіть відмінності світових фінансових ринків від національних?
11. Як оцінити сучасні методи регулювання світового фінансового ринку?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Країна «Вітчизна» володіє 4,5 млрд дол. США капіталу, країна «Закордон» - 2 млрд дол. США. У країнах встановились процентні ставки відповідно на рівні 3 та 8%. З'ясуйте напрямок руху капіталу після зняття обмежень? Розрахуйте економічні ефекти від міграції капіталу, якщо величина капіталу вкладеного в країні «Вітчизна», зменшилась на 1 млрд дол. США, рівноважна процентна ставка встановилась на рівні 5 %.

Завдання 2

Японський інвестор придбав на Нью-Йоркському фондовому ринку акції п'яти найкрупніших за капіталізацією американських компаній: 500 акцій General Electric, 300 акцій Exxon Mobil, 200 акцій Wall-Mart Stores, 100 акцій Citigroup і 400 акцій Microsoft. Вартість акцій на початок чергового дня торгів склала: 36,21 дол. США – акції General Electric; 38,33 дол. США – акції Exxon Mobil; 55,80 дол. США – акції Wall-Mart Stores; 44,80 дол. США – акції Citigroup і 61,15 дол. США – акції Microsoft.

На кінець цього ж дня вартість акцій становила: 36,96 дол. США – акції General Electric; 38,91 дол. США – акції Exxon Mobil; 55,88 дол. США – акції Wall-Mart Stores; 44,00 дол. США – акції Citigroup і 60,40 дол. США – акції Microsoft.

Визначити поточну дохідність портфеля акцій в валюті інвестицій (дол. США) та в ієнах за день та за рік, якщо курс дол. США до ієни за день зміниться з 124,27 до 124,15 ієн за долар. В якій валюті дохідність портфеля буде вищою та чому?

Примітка:

Поточна дохідність (ПД) цінних паперів (акцій) розраховується за формулою:

$$ПД = \frac{Ц_k - Ц_n}{Ц_n} \times 100$$

де $Ц_k$ – ціна цінного паперу на кінець періоду; $Ц_n$ – ціна цінного паперу на початок періоду.

Завдання 3

Американський інвестор придбав 16 травня 2006р. на ММВБ звичайні акції Ошадбанку РФ, які на початку року показали високе зростання на російському фондовому ринку, за ціною 5478 руб. за акцію при обмінному курсі біржі 31,25 руб. за дол. США. 14 червня 2006 р. ринкова ціна акцій склала 5620 руб. за акцію при обмінному курсі біржі 31,40 руб. за дол. США.

Розрахувати поточну дохідність акцій в доларах США та в рублях за даний період та за рік.

Завдання 4

Центробанки США, Великобританії, Японії, Швейцарії, Канади та Європейський центральний банк разом здійснили кредитну інтервенцію у розмірі 180 млрд доларів. В результаті з 6 до 4 відсотків впала ключова для світової економіки лондонська ставка за міжбанківськими кредитами Лібор (Libor).

Проаналізуйте ситуацію, що склалася на світовому фінансовому ринку, яким чином це вплине на його діяльність?

Примітка:

Рівень ставки Лібор є показником стану світової фінансової системи, вона є відсотком, під який банки надають один одному поточні кошти.

Завдання 5

Уважно прочитайте текст кейсу «**Діяльність фондових бірж**», та надайте відповіді на запитання.

Міжнародний ринок цінних паперів є механізмом, який сприяє встановленню контактів між покупцями та продавцями цінних паперів на світовому рівні. Ринок цінних паперів поділяється на первинний та вторинний. Первинний ринок – це ринок перших та повторних емісій цінних паперів, на котрому відбувається їх початкове розміщення серед інвесторів. Вторинний ринок – це ринок, на якому відбувається купівля-продаж цінних паперів, випущених в обіг раніше.

Вторинний ринок складається з неорганізованого («вуличного ринку») та організованого, біржового ринку, про який і піде мова далі.

Фондова біржа є організованим і регулярно функціонуючим ринком цінних паперів, а також центральним ринком акцій найбільших монополій. Всього у світі налічується приблизно 200 бірж у більше ніж 60 країнах світу. Найбільші з них: Нью-Йоркська, Токійська, Лондонська, Середньо-Західна (США) та ряд інших.

За останні 15 років, у роботі фондових бірж відбулися значні зміни, котрі повністю змінили облік бірж.

Так, на більшості бірж торговельний зал по собі відсутній, а угоди здійснюються через віддаленні термінали персональних ЕОМ, що мають доступ до центрального комп'ютера фірми. Лише на нью-йоркській фондовій біржі як основний метод використовується вигук; на токійській біржі від нього відмовились у 1999 р.; на франкфуртській біржі хоча торговельний зал діє, але кількість угод невелика. Основна частина угод укладається за допомогою електронної системи, завдяки якій можна торгувати на тій чи іншій біржі з будь-якої точки земної кулі, а в міру розвитку Інтернету це стає ще простіше.

На американських біржах третина всього обороту припадає на угоди через Інтернет. На електронну систему торгівлі переходять деривативні біржі. Першою з таких стала німецька біржа строкових контрактів під назвою ДТВ у Франкфурті (1990 р.). Слід відмітити, що вона з самого початку була електронною.

Окремі біржі сьогодні починають переходити на технологію провідних організаторів торгів, що створило передумови для їх злиття. Інституціональним проявом цього процесу є інтеграція лондонської та франкфуртської бірж, об'єднання паризької, амстердамської і брюссельської бірж, котрі діють як одна міжнаціональна – Europex (нині в об'єднання увійшла біржа Португалії), формування «Глобального фондового ринку», який об'єднує десять величезних бірж світу з сукупною капіталізацією в 20 трлн дол. (Нью-Йорк, Токіо, Париж, Брюссель, Амстердам, Мельбурн, Торонто, Сан-Паулу, Мехіко та ін.).

Інтеграція фондових бірж сприяє формуванню інвестиційного простору, який функціонує за уніфікованими правилами. На об'єднаних біржах торгують не лише акціями і облігаціями, а й ф'ючерсами та опціонами. Прикладом може бути Німецька Deutsche Borse, що об'єднує фондову (FWB) і строкову (DTB-EUREX) біржі; об'єднання сингапурської фондової біржі за строковою (SIMEX).

Суттєвою зміною у роботі міжнародних фондових бірж є процес їх перетворення у відкриті акціонерні товариства. Відкритими акціонерними товариствами стали фондові біржі Стокгольма (1993 р.), Гельсінкі (1996 р.), Копенгагена (1997 р.), Амстердама (1997 р.), Мілан (1997 р.), австралійська фондова біржа 91998 р.), лондонська фондова біржа (2000 р.). Акціонувалась американська торговельна система NASDAQ. В оборот на позабіржовому ринку NASDAQ можуть надійти 45% її акцій, а виручка піде на розширення бізнесу в інших країнах і модернізацію технологій.

З кожним роком фондові біржі все ширше відкривають доступ на свої майданчики іноземним учасникам торгів, проводять лістинг і ведуть торгівлю іноземними цінними паперами. Так, на лондонській фондовій біржі в торгівлі беруть участь понад 170 міжнародних інвестиційних організацій і понад 200 іноземних банків. Акції міжнародних компаній понад 60 країн пройшли лістинг на лондонській фондовій біржі. Ще однією особливістю у системі обліку бірж є злиття депозитарних організацій. У 1999 р., наприклад, виникла нова організація Clear-stream, яка створилась шляхом злиття депозитарно-клірингової системи Deutsche Borse і міжнародної системи Cedel. У 200 р. відбулася злиття французького депозитарію (SICOVAM) з провідною розрахунково-депозитарною організацією на міжнародному ринку Euroclear. Слід відмітити, що розвиток депозитарно-клірингової системи в Україні сьогодні є одним з основних факторів розвитку національного ринку цінних паперів та його інтеграції в міжнародний фінансовий ринок.

Запитання до кейсу:

- 1) Чому більшість фондових бірж сьогодні відмовилися від використання основного в минулому методу ведення торгів – вигуку?
- 2) Яку суттєву перевагу в роботі має німецька біржа строкових контрактів під назвою DTB у Франкфурті?
- 3) У чому полягає суть активізації процесів глобалізації на фондових ринках?
- 4) Що свідчить про об'єднання класичних фондових і деривативних бірж. З якою метою це відбувається?
- 5) У чому переваги процесу перетворення фондових бірж у відкриті акціонерні товариства?
- 6) Чому фондові біржі змушені виходити за національні межі функціонування ринку цінних паперів та пропонувати свої послуги на зовнішньому ринку?

Примітка:

Лістинг — допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі або позабіржовій торговельній системі і здійснення попереднього і наступного контролю за відповідністю цінних паперів та їх емітентів умовам та вимогам, встановленим у правилах біржі або іншого організатора торгівлі.

Депозитарій цінних паперів – юридична особа, яка провадить винятково депозитарну діяльність та може здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Кліринг – отримання, звірка та поточні оновлення інформації, підготовка бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів, визначення взаємних зобов'язань, що передбачає взаємозалік, забезпечення та гарантування розрахунків за угодами щодо цінних паперів.

Тема 5

Прямі інвестиції і міжнародне виробництво

Питання теми

5.1 Сутність міжнародних та прямих іноземних інвестицій.

5.2 Спільні підприємства (СП) як форма ПП, їх економічна природа та суттєві ознаки.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Міжнародні інвестиції – це інвестиції, які дають можливість отримати більш високу прибутковість вкладення капіталу в порівнянні з національним ринком інвесторів за рахунок більш високого зростання цін активів на інших національних ринках, росту курсу валют по відношенню до валюти інвестора за рахунок ефекту транснаціоналізації діяльності корпорацій.

Міжнародні інвестиції можуть бути представлені *інвестиціями зарубіжними та іноземними* (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Міжнародна інвестиція

З країни базування, яка є місцем переважного перебування інвестиційного суб'єкта (для фізичної особи — це країна громадянства, для юридичної — країна реєстрації), здійснюється експорт капіталу. Інвестування капіталу, його безпосереднє вкладення здійснюється у приймаючій країні. Країни базування іноді називають *країнами-донорами*, а приймаючі країни — *країнами-реципієнтами* інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ), по визначенню МВФ – це капіталовкладення в іноземні підприємства, які забезпечують

управлінський контроль над об'єктом розміщення капіталу і відповідний доход. Частка управлінського контролю, відповідно до міжнародної статистики – 25%, у деяких випадках може істотно розрізнятися, від 10% у США до 50% у Австралії і Канаді.

Міграція капіталу у формі прямих інвестицій у загальному плані являє собою розміщення експортером капіталу того або іншого виробництва на географічній території, що приймає капітал.

Спільне підприємництво являє собою діяльність, яка ґрунтується на співробітництві з іноземними підприємствами, організаціями або підприємцями; на спільному розподілі прибутку і ризиків від її здійснення. Його передумови складаються у процесі інтернаціоналізації господарського життя внаслідок розвитку експортно-імпоротної діяльності.

Видами спільного підприємництва є:

- *ліцензування*, коли фірма (ліцензіат) вступає у відносини з фірмою або державою (ліцензіат) на зарубіжному ринку, пропонуючи права на використання виробничого процесу, товарного знаку, патенту, ноу-хау в обмін на ліцензійну плату. Ця форма спільного підприємництва є найбільш близькою до вивозу капіталу у формі портфельних інвестицій, тому що ліцензійна винагорода поступає до ліцензіара переважно у вигляді періодичних відрахувань від доходу ліцензіата. Відбувається практично те ж, що і при звичайній купівлі пакету акцій зарубіжного підприємства;

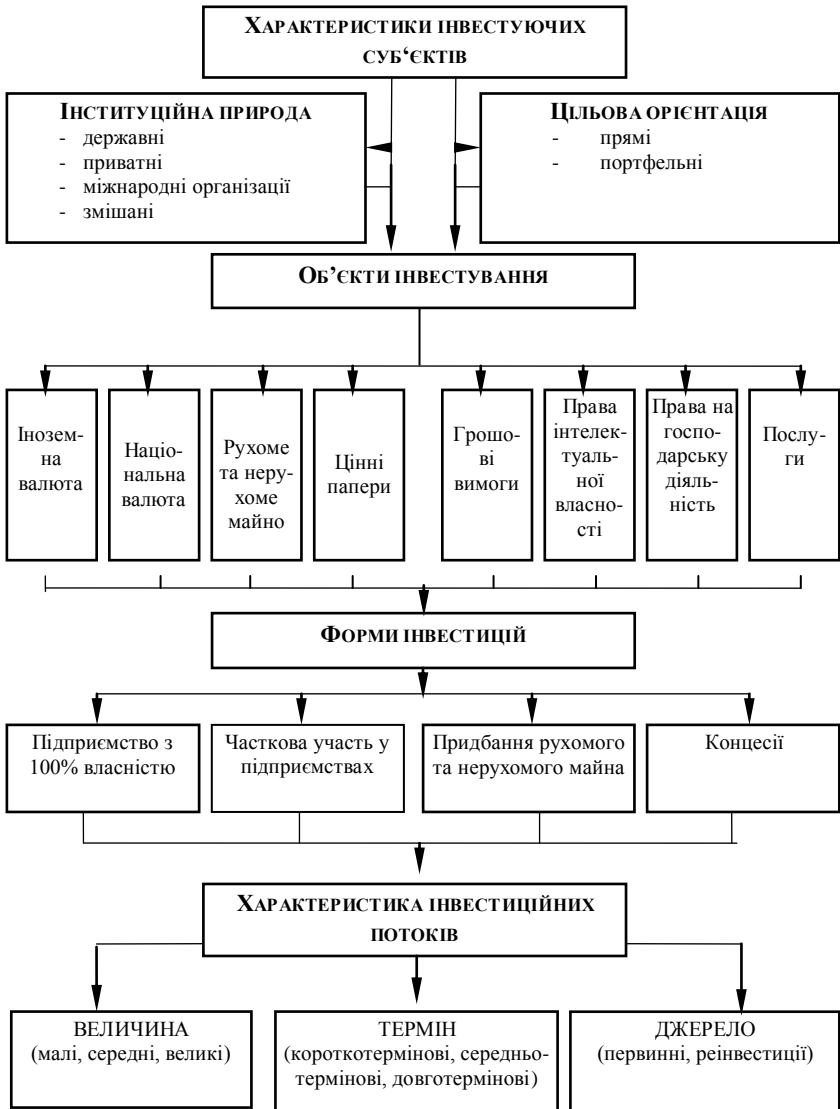
- *підрядне виробництво*, коли фірма заключає контракт з виробником на зарубіжному ринку, який може виготовляти товари, реалізацією яких займається вказана фірма. Цей вид спільного підприємництва передбачає більш тісну залежність між учасниками. Вступають у силу такі фактори як дотримання термінів поставок, необхідної якості товару тощо;

- *управління за контрактом* – коли фірма передає зарубіжному партнеру «ноу-хау» у сфері управління, а той забезпечує необхідний капітал і його використання з максимальною орієнтацією на ефективну реалізацію одержаних управлінських послуг;

- *спільне підприємство* (СП), коли зарубіжний та місцевий партнери поєднують свої зусилля в інвестуванні, управлінні, розподілі доходів та ризиків.

Визначаючи спільне підприємство як інвестиційну форму міжнародного бізнесу, важливо ідентифікувати його у системі міжнародних інвестицій, які класифікуються за: характеристиками інвестуючих суб'єктів, видами і формами інвестицій, характеристиками інвестиційних потоків (рис. 5.2).

Рисунок 5.2 – Спільні підприємства у системі міжнародних інвестицій

Спільні підприємства із різнонаціональною належністю капіталу (у будь-якій організаційно-правовій формі) визначаються як

міжнародні спільні підприємства (МСП). В залежності від місця (країни) їх створення використовуються, зокрема, поняття «українсько-зарубіжне СП» або «зарубіжно-українське СП». Слід відзначити, що у багатьох країнах з перехідною економікою, в тому числі і в Україні, спільні із зарубіжними партнерами підприємства розглядаються як одна із нових форм господарювання.

Тема семінару: Місце прямих інвестицій в системі міжнародного виробництва

Мета й завдання заняття: дати загальну характеристику прямих іноземних інвестицій; з'ясувати економічну природу їх форм; визначити місце і роль прямих іноземних інвестицій в системі міжнародного виробництва; визначити загальносвітові тенденції прямого іноземного інвестування.

План семінарського заняття

1. Характеристика міжнародних інвестицій.
2. Особливості прямих іноземних інвестицій.
3. Класифікація прямих іноземних інвестицій.
4. Особливості міграція капіталу у формі прямих інвестицій.
5. Загальносвітові тенденції прямого іноземного інвестування.
6. Основні причини швидкого поширення форм об'єднань і придбання нових капіталовкладень за кордоном.
7. Особливості спільного підприємництва.
8. Основні види спільного підприємництва.
9. Місце спільних підприємств у системі міжнародних інвестицій.
10. Шляхи реалізації форм міжнародного бізнесу.
11. Характерні особливості міжнародних спільних підприємств.
12. Фактори впливу на масштаби, динаміку та результативність міжнародних спільних підприємств.
13. Показники привабливості прямих інвестицій у формі спільних підприємств для приймаючої країни.
14. Фактори розвитку іноземної підприємницької діяльності.
15. Показники, які характеризують розвиток міжнародного спільного підприємництва в Україні.

Ключові поняття

Міжнародні інвестиції; прями іноземні інвестиції; міграція капіталу; спільне підприємництво; суб'єкти інвестування; об'єкт

інвестування; форми інвестицій; інвестиційні потоки; міжнародні спільні підприємства; підприємницька діяльність.

Проблемні питання для обговорення

1. Яким чином прямі іноземні інвестиції впливають на соціально-культурний розвиток країни-інвестора та приймаючої країни?
2. Для якої групи країн прямі іноземні інвестиції є найбільш потенційно вигідними?
3. Який потенціал мають прямі іноземні інвестиції для країн, що розвиваються та для країн з перехідною економікою?
4. Що у сучасних умовах спричинює потік перехресних інвестицій?
5. Визначте основні складові інвестиційного клімату в Україні.
6. Чи може країна-інвестор зазнати збитків внаслідок відпливу капіталу? Якщо так, то чому?
7. У чому полягає сукупний ефект від прямих іноземних інвестицій?
8. Ч може мати місце негативний вплив прямих іноземних інвестицій на країни, що розвиваються? Якщо так, то який?
9. Які цілі переслідують іноземні компанії, вкладаючи інвестиції в Україну?

Ситуаційні завдання та справи

Завдання 1

Які з наведених прикладів інвестицій вважаються прямими?

А. Український банк купив акції російської компанії «Лукойл» на 20 млн. дол. Загальна сума випуску акцій становить 600 млн. дол.

Б. Польський банк купив будинок у Львові, в якому відкрив свою філію в Україні.

В. Харківський тракторний завод збільшив свою частку в статутному капіталі СП, яке зареєстроване в Росії, з 30% до 51%.

Г. Українська фірма за дорученням клієнта з ФРН купила 11% поточного випуску акцій «Укртрансавто».

Д. Канадська фірма «МакДональдс» відкрила ще один ресторан у Києві.

Е. Українсько-американський інвестиційний фонд розмістив 100 млн. дол. США в українських державних короткострокових зобов'язаннях та облігаціях державної позики.

Ж. «Світоч» розміщує 5 млн. дол. на короткостроковому депозиті в американському банку;

3. Укрсоцбанк вкладає 50 млн. дол. в облігації американського інвестиційного фонду;

І. Американський фонд сприяння конверсії надає пільговий кредит українському оборонному підприємству?

Завдання 2

Вітчизняна компанія розглядає можливість інвестицій, які дають протягом трьох років відповідно такі грошові потоки: 1000 дол. США, 4000 дол. США, 5000 дол. США. Початкові інвестиції становлять 7650 дол. США. Куди вигідніше направити інвестиції, якщо гранична процентна ставка у «Вітчизні» становить 10 %, а в «Закордоні» - 12 % ?

Завдання 3

Американський виробник прохолодних напоїв «Кока-Кола» продає свій концерн у Росії. Однак російський уряд вводить високий імпорتنний тариф на ввіз «Кока-Коли», щоб захистити російського виробника та збільшує податок на прибуток іноземних компаній. Як слід діяти «Кока-Колі», щоб:

- а) не вступити частку російського ринку місцевим конкурентам;
- б) скоротити обсяг податків на прибуток, що сплачуються у Росії;
- в) гарантувати збереження своїх активів у Росії.

Завдання 4

Із міжнародного досвіду можна виокремити ряд причини експорту та імпорту капіталу. Ці причини згруповані нижче, зокрема групу 1 складають фактори, чинники експорту капіталу, групу два – чинники імпорту капіталу.

Група 1:

- технологічне лідерство;
- переваги у кваліфікації робочої сили;
- забезпечення доступу до природних ресурсів;
- переваги у рекламу;
- економіка масштабу;
- розмір корпорації;
- ступінь концентрації виробництва;
- забезпечення доступу до природних ресурсів та ін.

Група 2:

- потреба в капіталі;
- кількість національних філій;
- витрати виробництва;
- рівень захисту внутрішнього товарного ринку;
- розмір внутрішнього ринку.

Необхідно:

1. Визначити вплив кожного чинника відповідно на експорт та на імпорт прямих інвестицій;

2. З'ясувати, які чинники можуть однаково впливати як на експорт так і на імпорт прямих інвестицій

Тема 6 Міжнародний кредит

Питання теми

6.1 Загальна характеристика кредитів у зовнішній торгівлі.

6.2 Особливості формування і розвиток міжнародного ринку позичкового капіталу.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Міжнародний кредит – це сукупність міжнародних економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності різних країн з приводу передачі в тимчасове користування позикового капіталу для використання його на засадах добровільності, платності з метою одержання економічних вигод. *Суб'єктами* цих відносин є уряди і державні органи, банки, компанії, міжнародні і регіональні фінансово-кредитні інститути, а також інші юридичні і фізичні особи.

Кредитні відносини складаються на *принципах*: поверненості; терміновості; платності; забезпеченості, цільового використання.

Основні функції міжнародного кредиту показані на рис. 6.1.

Ф У Н К Ц І ї	Забезпечує перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів між державами, що сприяє їх ефективному використанню
	Прискорює процес реалізації товарів
	Сприяє структурній перебудові економіки окремих країн
	Дозволяє більш ефективно використовувати фінансові та матеріальні ресурси
	Забезпечує володіння найважливішими методами конкурентної боротьби на світовому ринку

Рисунок 6.1 – Функції міжнародного кредиту

Вартість кредиту – це відношення всієї сукупності витрат, зв'язаних з його одержанням і використанням, до суми фактично використаного кредиту за визначений період часу. Вартість кредиту визначається у відсотках.

Забезпечення кредиту – це надання в заставу ТМЦ (по векселях, чеках, платіжних документах) або надання гарантій третіх осіб (у виді гарантійних листів банків, компанії, уряду).

В зовнішній торгівлі прийнята класифікація кредитів, приведена в табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Класифікація кредитів у зовнішній торгівлі

Критерій класифікації	Види кредиту
1. Джерело кредитування	1.1. Внутрішні – які надаються у своїй країні. 1.2. Зовнішні – які надаються за кордоном, найчастіше під експорт товарів.
2. Термін надання кредиту	2.1. Короткострокові (до 1 року). 2.2. Середньострокові (1-5 років). 2.3. Довгострокові (більш 5 років).
3. Призначення кредиту	3.1. Комерційний. 3.2. Банківський. 3.3. Лізинг. 3.4. Кредит, сформований на ринку цінних паперів. 3.5. Інвестиційний податковий кредит. 3.6. Міждержавний цільовий кредит, 3.7. Кредит міжнародних фінансових організацій 3.8. Змішані (приватно-державні)
4. Об'єкт кредитних відносин	4.1. Товарні – це надання кредиту у виді продажу товару з розстрочкою платежу. 4.2. Валютні – це надання кредиту в грошовій формі з боку банку.
5. Валюта позики	Кредит надається: 5.1. У валюті країни – боржника. 5.2. У валюті країни – кредитора. 5.3. У валюті третьої країни 5.4. У колективних валютах (СДР, ЕКЮ, ЄВРО, ін.)
6. Забезпечення кредиту	6.1. Забезпечені (товарними документами, векселями, цінними паперами, нерухомістю, тощо). 6.2. Бланкові або незабезпечені кредити, що надаються під зобов'язання боржника погасити кредит у певний строк (соло-вексель з одним підписом позичальника).
7. Засіб погашення	7.1. Одночасний. 7.2. Пропорційний. 7.3. Прогресивний 7.4. Регресивний.
8. Техніка кредитування	8.1. Наявні кредити – ті, котрі зараховуються на поточний рахунок боржника в його розпорядження. 8.2. Акцептні кредити – ті, котрі надаються у вексельній формі з обов'язковим акцептом імпортера або його банку. 8.3. Депозитні сертифікати – це термінове вкладення в банк фіксованої суми на депозит під визначений відсоток річних. Можуть бути запорукою і передаватися третім особам як кредитне зобов'язання. 8.4. Синдиковані (об'єднані) кредити – ті, котрі надаються групою банків, при цьому йде розпилення ризику і мається можливість акумуляції великих сум грошей. 8.5. Облігаційні позики – це кредити, що надаються державою, банками або акціонерними товариствами на певний строк, з фіксацією суми під визначений відсоток. Мають довгостроковий характер.

Факторинг — це покупка спеціалізованою фінансовою компанією грошових вимог експортера до імпортера та їх інкасація, тобто збирання боргу з покупця;

Форфейтинг (від фр. а forfait – цілком, загальною сумою) – це купівля банком-форфейтором на повний строк і за заздалегідь встановленими умовами векселів, інших боргових і платіжних документів, акцептованих імпортером.

Лізинг – це кредитування у формі оренди дороговартісного майна терміном від трьох до 15 років. Орендні платежі робляться щомісяця, щокварталу, або по півріччях. Лізинг включає в себе цілий пакет послуг: монтаж, забезпечення запасними частинами, технічне обслуговування, страхування тощо.

Важливу роль у фінансуванні експорту грає так зване **проектне фінансування**, для якого характерна інвестиційна спрямованість. Перш, ніж приступити до нього, банк розглядає, чи буде проект ефективний, його технічно-економічні параметри, враховує політичну ситуацію, правові питання, можливість і доцільність прийняття участі в укладанні контрактів на постачання продукції з об'єкта, що кредитується, після його введення в експлуатацію і постачань товарів на зовнішній ринок.

Світовий ринок позичкових капіталів охоплює сукупність різних компаній, банків, валютно-кредитних закладів, що забезпечують рух позичкового капіталу у світовому господарстві. Він включає в себе світовий кредитний ринок, світовий фінансовий ринок та євrorинок. (рис. 6.2).

Короткострокові	Довгострокові	
Світовий грошовий ринок	Світовий кредитний ринок	Світовий фінансовий ринок
Короткострокові операції від одного дня до року	Середньо- та довгострокові іноземні кредити	Емісія та операції з цінними паперами
Ринок євровалют	Ринок середньо- та довгострокових євrokредитів	Євroфінансовий ринок: - Ринок євroоблігацій - Ринок євroакцій - Ринок євrovекселів - Ринок нових фінансових інструментів
	Євrorинок	

Рисунок 6.2 – Структура світового ринку позичкових капіталів

Світовий кредитний ринок — це частина ринка позичкових капіталів, де здійснюється рух капіталу на основі терміновості, повернення та сплати відсотків.

Світовий фінансовий ринок — це частина ринка позичкових капіталів, де переважно здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів, у тому числі і в євровалютах. Розрізняють ринок короткострокових позичкових капіталів (грошовий ринок) та ринок середньо- та довгострокових капіталів (ринок капіталів), що включає і фінансовий ринок.

Євроринок — це частина світового ринка позичкових капіталів, на якому проводяться операції з кредитів та позик в євровалюті. *Євровалюта* — це конвертована валюта будь-якої країни, що переведена на рахунок іноземного банку і використовується ним для операцій у всіх країнах, включно країну емітента цієї валюти.

Тема семінару: Загальна характеристика міжнародного кредиту та ринку позичкового капіталу

Мета й завдання заняття: визначити місце кредитів у зовнішній торгівлі; з'ясувати суть та основні принципи міжнародного кредиту; розкрити особливості формування і розвитку міжнародного ринку позичкового капіталу.

План семінарського заняття

1. Сутність міжнародного кредиту.
2. Основні функції міжнародного кредиту.
3. Характеристика факторів поширення кредитних відносин у міжнародній сфері.
4. Основні критерії класифікація кредитів у зовнішній торгівлі.
5. Специфіка кредитування зовнішньої торгівлі.
6. Основні форми кредитування експорту.
7. Основні форми кредитування імпорту.
8. Сучасні нові методи фінансування експорту.
9. Особливості фінансування зовнішньоторговельних операцій на основі факторингу.
10. Особливості кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі форфейтингу.
11. Лізинг, як один з кредитно-фінансових засобів стимулювання експорту.

12. Роль проектного фінансування у загальній структурі фінансування експорту.
13. Суть довгострокових кредитів за компенсаційними угодами в міжнародній практиці надання кредитів.
14. Характеристика світового ринку позичкових капіталів: його складові.
15. Структура світового ринку позичкових капіталів.
16. Особливості сучасного світового ринку капіталу.

Ключові поняття

Міжнародний кредит; вартість кредиту; забезпечення кредиту; комерційний кредит; банківський кредит; факторинг; форфейтинг; лізинг; проектне фінансування; компенсаційні угоди; міжурядові позики; ринок позичкових капіталів; світовий кредитний ринок; світовий фінансовий ринок; євrorинок; євровалюта.

Проблемні питання для обговорення

1. Як можна охарактеризувати сучасний стан міжнародного кредитного ринку?
2. У чому полягають актуальні проблеми функціонування та розвитку ринку євровалют?
3. Яким чином пов'язаний міжнародний кредитний ринок та сучасні фінансові кризи?
4. Визначте переваги використання євровалют, як валют позики.
5. Які показники впливають на умови отримання міжнародного кредиту?
6. Яким чином вибір валюти кредиту може впливати на можливі доходи чи збитки кредитора?
7. Чи можна однозначно сказати, що міжнародний кредитний ринок – це міжнародний ринок боргових зобов'язань?
8. Як впливають очікування зміни валютних курсів на рух відсоткових ставок по кредитам?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Одна з країн Латинської Америки планує провести модернізацію своєї системи залізничних доріг, для чого необхідно придбати новий рухомий состав. Витрати в іноземній валюті становлять, за оцінками, 950 млн дол. У результаті модернізації залізниці очікується підвищення щорічного прибутку до 140 млн дол. на рік.

Можливі два альтернативні шляхи фінансування:

А. Кредит на 20 років за ставкою 13 %.

Б. Кредит на 10 років за ставкою 11 %.

Який варіант кращий? Чому? Основна сума має виплачуватися рівними частками щорічно.

Завдання 2

Припустимо, що житель Німеччини, який відкрив доларовий депозит у німецькому банку, приймає рішення про переказ 50 тис. дол. США в американський банк.

Як дана операція відіб'ється на пропозиції євродоларів, на платіжних балансах Німеччини і США та на грошових базах двох країн?

Завдання 3

Нехай українській компанії необхідне виробниче обладнання німецького виробництва вартістю 300 тис. євро, яке експлуатуватиметься протягом п'яти років. Після завершення даного терміну залишкова вартість обладнання становитиме 30 тис. євро. Виробник обладнання пропонує компанії комісію за технічне обслуговування обладнання в сумі 5 тис. євро щороку. Податки компанії — 40%. Орендодавець забезпечує компанії технічне обслуговування. Це саме обладнання можна придбати і за умови залучення банківського кредиту на суму 250 тис. євро на п'ять років під 15 % річних.

Обґрунтуйте, яка форма кредиту буде вигіднішою для компанії – банківський кредит чи лізинг.

Завдання 4

Сума факторингової операції становить 400 тис. дол. США, авансовий платіж — 80 %, комісія фактора — 3 %, щомісячний процент за аванс — 2 %.

Яку суму отримає фірма, яка продала факторові рахунки?

Завдання 5

Пряма облікова ставка 10 % за векселем на 1 млн дол. США становить 100 тис. дол. США, при цьому облікова сума — 900 тис. дол. США. Скільки становитиме дохід форфейтингової компанії (у % річних), якщо вексель буде погашено протягом одного року?

Завдання 6

Передбачається постачання устаткування в Україну на умовах надання кредиту на 5 років у сумі 100 млн грн за одним з варіантів:

- валюта кредиту – євро, кредитна ставка – 8 % річних;

- валюта кредиту – дол. США, кредитна ставка – 9 % річних. Ринкова ставка по кредитах у євро 10 %, у дол. США 12 % річних. Визначити найбільш вигідний варіант для української сторони.

Тема 7

Світовий ринок праці

Питання теми

7.1 Сутність, структура та особливості формування міжнародного ринку праці.

7.2 Особливості сучасного міжнародного ринку праці.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Світовий (міжнародний) ринок праці — це система відносин, що виникають між державами з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту. Ці відносини склалися у зв'язку з нерівномірністю розміщення робочої сили по країнах світу та відмінностями в її відтворенні на національному рівні.

Міжнародний ринок робочої сили — сукупність трудових ресурсів, задіяних у міжнародному русі факторів виробництва, інституціональних структур, що забезпечують співвідношення попиту та пропозиції, переміщення, використання робочої сили й економічні відносини, які виникають при цьому.

Основною особливістю сучасного етапу розвитку міжнародного ринку праці є його *сегментація*. У структурі міжнародного ринку праці вирізняються *наступні найзначніші сегменти* (рис. 7.1).

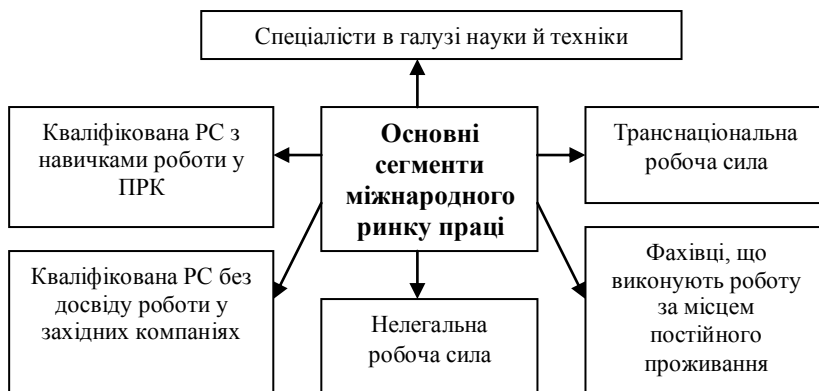

Рисунок 7.1 – Основні сегменти міжнародного ринку робочої сили

Становлення і бурхливий розвиток міжнародного ринку робочої сили є свідченням того, що процеси інтернаціоналізації затвердилися й у сфері трудових відносин та набули глобального характеру. У світі утворилися *постійні ринки робочої сили* (рис. 7.2).

Рисунок 7.2 – Міжнародні ринки робочої сили

Перший ринок – Північно- і Південноамериканський регіон, трудові ресурси якого склалися історично за рахунок переселенців (у 1946-1982 рр. у США вїхало 3,6 млн чол., Канаду — більш 2 млн, у 90-х рр. — до 900 тис. мігрантів щорічно, в основному — вихідці з Латинської Америки, Японії, Індонезії, Філіппін, Південної Кореї, Південної й Східної Європи.

Другий ринок — Західноєвропейський (країни Західної та Північної Європи) — близько 20 млн переселенців. Велику роль у використанні іноземної робочої сили зіграло створення ЄС, одним з елементів якого є спільний ринок робочої сили.

Третій ринок — Азіатський (Південно-Західна й Західна Азія). Особливість регіону полягає у тому, що переміщення робочої сили із самого його початку має тимчасовий характер. Загальне число іноземних робітників перевищує 4 млн чол.

Четвертий ринок – ринок країн Перської затоки (нафтовидобувних країн Близького Сходу) – новий центр тяжіння РС, який наприкінці 90-х рр. XX ст. нараховував 5 млн. переселенців або більше 50 % робочої сили.

П'ятий ринок – Африканський – налічує більш 6 млн переселенців.

Сучасний світовий ринок праці характеризують **три основні моделі трудових відносин**: європейська, англосаксонська та китайська.

Для *європейської (континентальної) моделі* характерний високий рівень правової захищеності працівників, жорсткі норми

трудового права, орієнтовані на збереження робочих місць, регіонально-галузеве регулювання рівня оплати праці та її диференціації.

Англосаксонська модель характеризується свободою роботодавця у відносинах найму і звільнення, перевагою колективно-договірного регулювання на рівні підприємства і фірми, що сприяє динамічним змінам на ринку праці, чутливому реагуванню на потребу зміни кількості робочих місць.

Китайська модель поєднує жорстке регулювання трудових відносин у державному секторі з повною відсутністю правового регулювання у приватному секторі.

У процесі глобалізації зростає значення активізації діяльності відповідних міжнародних інститутів, упровадження відповідних норм і стандартів. Обговорюється питання про розробку міжнародної системи сертифікації професійної кваліфікації. Основні міжнародні норми в цій сфері містяться в рішеннях Соціального саміту в Копенгагені 1995 р., Декларації МОП 1998 р. Про основні принципи і права в сфері праці. Концепції МОП про гідну зайнятість, Глобальній програмі зайнятості МОП, Міжнародній програмі по скасуванню дитячої праці.

Тема семінару: Світовий ринок праці: особливості його формування та розвитку

Мета й завдання заняття: надати загальну характеристику світовому ринку праці; визначити структуру та особливості формування міжнародного ринку праці; з'ясувати специфіку сучасного етапу розвитку міжнародної міграції робочої сили.

План семінарського заняття

1. Характерні особливості світового (міжнародного) ринку праці.
2. Особливості міжнародного ринку робочої сили.
3. Передумови формування сучасного міжнародного ринку праці.
4. Сегментація міжнародного ринку праці є його.
5. Специфіка сучасного етапу розвитку міжнародної міграції робочої сили.
6. Тенденції сучасного етапу розвитку людської цивілізації.
7. Особливості постійних ринків робочої сили.
8. Характеристика Північно- і Південноамериканський ринків робочої сили.

9. Характеристика Західноєвропейський ринку робочої сили.
10. Характеристика Азіатськоко ринку робочої сили.
11. Характеристика Африканського ринку робочої сили.
12. Специфічні особливості сучасного ринку праці.
13. Суть європейської (континентальної) моделі трудових відносин.
14. Суть Англосаксонської моделі трудових відносин.
15. Суть Китайської моделі трудових відносин.

Ключові поняття

Світовий ринок праці; міжнародний ринок робочої сили; робоча сила; нелегальна робоча сила; транснаціональна робоча сила; сегменти міжнародного ринку праці; міжнародна міграції робочої сили; постійні ринки робочої сили; модель трудових відносин.

Проблемні питання для обговорення

1. У чому полягають основні тенденції сучасного ринку праці?
2. Які особливості вітчизняного ринку праці?
3. Що являють собою сучасні центри притягання робочої сили?
4. Яким чином розвиток ТНК впливає на формування сучасного міжнародного ринку праці?
5. Визначте вплив НТП на формування міжнародного ринку праці?
6. Чим зумовлена сегментація сучасного етапу розвитку міжнародного ринку праці?
7. Які перспективи має така особливість сучасного ринку праці, як розширенні практики поєднання професій?
8. Чим виправдана політика держави, спрямована на стримуванні росту заробітної плати?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

На рубежі тисячоліть у більшості постіндустріальних країн спостерігається загальний і структурний дефіцит трудових ресурсів. Скорочення чисельності і старіння населення, зміна пропорцій між його працездатною і непрацездатною частиною на користь останньої — це процеси, які визначатимуть демографічний портрет розвинутих країн у найближчому майбутньому.

У табл. 1 наведено дані, які характеризують трудовий потенціал розвинених країн світу.

Таблиця 1 – Чисельність іммігрантів у основних країнах-реципієнтах іноземної робочої сили у 2008 р., млн чол.

Країна	Чисельність населення	Чисельність економічно активного населення	Чисельність іноземних громадян	Чисельність іноземної робочої сили
Австралія	19,9	9,7	4,6	2,4
Австрія	8,1	3,9	0,9	0,4
Бельгія	10,4	3,9	0,9	0,4
Великобританія	59,3	29,0	2,4	1,3
Італія	57,6	22,4	1,4	0,3
Канада	31,6	14,9	5,1	2,9
Нідерланди	16,2	8,1	1,7	0,3
США	290,8	140,3	28,6	17,5
Німеччина	82,5	38,9	7,4	3,5
Франція	59,8	25,8	6,0	1,6
Швейцарія	7,4	3,9	1,4	0,8
Швеція	9,0	4,4	1,1	0,3
Японія	127,6	77,5	1,7	0,2

- 1) Розрахуйте частку національної робочої сили та іммігрантів у загальній чисельності економічно активного населення розвинутих країн світу.
- 2) Які країни найбільшою мірою залежать від трудової імміграції і які наслідки для їх національних економік матиме така залежність у середньо- і довгостроковій перспективі?

Завдання 2

Уважно прочитайте текст кейсу «Ринок праці в Україні» та надайте відповіді на запитання.

Формування, розвиток і використання трудового потенціалу суспільства значною мірою залежить від інтеграції України до світового ринку праці.

Цивілізоване входження України до світового ринку праці є обмеженим і недостатнім. Цей процес відзеркалюється передусім в угодах, укладених Україною з іншими державами.

Відповідно до офіційної статистичної звітності, яку подають до Державної служби зайнятості суб'єкти господарської діяльності, що здійснюють діяльність, пов'язану з працевлаштуванням громадян за кордоном, протягом 2007 року за кордоном працювало 36 329 громадян України. Із загальної кількості працевлаштованих за кордоном 31 069 — трудящі мігранти, лише 419 — сезонні працівники.

Але, як свідчить практика, ці дані містять інформацію лише про незначну частину тих громадян України, які працюють за кордоном. А це означає, що ті, які залишилися поза угодами, не мають захищеності своїх прав. Як впливає з дослідження, яке базується на даних Держкомстату України стосовно перетину кордону, щорічно громадяни України здійснюють за кордон приблизно 1,4 млн трудових поїздок та близько 3 млн комерційних. Оскільки йдеться про перетин кордону нерідко одними й тими самими особами, то реальна кількість працюючих на виїзді має бути меншою. Проте існують і інші оцінки, що значно перевищують дані Держкомстату України. Наприклад, Мінпраці України оцінює трудову міграцію за кордон у 3—4 млн. Деякі

економісти називають цифру 5 і навіть 7 млн. Проте неважко дійти висновку, що в будь-якому разі, коли виходити з названих цифр, відсутність на батьківщині від 15 до 30% економічно активного населення, кваліфікованого й освіченого, створює потенційну загрозу нормальному економічному розвитку України.

Стосовно розподілу по країнах, то дані такі: у Польщі на заробітках — 300 тис. громадян України, в Італії та Чехії по 200 тис., у Португалії — 15 тис., Іспанії — 100 тис., Туреччині — 35 тис., США — 20 тис. Кількість заробітчан на виїзді в Росії, за оцінками посольства України, сягає 1 млн, однак у сезонний пік ця цифра може потроюватися. Незважаючи на різноманітність указаних оцінок, всі вони свідчать про те, що трудова й комерційна міграція за кордон є вельми поширеною. Проте порівнюючи офіційні дані з даними досліджень та експертними оцінками, слід зробити і такий висновок, що значна частина міграції не є організованою, а ситуація з прикордонною міграцією взагалі неврегульована, а тому такі мігранти – громадяни України – покинуті напризволяще і не можуть позитивно впливати на інтеграцію України у світовий ринок праці. Слід сказати також про соціальну незахищеність зовнішніх трудових мігрантів. Переважна більшість зовнішніх трудових мігрантів (81,8 %) та членів їхніх сімей за період роботи за кордоном за медичною допомогою не зверталися; 1,3 % за медичною допомогою звертались, однак не отримали. Ніхто з них не отримував якихось соціальних виплат по хворобі, сімейної допомоги тощо. Трудові мігранти з України в інших країнах майже не звертаються по захист своїх прав, а також не намагаються створити для такого захисту громадських організацій.

Щодо умов праці та побуту в період роботи за кордоном, то слід відмітити, що переважна кількість (69,5 %) трудових мігрантів з України за кордоном працювали за усною домовленістю. Тобто фактично вони не мали жодних юридичних гарантій щодо оплати праці, її умов, режиму праці й відпочинку тощо; не мали основи для захисту своїх громадянських прав. Тим часом, за даними соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України, середня тривалість робочого часу за кордоном у зовнішніх трудових мігрантів становила 11,5 години, а 3,4 % з них працювали 17 та більше годин на день.

Висновок з усього викладеного може бути такий: національний ринок праці для збереження та розвитку трудового потенціалу потребує специфічних заходів щодо його захисту. Урядом України здійснюються заходи щодо поліпшення ситуації. Так, порушено питання про розробку програми співробітництва між Радою Європи, Європейською Комісією та Україною, до якої планується включити заходи щодо співробітництва з імплементації Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Запитання до кейсу:

- 1) Визначте передумови пошуку громадянами України праці за кордоном.
- 2) На вашу думку, на що мають бути спрямовані угоди що підтверджують входження України до світового ринку праці та укладені Україною з іншими державами?
- 3) У чому полягає потенційна загроза нормальному економічному розвитку України пов'язана з відсутність на батьківщині певного відсотку економічно активного населення?
- 4) Що значить поняття неорганізована міграція? У чому її причини?
- 5) Чому більшість мігрантів з України в інших країнах майже не звертаються по захист своїх прав?
- 6) Яких специфічних заходів щодо свого захисту потребує національний ринок праці та з якою метою?

Тема 8

Міжнародна трудова міграція

Питання теми

8.1 Сутність, класифікація та особливості міжнародних міграційних процесів.

8.2 Напрямки та наслідки міжнародної міграції робочої сили.

8.3 Регулювання міжнародних міграційних процесів.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Міграція (від латин. *migratio* – переселення, переміщення), переміщення людей через кордони визначених територій зі зміною постійного місця проживання, або з поверненням до нього.

Трудова міграція населення – це:

- з широкої точки зору – сукупність усіх форм територіального переміщення населення, зв'язаного з трудовою діяльністю на території іншої країни, форма експорту й імпорту робочої сили;

- з вузької точки зору – переселення громадян однієї країни на територію іншої, що супроводжується як зміною громадянства, так і наступним працевлаштуванням.

Міграційні процеси можна класифікувати за часом і характером переміщення робочої сили, рівнем кваліфікації мігрантів, рівнем легалізації (рис. 8.1).

За часом і характером переміщення робочої сили виділяють постійну, тимчасову, сезонну, маятникову, заміщуючу, ротаційну, репатриативну, диференційовану, добровільну та примусову.

Постійна міграція — переїзд на постійне проживання в іншу країну. Переважала до Першої світової війни.

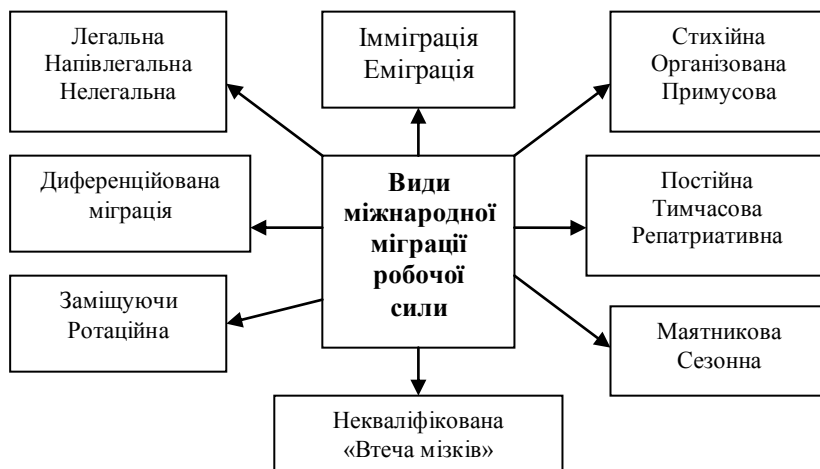
Тимчасова міграція — міграція, що передбачає повернення мігранта на батьківщину після певного строку перебування в приймаючій країні. Здебільшого має ротаційний характер.

Сезонна міграція — міграція, що передбачає періодичне залучення іноземних робітників для виконання робіт, які носять сезонний характер.

Ротаційна міграція — міграція, що передбачає регулярну заміну мігрантів в країні перебування вихідцями з однієї місцевості.

Маятникова міграція — міграція, що передбачає періодичне перетинання мігрантом кордонів країни у випадку, коли він має

постійну роботу в іншій країні, але залишається жити на Батьківщині (жителі прикордонних територій, фахівці, що працюють вахтовим методом).

Рисунок 8.1 – Види міжнародної міграції робочої сили

Репатриативна міграція — міграція, що передбачає повернення мігрантів, які виїжджали в іншу країну на постійне проживання назад на Батьківщину.

Заміщуюча міграція — міграція, що передбачає заміщення еміграції національної робочої сили міграцією з менш розвитих країн.

Диференційована міграція — міграція окремих груп населення — етнічних, соціальних, статевих, вікових.

За рівнем легалізації міграційні потоки розподіляють на легальні, із частковою легалізацією і нелегальні.

Легальна міграція — міграція робочої сили на контрактній основі з наданням мігрантові повної легалізації.

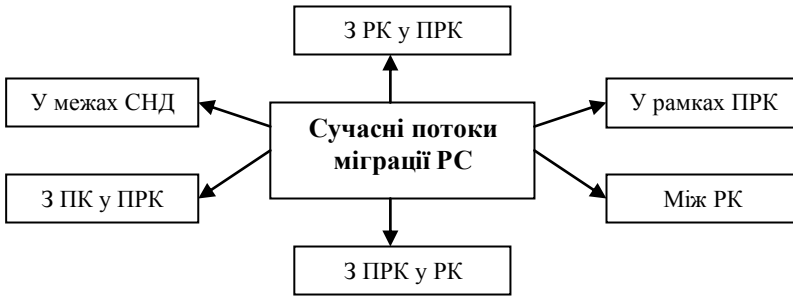
Напівлегальна міграція — міграція, що передбачає легалізацію перебування на території країни мігрантів і нелегальний (тіньовий) характер трудової діяльності.

Нелегальна міграція — міграція робочої сили в обхід відповідного національного законодавства і міжнародних домовленостей.

Виділяють такі сучасні потоки міграції (рис. 8.2).

Уніфікація трудового законодавства — раціональне скорочення й приведення до загальновизнаних світових стандартів

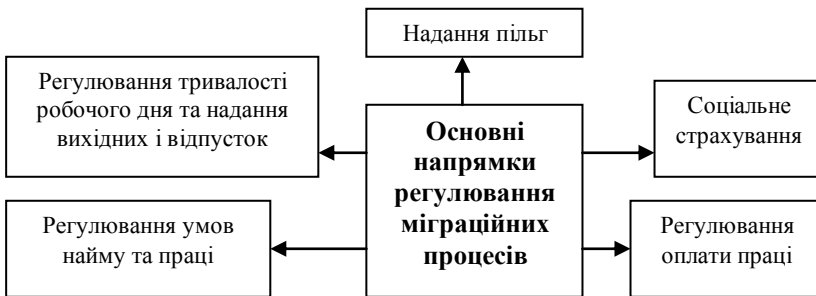
законодавства про працю країн світу, визнання пріоритету міжнародного права у сфері праці над національним.

Рисунок 8.2 – Сучасні потоки міжнародної міграції

Основні напрями регулювання міграційних процесів полягають в узгодженні на міжнародному рівні (рис. 8.3):

- умов праці, способів найму й звільнення працюючих;
- оплати праці, у тому числі системи додаткових виплат;
- надання відпусток, вільних від роботи днів, тривалості робочого дня;
- соціального страхування;
- надання різноманітних пільг.

Рисунок 8.3 – Напрями регулювання процесів міграції робочої сили

Державна міграційна політика – це цілеспрямована діяльність держави по регулюванню процесів експорту й імпорту робочої сили в дану країну та за її межі. Вона підрозділяється на:

- еміграційну політику;
- імміграційну політику.

У сучасних умовах активну роль у регулюванні міжнародних міграційних процесів і захисту прав мігрантів відіграють відповідні міжнародні організації. Міжнародна організація праці (МОП) з 1946р. має статус спеціалізованої установи ООН та поєднує більше 170 країн світу (у т.ч. Україну з 1954 р.). МОП прийняла більш 300 конвенцій в області міграції робочої сили. До завдань організації відноситься: організація безкоштовної служби для допомоги мігрантам; запобігання недостовірному інформування мігрантів, полегшення від'їзду, переміщення й прийому мігрантів; забезпечення переказу грошей на батьківщину й медичне обслуговування мігрантів.

Тема семінару: Світовий ринок праці: обливості його формування та розвитку

Мета й завдання заняття: визначити поняття та спонукальні причини міграції населення, особливості трудової міграції та її види; з'ясувати напрямки та наслідки міжнародної міграції робочої сили; визначитися з поняттям державної міграційної політики та з особливостями регулювання процесів трудової міграції.

План семінарського заняття

1. Зміст поняття міграції
2. Спонукальні причини міграції населення
3. Характерні особливості трудової міграції населення
4. Основні соціально-економічних причин міжнародної трудової еміграції
5. Особливості еміграції та імміграції робочої сили
6. Види міжнародної міграції робочої сили
7. Особливості міжнародної міграції за способами забезпечення
8. Офіційні джерела інформації про міграцію робочої сили
9. Сучасні потоки міграції робочої сили
10. Сучасні відмітними рисами міжнародна міграція
11. Основні економічні наслідки міграції
12. Економічні наслідки міграції робочої сили для приймаючої країни
13. Економічні наслідки міграції робочої сили для країни еміграції
14. Некономічні наслідки трудової міграції
15. Основні засади регулювання трудової міграції

16. Основні напрямки регулювання міграційних процесів
17. Особливості державної міграційної політики
18. Особливості міграційної політики України

Ключові поняття

Міграція; причини міграції; трудова міграція населення; еміграція; імміграція; постійна міграція; тимчасова міграція; сезонна міграція; ротаційна міграція; маятникова міграція; репатриативна міграція; заміщуюча міграція; диференційована міграція; легальна міграція; напівлегальна міграція; нелегальна міграція; організована міграція; неорганізована міграція; потоки міграції; економічні наслідки міграції; країни-еміграції; країни-імміграції; регулювання міжнародної міграції.

Проблемні питання для обговорення

1. Визначте причини міжнародної міграції робочої сили.
2. Які етапи міжнародної міграції робочої сили можна виділити у світовій практиці?
3. Як визначити економічний ефект міграції робочої сили?
4. Які основні напрями міграційних потоків?
5. Які наслідки переміщення трудових ресурсів для країн, що приймають робочу силу?
6. Чи отримують країни-експортери робочої сили і переваги від міграційних процесів? Якщо так, то які?
7. Чим, на вашу думку, зумовлене виділення чималої кількості видів міжнародної міграції робочої сил?
8. Яким чином політика держави може впливати на міграційні потоки?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Розглянемо дві країни – Мексику й США. Ринок праці в цих країнах характеризується наступними даними. Функція попиту на працю в Мексиці має вигляд $D_L = 100 - 5W$, а функція пропозиції праці $S_L = 60 + 3W$, де W - реальна заробітна плата в дол. у годину. У США відповідні функції мають вигляд: $D'_L = 120 - 3W$ й $S'_L = 40 + 5W$. Визначите наступні параметри:

- 1) Який обсяг зайнятості (млн. чол.) і рівноважний рівень заробітної плати (дол. США/годину) в обох країнах.
- 2) Яке потенційний напрямок міграції робочої чинності?
- 3) Припустимо, що в обох країнах зняті всі обмеження на еміграцію й імміграцію, і в результаті пересування робочої чинності в країні-

еміграції рівноважна годинна ставка заробітної плати виросла на 1 дол. Який обсяг еміграції із цієї країни?

- 4) Який новий рівень рівноважної заробітної плати в приймаючій країні?

Примітка:

W – реальна заробітна плата дол./ годину;

L – обсяг робочої чинності, млн. чол.;

W_0 – рівноважний рівень заробітної плати в країні-експортері робочої чинності, коли міграція між країнами заборонена визначається виходячи з умови, дол. США/годину:

$$D_L = S_L \rightarrow W_0,$$

де D_L — функція попиту на працю в країні-експортері робочої чинності при попиті на неї – 124 млн. чол.

S_L – функція пропозиції праці в країні-експортері;

W_1 – рівноважний рівень заробітної плати в країні експортері робочої чинності після зняття обмежень на міграцію, дол. США/годину, визначається виходячи з умови:

$$D_L = S_L - S_{\text{mig}} \rightarrow W_1,$$

де S_{mig} – кількість емігрантів, млн. чол.;

$$S_{\text{mig}} = L_S - L_d,$$

де L_S - внутрішня пропозиція праці при скасуванні обмежень на міграцію, млн. чол.; (у країні еміграції):

$$L_S = S_L(W_1)$$

L_d – внутрішній попит на працю в країні-експортері при скасуванні обмежень на міграцію, млн. чол.:

$$L_d = D_L(W_1),$$

L_0 – рівноважний обсяг зайнятості в країні-експортері робочої чинності, коли міграція між двома країнами заборонена, млн. чол.:

$$L_0 = D_L(W_0) = S_L(W_0),$$

ΔW – різниця в рівнях заробітної плати в країні-експортері у випадку заборони міграції між країнами і його скасуванням:

$$\Delta W = W_1 - W_0$$

W'_0 – рівноважний рівень заробітної плати в країні-імпортері робочої чинності ,коли міграція між країнами заборонена, дол. США/годину:

$$D' = S' \rightarrow W'_0,$$

де D' – функція попиту на працю в країні-імпортері;

S'_L – функція пропозиції праці в країні-імпортері;

W'_1 – рівноважний рівень заробітної плати в країні-імпортері після скасування обмежень на міграцію, дол. США/годину;

$$D' = S' + S'_{\text{mig}} \rightarrow W'_1$$

де S'_{mig} – кількість імігрантів, рівне кількості емігрантів з ін. країни, млн. чол.:

$$S'_{\text{mig}} = L'_d - L',$$

$$S'_{\text{mig}} = S_{\text{mig}}$$

L'_d – внутрішній попит на працю в країні-імпортері робочої чинності, коли міграція зруйнована, млн. чол.:

$$L'_d = D'(W'_1)$$

L' – внутрішня пропозиція праці в країні-імпортері робочої чинності при скасуванні обмежень на міграцію, млн. чол.:

$$L' = S'(W_1),$$

L'_0 – рівноважний обсяг зайнятості в країні-імпортері робочої чинності, коли міграція між двома країнами заборонена, млн. чол.:

$$L'_0 = D'(W_0) = S'(W'_0),$$

ΔW – різниця в рівнях заробітної плати в країні – імпортері РС, коли міграція між країнами заборонена, і коли дозволена, дол. США/годину:

$$\Delta W = W'_0 - W_1,$$

Завдання 2

Розглянемо дві країни – Канаду й США. Ринок праці в Канаді характеризується наступними даними: рівноважний рівень заробітної плати становить 5 дол. США/годину, а рівноважний обсяг зайнятості – 40 млн. чол. Ситуація на ринку праці в США така, що рівноважна заробітна плата становить 10 дол. США/годину, при рівноважному обсязі зайнятості 120 млн. чол. Припустимо, що в обох країнах зняті всі обмеження на еміграцію й імміграцію робочої чинності й у результаті обсяг міграції працівників склав 8 млн. чол., рівень заробітної плати в країні еміграції зріс на 2 дол. США/годину, а в країні-імміграції знизився на 1 дол. США/годину. При новому рівні заробітної плати в країні еміграції робочої чинності пропозиція робочої чинності становить 44 млн. чол., а попит на неї – 35 млн. чол. У країні імміграції в результаті зміни заробітної плати пропозиція робочої чинності склало 116 млн. чол. при попиті на неї – 124 млн. чол. Визначте:

- 1) напрямок міграції робочої чинності між країнами;
- 2) нові рівні рівноважної заробітної плати в приймаючій країні й країні еміграції робочої чинності;
- 3) які економічні наслідки міграції робочої чинності для добробуту країни еміграції за умови, що емігранти виїхали за рубіж тимчасово і як і раніше є громадянами даної країни;
- 4) як зміниться добробут приймаючої країни в результаті міграції робочої чинності.

Примітка:

Економічні наслідки міграції робочої чинності для добробуту країни-експортера у випадку, якщо робочі емігранти виїхали за рубіж тимчасово і як і раніше є громадянами даної країни:

а) виграш робітників, що залишилися в країні, у результаті росту рівня заробітної плати й зниження конкуренції (d) і виграш робітників-емігрантів (e + f + g) у млн. дол. США становить:

$$(d + e + f + g) = \frac{1}{2} (L_0 + L_S) \times \Delta W$$

де виграш робітників-емігрантів становить:

$$(e + f + g) = (L_S - L_d) \times \Delta W$$

а виграш робітників, що залишилися в країні:

$$(d) = (d + e + f + g) - (e + f + g)$$

б) втрати підприємців у результаті росту витрат на виплату заробітної плати, млн. дол. США:

$$(d + e + f) = \frac{1}{2} (L_0 + L_d) \times \Delta W$$

в) чистий вигреш країни еміграції свідчить про поліпшення національного добробуту країни в цілому й складе, млн. дол. США:

$$(d + e + f + g) - (d + e + f) = (g),$$

$$(g) = \frac{1}{2} (L_s - L_d) \times \Delta W$$

Економічні наслідки міграції робочої чинності для добробуту країни-імпортера (приймаючої країни):

а) втрати робітників даної країни в результаті росту конкуренції на ринку праці й зниження заробітної плати на виплату заробітної плати (а), млн. дол. США:

$$(a) = \frac{1}{2} (L' + L'_0) \times \Delta W'$$

б) вигреш підприємців даної країни в результаті зниження витрат на виплату заробітної плати:

$$(a + b + c) = \frac{1}{2} (L'_0 + L'_d) \times \Delta W'$$

в) національний добробут країни-імпортера робочої чинності в цілому поліпшується – чистий вигреш для країни представлений областю $(b + c)$, млн. дол.США:

$$(a + b + c) - (a) = (b + c),$$

$$(b + c) = \frac{1}{2} (L'_d - L'_s) \times \Delta W'$$

Завдання 3

Нехай у країні А ринок праці характеризується такими умовами. Крива попиту описується рівнянням $L = 400 - 20W$, а крива пропозиції — $L = 240 + 12W$ (де L — рівень зайнятості, млн чол.; W — рівень заробітної плати, грош. од. за год). У країні Б криві попиту і пропозиції відповідно описуються рівняннями: $L = 240 - 6W$ і $L = 80 + 10W$.

- 1) Визначте стан ринку праці в ситуації закритої економіки.
- 2) Оцініть наслідки трудової еміграції на рівні 20 млн. осіб.
- 3) Як зміняться криві пропозиції робочої сили в обох країнах?
- 4) Визначте переваги і недоліки підприємців, найманих працівників і країни в цілому.

Завдання 4

Пропозиція і попит на робочу силу на ринку праці країни А описується таким рівнянням: $Q = 50P - 100$, а крива пропозиції — $Q = 220 - 30P$ (де Q — кількість працівників, млн. осіб, P — рівень заробітної плати, дол. США за год). Після лібералізації імміграційного режиму до країни в'їхало 10 млн. іноземних трудових мігрантів.

- 1) Оцініть стан ринку праці країни А за умов закритої економіки.
- 2) Визначте частку іноземних працівників у загальній чисельності економічно активного населення країни.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА ТА МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тема 9 Світова валютна система

Питання теми

9.1 Суть та взаємозв'язки національних, міжнародних та світової валютних систем.

9.2 Валюта в міждержавних відносинах, види валют та їх оборотність.

9.3 Етапи еволюції міжнародної валютної системи.

9.4 Міжнародна система організації валютних ринків.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Валютна система – це форма організації та регулювання валютних відносин, закріплена національним законодавством чи міжнародними угодами. Це *сукупність двох елементів*:

- 1) *валютного механізму* – правові норми та інструменти, що їх представляють як на національному так і на міжнародному рівнях;
- 2) *валютних відносин* – повсякденні зв'язки, в які вступають приватні особи, фірми, банки на валютних та грошових ринках з метою здійснення міжнародних розрахунків.

Національна валютна система – це форма економічних відносин країни, за допомогою яких здійснюються міжнародні розрахунки, утворюються та використовуються валютні кошти держави.

Міжнародна (регіональна) валютна система – це специфічна організаційно-економічна форма відносин ряду країн у валютній сфері, спрямована на стимуляцію інтеграційних процесів, зменшення амплітуди коливань курсів національних валют та їх взаємну ув'язку. Існує в межах певних інтеграційних об'єднань. Яскравим прикладом міжнародної (регіональної) валютної системи служить Європейська валютна система.

Світова валютна система (МВС) – це форма організації міжнародних валютних (грошових) відносин, що історично склалася і

закріплена міждержавною домовленістю, представляє собою сукупність способів, інструментів, міждержавних органів, за допомогою яких здійснюється взаємний платіжно-розрахунковий обіг у межах світового господарства. МВС включає міжнародні організаційні інститути та комплекс міжнародно-договірних і державно-правових норм, що забезпечують функціонування валютних інструментів.

Зв'язок та відмінності національних та світової валютних систем проявляються в їх елементах, які наведені у табл. 9.1.

Таблиця 9.1 – Основні елементи національної і світової валютних систем

Національна валютна система	Світова валютна система
Національна валюта	Резервні валюти, міжнародні рахункові валютні одиниці
Умови конвертованості національної валюти	Умови взаємної конвертованості валют
Паритет національної валюти	Уніфікований режим валютних паритетів
Режим курсу національної валюти	Регламентация режимів валютних курсів
Наявність чи відсутність валютних обмежень, валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
Регламентация використання міжнародних кредитних засобів обігу	Уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу
Регламентация міжнародних розрахунків країни	Уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
Режим національного валютного ринку та ринку золота	Режим світових валютних ринків та ринку золота
Національні органи, що керують та регулюють валютні відносини країни	Міжнародні організації, які здійснюють міждержавне валютне регулювання

Світовий грошовий товар – перший елемент валютної системи, носій міжнародних валютних відносин (обслуговує міжнародні економічні, політичні та культурні відносини), який приймається кожною країною як еквівалент вивезеного нею багатства (першим було золото; далі кредитні гроші (векселі, чеки, депозити)).

Валюта – *об'єкт МЕВ* – система відносин, що виникають з приводу проведення різноманітних обмінних операцій з грішми різних країн, що здійснюються з метою міжнародних розрахунків за продукцію.

Валюта – в широкому розумінні означає грошову одиницю будь-якої країни, яку використовують для вимірювання величини вартості товару.

Національна валюта – грошова одиниця певної країни та той чи інший її тип (грошова, срібна, паперова).

Іноземна валюта – грошові знаки іноземних держав, а також кредитні і платіжні документи, виражені в іноземній валюті і використовувані в міжнародних розрахунках.

Міжнародна, регіональна валюта – використовується при розрахунках серед членів міжнародних спілок, міжнародних фондів або регіональних спілок. Зараз у світовій торгівлі як міжнародну валюту використовується СДР, регіональну – євро.

Спеціальні права запозичення (СДР) - (special drawing rights – SDR) – міжнародні платіжні і резервні засоби, що випускаються Міжнародним валютним фондом (МВФ), існують у виді записів на спеціальних рахунках, що відкриваються для країн-членів МВФ, є розрахунковою одиницею МВФ і використовуються для безготівкових міжнародних розрахунків.

Валютний кошик – метод порівняння середньо врівноваженого курсу однієї валюти відносно визначеного набору інших валют. Розрахунок валютного кошика залежить від його складу, розміру валютних компонентів, ринкових курсів валют до долара США, доларового еквівалента.

Євро – єдина європейська валюта, була визначена як кошик з 11 валют країн-членів ЄВС, однак вона має характеристики повноцінної міжнародної валюти. З 1 січня 1999р. Євро було введено в безготівковий оборот на території 11 країн-членів ЄС. У готівковий оборот Євро ввели з 1 січня 2002р., а обмін національних валют на Євро був зроблений до 1 липня 2002р. У табл. 9.2. наведено курси валют країн ЄС щодо Євро.

Таблиця 9.2 – Країни Євросоюзу та курси їх національних валют щодо євро

Країни євросони, які запровадили євро	Постійні курси перерахунку, 1 євро дорівнює:
Австрія	13,7603 австрійського шилінга
Бельгія	40,3399 бельгійського франка
Фінляндія	5,94573 фінської марки
Франція	6,55957 французького франка
Німеччина	1,95583 німецької марки
Ірландія	0,787564 ірландського фунта
Італія	1936,27 італійської ліри
Нідерланди	2,20371 голландського гульдена
Португалія	200,482 португальського ескудо
Іспанія	166,386 іспанської песети
Люксембург	40,3399 люксембурзького франка

Єрвалюта – це валютні кошти, депоновані на рахунках у банках поза межами країн-емітентів даних валют.

Вільноконвертована валюта (ВКВ) – грошові одиниці, вільно і необмежено обмінювані на інші міжнародні платіжні засоби; використовуються для здійснення платежів по міжнародним угодам, активно купуються і продаються на головних валютних ринках.

Частково конвертована валюта (ЧКВ) – це національна валюта країни, конвертованість якої в тому або іншому ступені обмежена, тобто це валюти, які обмінюються тільки на деякі інші валюти і мають валютні обмеження за певними валютними операціями або тільки для нерезидентів.

Замкнута (неконвертована) валюта (ЗНВ) – це національна валюта, що функціонує в межах однієї країни і не підлягає обміну на інші валюти за її межами.

Резервна валюта – національна валюта провідних країн світу, яка накопичується центральними банками інших країн як резерв коштів для міжнародних розрахунків.

Оборотність валюти – це можливість її обміну на інші грошові одиниці.

Конвертованість валюти – це здатність резидентів та нерезидентів вільно без обмежень обмінювати національну валюту на іноземну і використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами. Виділяють:

Конвертованість за поточними операціями – відсутність обмежень на платежі і трансферти по поточним міжнародним операціям, пов'язаними з торгівлею товарами, послугами, міждержавними переказами доходів та трансфертів(вимога МВФ до країн-членів).

Конвертованість за капітальними операціями – відсутність обмежень на платежі і трансферти по міжнародним операціям, пов'язаними з рухом капіталу – прямі та портфельні інвестиції, кредити та капітальні гранти

Повна конвертованість – відсутність будь-якого контролю та яких-небудь обмежень за поточними та капітальними операціями.

Внутрішня конвертованість – право резидентів купувати, мати і робити операції в країні з активами у формі валюти та банківських депозитів, деномінованих в іноземній валюті (в країнах з перехідною економікою) (обмежена на Україні)

Зовнішня конвертованість – право резидентів робити операції з іноземною валютою з нерезидентами (існує на Україні).

Купівельна спроможність (сила валюти) – виражається як сума товарів та послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю і визначається у порівнянні з базовим періодом.

Паритет купівельної спроможності (ПКС) – співвідношення купівельних спроможностей двох чи більше валют відносно певного набору (кошика) товарів і послуг на основі теорії паритету купівельної спроможності валюти.

Валютний паритет – це співвідношення між двома валютами, яке встановлюється у законодавчому порядку. *Монетний паритет* – це співвідношення грошових одиниць різних країн по їх металевому вмісту (при монOMETALІЗМІ він співпадає з валютним паритетом). *Золотий паритет* – це співвідношення валют по їх офіційному золотому вмісту.

Валютний курс – другий елемент світової валютної системи – це: мінова вартість національних грошей однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн; «ціна» грошової одиниці однієї країни, виражена в іноземних грошових одиницях чи міжнародних валютних одиницях (СДР, ЄВРО); коефіцієнт перерахунку однієї валюти в іншу, що визначається співвідношенням попиту та пропозиції на валютному ринку; опосередковує абсолютну обмінюваність товарів в межах світового господарства через купівельну здатність валют.

Фіксований валютний курс – коли країна встановлює ціну своєї валюти відносно будь-якого стандарту. Це може бути товар (у т.ч. золото), валюта іншої країни (наприклад, долари США), розрахункова грошова одиниця або валютний кошик (рис. 9.1).

Плаваючий валютний курс – ставить вартість національної валюти в залежність від ринкових вільно конкуруючих сил та визначається через зіставлення паритетів купівельної спроможності валют, тобто оцінки в національних грошах вартості однойменного «кошика» товарів.

Номінальний – це конкретна ціна національної валюти на іноземну і навпаки.

Реальний – це номінальний помножений на співвідношення рівня цін в двох країнах, розраховується на базі середніх цін в країнах, які є головними партнерами даної країни (свідчить про конкурентоспроможність товарів відносно до імпортерів).

Спот курс – курс обмін на протязі не більше 2 робочих днів з моменту досягнення угоди про курс – це курс на ринку на певну дату.

Форвардний курс – узгоджений курс, обмін за цим курсом здійснюється в майбутньому, понад 3 дня після узгодження.

Режими курсу валюти		Кількість держав		Держави
		За курсами	Усього	
П Л А В А Ю Ч И Й	З урахуванням заданих параметрів	3	98	Нікарагуа, Чілі, Еквадор
	Регульоване плавання	36		Ізраїль, Китай, Малайзія, Росія, Польща, Сінгапур, Південна Корея й ін.
	Вільне плавання	59		Азербайджан, Індія, Італія, Великобританія, Канада, Норвегія й ін.
Ф І К С О В А Н И Й	До долара США	23	68	Аргентина, Венесуела, Литва, Нігерія, Панама, Сирія, Оман й ін.
	До французького франку	14		Буркіна-Фасо, Малі, ЦАР, Того, Бенін, Камерун, Екв. Гвінея, Габон, Нігер, Сенегал та ін.
	До інших валют	7		Намібія, Лесото, Свaziленд, (ранд ПАР), Естонія (марка Німеччини), Таджикистан (рубль Росії), Бутан (інд. рупія) й ін.
	До СДР	4		Лівія, Чехія, М'янма, Руанда, Сейшельські острови, Угорщина, Бангладеш, Ісландія, Марокко, Кувейт, країни Північної Європи й ін.
	До корзини валют	20		
З М І Ш А Н И Й	До одної валюти	4	14	Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Саудівська Аравія (дол. США)
	До групи валют	10		Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Франція та ін.

Рисунок 9.1 – Сучасні режими валютних курсів

Ринковий валютний курс – встановлюється на валютних біржах або в міжбанківських розрахунках при здійсненні міжнародних платежів, формуючи, таким чином, попит та пропозиція інвалют. Цей курс використовується центральними банками в якості офіційного (на

визначений час і дату) тими державами, де діє режим плаваючих валютних курсів.

Котируванням валюти – це встановлення курсів інвалют на валютних біржах або банками, а також пропорцій обміну інвалют на національну з обліком існуючих законодавчих норм і сформованої практики.

Пряме котирування означає, що одиниця іноземної валюти виражаються у визначеній кількості національних грошових одиниць.

Непряме (зворотне) котирування означає, що одиниця національної валюти прирівнюються до визначеної кількості інвалюти. Традиційно в зворотному котируванні виражають курс фунта стерлінгів, австралійського долара, СДР

У своєму розвитку світова валютна система до сучасного часу *пройшла чотири етапи.*

1. Паризька валютна система (1867 р.) – система золотомонетного стандарту – перша валютна система, яка стихійно сформувалася у ХІХ ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту. Юридично оформлена міждержавною угодою на Паризькій конференції у 1867 році, яка визнала золото єдиною формою світових грошей. В цих умовах не було відмінностей між національною та світовою валютними системами (монети приймалися до платежу за своєю вагою).

2. Генуезька світова валютна система (1922 р.) – система золото-дев'язного стандарту – друга світова валютна система, юридично оформлена міждержавною угодою на Генуезькій міжнародній економічній конференції у 1922 р., на ній базувались грошові системи 30 країн. В її умовах обмін валют на золото був збережений, але через посередника у вигляді девіз (дев'язні валюти, чеки, векселі).

3. Бреттон-Вудська валютна система (липень 1944р.) – система золотовалютного стандарту – створена на валютно-фінансовій конференції ООН в Бреттон-Вудсі (США). В умовах цієї системи паперові гроші перестали обмінюватися на золото.

4. Ямайська валютна система (Кінгстонська) – виникла на основі Угоди (січень 1976р.) країн-членів МВФ в Кінгстоні (Ямайка) і ратифікована більшістю членів у квітні 1978р. З її впровадженням був скасований золотий зміст валют, співвідношення яких навіть юридично не ґрунтувалося на золотих паритетах.

Європейську валютну систему країнами ЄС було створено у відповідь на нестабільність Ямайської валютної системи з метою стимулювання процесу економічної інтеграції.

Суть завдань, які вирішуватимуться послідовно, на кожному із етапів формування ЄВС, наведено у табл. 9.3.

Таблиця 9.3 – Заключний етап створення Економічного і Валютного Союзу

Фази	Події
Фаза «А» (1998 р.)	• приймається остаточне рішення щодо членства країн у ЄВС • затверджується Європейська система Центральних банків на чолі з Європейським Центральним банком (ЄЦБ) • ліквідується Європейський Валютний Інститут
Фаза «В» (1 січня 1999 р. - 1 січня 2002 р.) Введення євро у безготівковий обіг	• фіксуються курси валют країн-членів ЄВС по відношенню до нової валюти євро • початок здійснення валютної політики лише в євро • випуск державних цінних паперів у новій валюті євро • всі активи, пасиви і операції в ЕКЮ перераховуються в євро у співвідношенні 1:1 • вводиться подвійне маркування преїскурантів і всіх фінансових документів • друкуються банкноти та чеканяться монети в євро
Фаза «С» (1 січня 2002 р. – 1 липня 2002 р.) Ведення євро у готівковий обіг	• всі види операцій і розрахунків здійснюються в євро • відбувається обмін та вилучення із обігу національних грошових знаків • наднаціональні інститути ЄС здійснюють свою діяльність у повному обсязі

Валютний ринок – це сукупність установ і організацій – ТНБ, валютні біржі, інші фінансові інститути, що забезпечують функціонування валютних ринкових механізмів, де здійснюються операції купівлі-продажу валют і валютних цінностей на основі попиту та пропозиції учасників торгівлі.

Основний товар валютного ринку – будь-яка фінансова вимога, визначена в іноземній валюті.

Структура валютного ринку наведена в табл. 9.4.

Світові валютні ринки обслуговують рух грошових потоків, валюти, опосередковуючи рух товарів, послуг, перерозподіл капіталів між країнами через здійснення: валютних операцій; валютно-розрахункового і кредитного обслуговування купівлі-продажу товарів і послуг; закордонні інвестиції; операції з цінними паперами; перерозподіл національних доходів у виді допомоги країнам, що розвиваються, і внесків у міжнародні організації.

Таблиця 9.4 – Класифікація валютних ринків

Критерій	Види
1. По суб'єктах	Міжбанківський (прямий і брокерський) (65% обсягу всіх операцій)
	Клієнтський (35% обсягу всіх операцій)
	Біржовий
	Торгівля через валютну біржу
	Торгівля деривативами
2. По функціях	Обслуговування міжнародної торгівлі
	Чисто фінансові трансфери (спекуляція, хеджування, інвестиції)
3. Відносно валютних обмежень	Вільні
	Обмежені
4. По застосуванню валютних курсів	З одним режимом валютного курсу
	З кількома режимами валютного курсу
5. В залежності від обсягу і характеру валютних операцій	Глобальні (світові)
	Регіональні (міжнародні)
	Внутрішні (національні)

Регіональні валютні ринки обслуговують рух грошових потоків у конкретному регіоні, де котируються ряд ведучих ВКВ і місцеві валюти, на які припадає основний обсяг операцій у регіоні.

Національні валютні ринки забезпечують рух грошових потоків усередині країни й обслуговують зв'язок зі світовими фінансовими центрами.

Національний біржовий валютний ринок України утворюють Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ) разом із Кримською міжбанківською валютною біржею (КМВБ).

Тема семінару: Світова валютна система: характеристика, особливості створення та функціонування

Мета й завдання заняття: визначити поняття, особливості функціонування та етапи еволюції світової валютної системи; з'ясувати суть та взаємозв'язки національних, міжнародних та світової валютних систем; визначитися з поняттям валюти, її видами, оборотністю та з місцем валюти в міждержавних відносинах; визначити особливості міжнародної системи організації валютних ринків.

План семінарського заняття

1. Визначення поняття «валютна система»
2. Особливості функціонування національна валютна система
3. Особливості функціонування міжнародної валютна система
4. Характеристика світової валютної системи
5. Головні завдання світової валютної системи
6. Функції світової грошової системи
7. Основна відмінність функціонування світової грошової системи від національної
8. Зв'язок та відмінності національних та світової валютних систем
9. Ключові вимоги, які необхідні для успішного функціонування світової грошової системи
10. Основні складові світової валютної системи
11. Характеристика світового грошового товару
12. Визначення поняття «валюта»
13. Загальна класифікація видів валют
14. Характеристика валют в залежності від статусу
15. Характеристика валют в залежності від ступеню конвертованості
16. Особливості оборотності та конвертованості валюти
17. Визначення поняття «паритет купівельної спроможності» (ПКС)
18. Загальна характеристика валютний курсу
19. Основні види валютних курсів
20. Сучасні режими валютних курсів
21. Основні етапи створення світової валютної системи
22. Спонукальні причини кризи світової валютної системи
23. Характеристика Паризької валютної системи – системи золотомонетного стандарту
24. Характеристика Генуезької валютної системи – системи золото-девiзного стандарту
25. Характеристика Бреттон-Вудської валютної системи – системи золотовалютного стандарту
26. Характеристика Ямайської валютної системи (Кінгстонської)
27. Характеристика Європейської валютної системи
28. Валютний ринок та його характерні особливості
29. Функціональне забезпечення валютних ринків
30. Основні особливості сучасних валютних ринків
31. Структура валютного ринку
32. Особливості світових валютних ринків

33. Особливості функціонування регіональних валютних ринків
34. Особливості функціонування національних валютних ринків
35. Особливості функціонування національного біржового валютного ринку України

Ключові поняття

Валютна система; світова валютна система; валюта; види валют; оборотність валюти; конвертованість валюти; валютний кошик; паритет купівельної спроможності валюти; валютний курс; види валютних курсів; етапи створення світової валютної системи; Паризька валютна система; Генуезька валютна система; Бреттон-Вудська валютна система; Ямайська валютна система; Європейська валютна система; валютний ринок; регіональний валютний ринок; національний валютний ринок; біржовий валютний ринок.

Проблемні питання для обговорення

1. Яка основна мета створення світової валютної системи?
2. Чому необхідною умовою ліквідності грошової системи є необхідність комерційних банків, які діють в якості дилерів, що торгують іноземною валютою, мати достатні її резерви?
3. Що сприяє підтриманню збалансованої міжнародної системи платежів?
4. Яким чином уряду країни забезпечити впевненість інвесторів приватного сектору у міжнародній грошовій системі?
5. Для чого необхідні СДР? Та як визначається їх вартість?
6. Яка роль євро в міжнародній валютно-фінансовій системі?
7. Яка мета прогнозування валютного курсу?
8. Для чого необхідно визначати паритет купівельної спроможності валюти?
9. Якими є критерії вибору режимів валютних курсів?
10. Які причини краху системи «золотого стандарту» та Бреттон-Вудської валютної системи?
11. Який зміст вкладено у поняття організованого та неорганізованого валютного ринків?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Визначте обмінний курс, який забезпечить паритет купівельної спроможності валют, якщо у США споживчий кошик коштує 1000 дол США, а в Україні – 7920 гривні.

Завдання 2

Попит на долари США на валютному ринку України задано у табл. 1.

Пропозиція на ринку дорівнює 120 млн дол. США Який обмінний курс буде на ринку? Які кроки повинен здійснити уряд України, якщо намічено підтримувати курс гривні на рівні 2 грн/дол США.

Таблиця 1

Показники	Дані			
	1	2	3	4
Обмінний курс, грн/дол.				
Обсяг попиту, млн дол.	180	160	140	120

Завдання 3

В Україні товар коштує 800 грн., у США – 500 дол. З'ясуйте рівень реального валютного курсу, якщо номінальної 1 дол. США = 3 грн. Який з країн вигідно експортувати товар?

Завдання 4

Нехай процентні ставки у США і ЄС становлять відповідно 10 % і 8 %. Долар США продається на ринках з премією на 4 % нижчою, ніж євро. У такому випадку арбітражні дилери можуть позичити долари у Нью-Йорку під 10 %, інвестувати у євро під 8 % і потім продати майбутню виручку в євро з премією 4 %. Визначити прибутковість арбітражу.

Попередні зауваження. Арбітраж означає можливість скористатись тимчасовою різницею цін. Людина, яка займається арбітражем, називається арбітражним дилером. Арбітраж на валютних операціях може мати різні форми. Простою формою арбітражу є географічний арбітраж, який використовує різницю цін валюти на двох ринках у певний час. Арбітраж також можливий, коли існує різниця процентних ставок у кількох країнах і коли є різниця поточного та ф'ючерного курсів їхніх валют.

Завдання 5

Нижче у табл. 2 наведена карта попиту та пропозиції на ринку фунтів стерлінгів.

Таблиця 2

Показники	Дані					
	2,00	2,10	2,20	2,30	2,40	2,50
Ціна фунта (у дол. США)						
Обсяг пропозиції фунтів (у млн.)	160	170	180	190	200	220
Обсяг попиту на фунти (у млн.)	200	190	180	170	160	150

- 1) Федеральна Резервна Система США встановлює валютний курс на рівні 1 фунт стерлінгів = 2,10 дол. США. Чи повинна ФРС у цій ситуації купувати або продавати фунти? Якщо так, то яка кількість?
- 2) Що відбудеться в цьому випадку з офіційними валютними резервами США?

Завдання 6

Швейцарський банк продає імпортеріві 10 тис. дол. США на форвардній основі з поставкою через три місяці (90 днів) при ставках ЛІБОР по долару 5,5%, по франку 3,5%.

Курс спот становить 1,6 швейцарського франку за дол. США

Визначите наступні показники:

- 1) форвардний курс угоди;
- 2) вартість продажу.

Примітка:

Терміновий (форвардний) валютний ринок – ринок, на якому укладаються угоди про покупку або продаж фіксованої кількості валюти на певну дату в майбутньому по заздалегідь обговореному (терміновому) валютному курсу.

У міжнародній практиці при визначенні форвардного валютного курсу поряд з різницею в процентних ставках використовується відсоток по депозитах на міжбанківському лондонському ринку, тобто ставка ЛІБОР. У цьому випадку різниця між форвардним валютним курсом і курсом спот обчислюється за формулою:

$$F - e_s = \frac{e_s (iB - iA)t}{100 \times 360}$$

де F – форвардний валютний курс; e_s – курс-спот (кількість національної валюти на одиницю іноземної); iA, iB – процентні ставки по депозитах в іноземній і національній валюті; t - строк форварда (у днях).

Завдання 7

Американська корпорація поставляє сировину для виробництва кормів англійської компанії. З 1 січня курс фунта стерлінгів виріс з 2,4 дол. до 2,8 дол. США за фунт стерлінгів. Сума невиконаних контрактів американськими експортерами перед партнерами становить 40 млн. фунтів стерлінгів.

Визначите, які доходи або збитки одержують американські експортери.

Завдання 8

Нехай склалися такі значення обмінних курсів дол. США (табл. 3).

Таблиця 3

Іноземна валюта	Пряме котирування	Зворотне котирування
Британський фунт, GBP	1,8	
Південнокорейський чон, KRW		700,0
Канадський долар, CAD	0,86	
Швейцарський франк, CHF		1,9
Ріал Саудівської Аравії, SAR		3,5
Японська єна, JPY	0,0052	
Мексиканське песо, MXN	0,042	
Норвезька крона, NOK		5,85
Бразильське крузейро, BRL	0,0092	
Шведська крона, SEK		6,5
Венесуельський болівар, VEB		4,5

Заповніть пусті клітини табл. 3.

Тема 10

Міжнародні розрахунки

Питання теми

10.1 Загальна характеристика та особливості міжнародних розрахунків.

10.2 Техніка здійснення міжнародних розрахункових операцій.

10.3 Засоби платежу, що використовуються при здійсненні міжнародних розрахунків.

10.4 Заходи державного регулювання міжнародних валютно-фінансових відносин.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Міжнародні розрахунки являють собою систему організації і регулювання платежів за грошовими вимогами й зобов'язаннями у сфері міжнародних економічних відносин.

«Лоро» – іноземні кореспондентські рахунки в банку.

«Ностро» – рахунки банку в іноземному банку.

Клірингові розрахунки – міжнародні платіжні угоди між урядами двох і більше країн про обов'язковий взаємний залік міжнародних вимог і зобов'язань.

Золото – використовується в міжнародних розрахунках опосередковано: воно продається на ринку золота за валюту, якою продавцю золота необхідно розрахуватися зі своїми постачальниками.

Види міжнародних розрахунків наведено у табл. 10.1.

Таблиця 10.1 – Класифікація міжнародних розрахунків

Критерій	Види
Залежно від специфіки суб'єкта	Між конкретними контрагентами
	Між банками
	Між банком і контрагентом
	Між державою і банком
	Між державами
Залежно від взаємодії суб'єктів	Напрямую
	Через посередників
Залежно від об'єкту	Торгові операції
	Інвестиційні операції
	Некомерційні операції

Найпоширенішими умовами міжнародних розрахунків являються:

Готівкові (безпосередні) розрахунки – це повний розрахунок – повна оплата товару до моменту чи в момент переходу товару або товаророзпорядчих документів у розпорядження покупця);

Розрахунок у кредит (з розстроченням) – надання експортером імпортеру кредиту в комерційній формі (для імпортера).

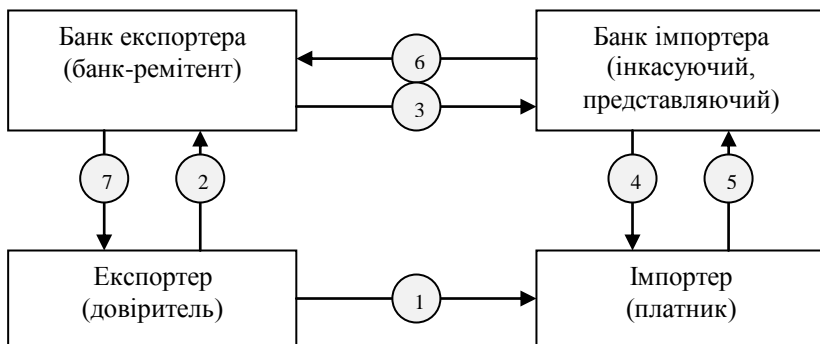
Форми розрахунків — це засоби виконання розрахунків, що регулюються законодавством країни-учасника розрахунків.

Інкасо — це банківська розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта одержує на основі розрахункових документів належні експортеру кошти від платника за відвантаження на його адресу товари або за надані йому послуги і зараховує ці кошти на його рахунок в банку.

Чисте інкасо — це інкасо фінансових документів, не супроводжене комерційними документами (переказні й прості векселі, чеки та ін.).

Документальне інкасо — це інкасо фінансових документів, супроводжених комерційними документами (рахунки, страхові документи та ін.), а також інкасо тільки комерційних документів.

Інкасова форма розрахунків здійснюється по такій схемі (рис. 10.1).

Рисунок 10.1 – Схема інкасової форми платежу,

де:

1. Експортер відвантажує товар на адресу імпортера у відповідності до умов договору з 1-м комплектом товаросупровідних документів.

2. Експортер направляє своєму банку 2-й комплект (дублікат) товаросупровідних документів та інкасове доручення.
3. Банк експортера, перевіривши відповідність наданих документів, перерахованим в інкасовому дорученні, відправляє їх разом з інкасовим дорученням банку імпортера.
4. Банк імпортера передає одержані документи імпортеру.
5. Банк імпортера одержує платіж від імпортера.
6. Сума платежу переводиться банком покупця банку продавця.
7. Банк експортера зараховує гроші на рахунок експортера.

Акредитив являє собою письмове зобов'язання банку провести за проханням і у відповідності до вказівок імпортера платіж експортеру проти набору документів, що повністю відповідають умовам акредитиву. При здійсненні міжнародних розрахунків на основі акредитива важливо брати до уваги *види акредитива*, які визначаються за ознаками, наведеними у табл. 10.2.

Акредитивна операція здійснюється за такою схемою (рис. 10.2).

Таблиця 10.2 – Класифікація видів акредитивів

Ознаки	Види	Характеристика
1	2	3
1) в залежності від ступеня відповідальності банку	відкличні	які можуть бути відкриті імпортером достроково
	безвідкличні	які не можуть бути відкриті достроково без згоди всіх сторін угоди
	а) підтвержені	ті, котрі підтверджуються додатково банком експортера, тобто гарантовані двома банками
	б) непідтвержені	ті, котрі гарантовані лише банком імпортера
2) в залежності від використання засобів з акредитива	подільні	відкриваються на єдину суму, оплата проводиться частинами
	неподільні	відкривається на єдину суму і стягується єдиною сумою
3) з точки зору можливості використання акредитиву іншим бенефіціаром (безпосереднім постачальником товару)	переказні (трансферабельні)	надають право експортеріві уступити можливість використання коштів з акредитива третій особі (у рамках терміну дії і суми акредитива). Використовуються, якщо експортер виступає як посередник або постачання товару проводиться багатьма постачальниками.

Продовження табл. 10.2

1	2	3
4) з точки зору важливості поновлення акредитива	роloverні (револьверні, поновлювані)	відкриваються на всю суму, але стягуються частинами з одно-часним відновленням умов для нового стягнення наступними частинами, поки не будуть стягнені усі суму. Використо-вуються при рівномірних періодичних постачаннях
5) з точки зору існування валютного покриття	покритий	є валютне покриття
	непокритий	немає покриття
6) з точки зору можливостей реалізації акредитиву	акредитиви	акредитиви з оплатою проти документів
	акцептні акредитиви	які передбачають акцепт тратт банком-емітентом при умові виконання усіх вимог акредитива
		акредитиви з відстрочкою (розстрочкою) платежу
		акредитиви з неогоціацією документів

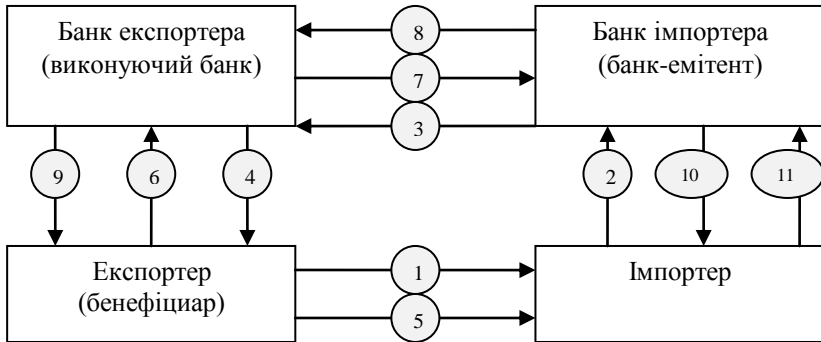

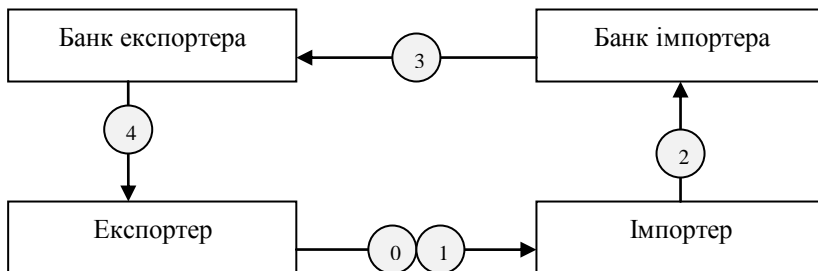
Рисунок 10.2 – Схема акредитивної форми платежу,

де:

1. Експортер відправляє імпортеру товару факс про готовність товару до відвантаження і просить виставити на його користь акредитив.
2. Імпортер дає вказівки своєму банку відкрити акредитив на користь бенефіціара у себе чи за кордоном.

3. Банк імпортера повідомляє експортера про відкриття акредитива і відправляє акредитивний лист, в якому докладно викладені умови акредитиву.
4. Банк експортера повідомляє бенефіціара про відкриття на його користь акредитива і про умови цього акредитива.
5. Експортер відвантажує на адресу покупця товар у відповідності до умов договору з 1-м комплектом товаросупровідних документів.
6. Експортер передає виконуючому акредитив банку 2-й комплект (дублікат) товаросупровідних документів.
7. Виконуючий банк перевіряє відповідність наданих товаросупровідних документів умовам акредитиву та відправляє їх банку імпортера.
8. Банк імпортера теж перевіряє документи і тоді перераховує відповідну суму валюти на кореспондентський рахунок виконуючого банку.
9. Виконуючий банк зараховує відповідну суму валюти на рахунок бенефіціара.
10. Банк імпортера відправляє товаросупровідні документи разом з акредитивним листом імпортеру.
11. Імпортер, одержавши документи, перевіряє їх відповідність умовам акредитива і приймає для акцепт. Якщо зауважень немає, банк списує гроші з рахунку наказодавця по акредитиву.

Банківський переказ – це операція, за якою імпортер дає доручення своєму банку провести платіж на користь експортера з його валютного рахунку. Оскільки банківські перекази не супроводжуються комерційними документами та містять максимальний ризик неплатежу або не поставки товару, то в зовнішній торгівлі практично не використовуються, за винятком доплат, авансів, перерахунків, штрафних санкцій. Головний документ — платіжне доручення, що виходить від імпортера (рис. 10.3). Ця форма оплати найдешевша.

Рисунок 10.3 – Схема банківського переказу,

де:

1. (0) Експортер відвантажує товар на адресу імпортера у відповідності до умов договору.
2. Імпортер надає в свій банк платіжне доручення про переказ коштів на адресу експортера.
3. Сума платежу переводиться банком покупця банку продавця.
4. Банк експортера зараховує гроші на рахунок експортера.

Операції 0-4 – послідоуюча оплата товару

Операції 1-4 – передоплата за товар

Найбільш розповсюдженою формою банківського переказу є **авансовий платіж**. Аванс — це грошова сума чи майнова цінність, передана покупцем продавцю до відвантаження товару в рахунок виконання зобов'язань по контракту.

Відкритий рахунок є однієї з форм розрахунків між продавцем і покупцем за відправлений товар, вартість товару заноситься продавцем у дебет рахунку покупця. Після настання строку покупець вносить необхідну суму й у такий спосіб погашає свою заборгованість.

У практиці міжнародної торгівлі застосовуються такі *засоби платежу*, як векселі, чеки, поштові і телеграфні перекази, інструкції системи SWIFT.

Вексель — це цінний папір, що становить собою безумовне зобов'язання провести платіж у зазначений строк. За економічною природою вексель — це знаряддя комерційного кредиту.

У міжнародній практиці застосовуються такі *види векселів* (табл. 10.3).

Векселі як цінні папери мають оборотоздатність, тобто можуть передаватися з рук в руки за допомогою передатного напису на зворотному боці векселя, що зветься *індосаментом*.

Чек — це письмовий безумовний наказ власника поточного рахунка своєму банку про виплату з цього рахунка позначеної в ньому суми по пред'явленні чи протягом терміну конкретній особі, або про переказ зазначеної суми на інший рахунок.

Розрізняють такі *види чеків* (табл. 10.4).

Поштовий переказ – це письмове платіжне доручення, що висилається одним банком іншому і являє собою вказівку цьому банку виплатити визначену суму грошей зазначеному одержувачу.

Телеграфний переказ – аналогічний поштовому, тільки інструкції банку пересилаються телеграфом.

Таблиця 10.3 – Класифікація видів векселів

Ознаки	Види	Характеристика
I. За формою	простий вексель	це документ, що виписаний у формі зобов'язання боржника про платіж певної суми кредиторі в зазначений строк. Головні риси: два учасники (векседавець (боржник), який виписує і підписує вексель, та векселевласник (кредитор); не потрібний акцепт боржника)
	переказний вексель (тратта)	це документ, що містить письмову вимогу однієї особи (кредитора) іншій особі (боржнику) у визначений термін провести платіж третій особі (ремітенту). Головні риси: три учасники: 1) трасант — це кредитор, що виставляє вексель; 2) трасат – боржник, зобов'язаний сплатити за траттою певну суму третій особі; 3) ремітент — це третя особа, на користь якої проводиться платіж за траттою; тратту виставляє кредитор на боржника з оплатою на користь третьої особи; тратта дійсна лише за наявності акцепту боржника.
II. За характером походження	приватний	випускаються приватними особами
	державний	державної скарбниці, що випускаються державою
III. За економічною природою	товарний	комерційна або торговельна тратта
	банківський (банківський акцепт)	це вексель, виставлений на банк і акцептований останнім (не на імпортера, а на банк імпортера на користь свого банку)
	фінансовий	виставляється банками один на одного та використовується як знаряддя міжбанківського кредиту (авізо)
	«дружній» («зустрічні», бронзові)	видаються приватними особами один одному для обліку цих векселів у банку або для штучного збільшення пасиву неспроможного боржника у разі загрози банкрутства

Інструкції системи SWIFT (міжнародні експрес-перекази) – це особливий вид переказів, що дозволяють істотно скоротити час передачі інструкцій між банками-кореспондентами, що є членами системи.

SWIFT (Society for World-Wide Interbank Financial Telecommunications) — співтовариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій – є провідною міжнародною організацією в сфері фінансових телекомунікацій, призначеною для забезпечення

передачі та розподілу міжнародних грошових переказів між членами організації.

Таблиця 10.4 – Класифікація видів чеків

Ознаки	Види	Характеристика
I. 3 точки зору умов передавання:	іменні	виписуються на визначене ім'я (фірму, не може передаватися звичайним порядком (лише нотаріальним шляхом))
	на пред'явника	виписується без вказівки особи (фірми), що має право одержати за ним гроші, і звертається як готівка (без індосаменту)
	ордерні	виписуються на користь визначеної особи з застереженням «або його наказу» з правом передавання іншій особі шляхом індосаменту
II. 3 точки зору можливості отримання за чеком готівки	звичайні	за ними чековласник, подавши чек до банку, отримає гроші лише готівкою
	розрахункові	застосовуються лише для перерахування суми з рахунку чекодавця на рахунок чековласника
	кросовані (різновид розрахункових)	за ними можуть здійснюватися лише міжбанківські розрахунки. Такий чек перекреслений двома смугами, серед яких зазначається рахунок банку-одержувача
III. 3 точки зору кількості коштів, що підлягають сплаті за чеком	лімітовані	виписуються в межах певної зарезервованої суми (чекові книжки)
	нелімітовані	випичуються на будь-яку суму в межах залишку коштів на поточному рахунку

Банк-кореспондент — це банк, що виконує на основі кореспондентського договору доручення іншого банку по платежах і розрахункам.

Під **валютною політикою** розуміють сукупність економічних, правових та організаційних заходів і форм, що здійснюються державними органами, центральними банківськими і фінансовими установами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у галузі валютних відносин.

Валютна дисконтна політика — це система економічних і організаційних заходів держави з використання облікової ставки процента для орієнтовного коректування валютного курсу, регулювання руху короткотермінових інвестицій та збалансування платіжних зобов'язань.

Валютна девізна політика — це система регулювання валютного курсу купівлею та продажем валюти через валютну інтервенцію та валютні обмеження.

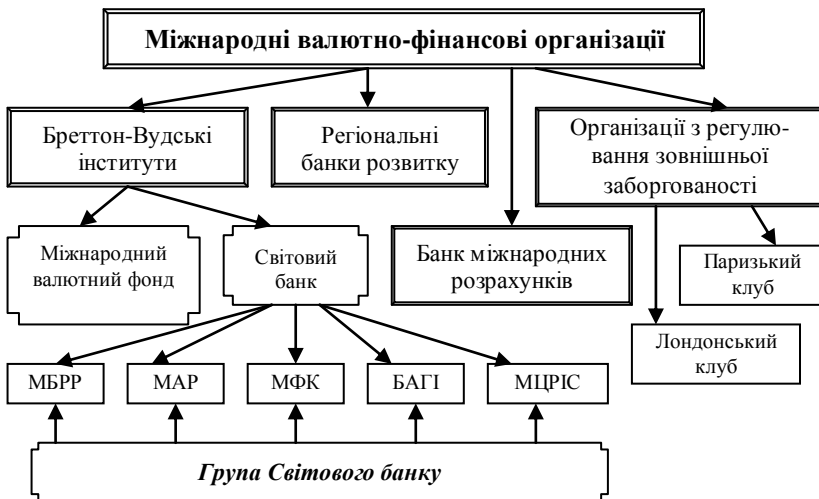
Валютна інтервенція — це форма впливу центрального банку країни на формування курсу національної валюти, полягає у здійсненні банком цільових операцій з купівлі-продажу іноземної валюти (твердої) за національну.

Валютні обмеження – це система правових, організаційних та економічних заходів, які регламентують операції з національною та іноземною валютами.

Диверсифікація валютних резервів – це політика держави або великих компаній, спрямована на регулювання структури валютних запасів шляхом включення в їхній склад валют різних країн з метою захистити себе від падіння курсу валюти однієї країни.

Девальвація – це зниження курсу національної валюти щодо іноземної шляхом зміни валютного паритету. *Ревальвація* – зворотна девальвації, тобто підвищення курсу національної валюти шляхом зміни валютного паритету. *Нуліфікація* – це скасування старих грошових одиниць і введення нових.

Важливе місце в системі інституціональних структур регулювання світової економіки і валютно-фінансових відносин займають **міждержавні валютно-кредитні організації** (рис. 10.4).

МБРР — Міжнародний банк реконструкції та розвитку;

МАР — Міжнародна асоціація розвитку;

МФК — Міжнародна фінансова корпорація;
БАГІ — Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;
МЦРІС — Міжнародний центр розв'язання інвестиційних спорів

Рисунок 10.4 – Система міжнародних валютно-кредитних інститутів

Тема семінару: Міжнародні розрахунки: загальна характеристика, особливості, техніка здійснення та сфера їх застосування

Мета й завдання заняття: надати характеристику міжнародних розрахунків; визначити особливості та техніку здійснення міжнародних розрахунків; визначити засоби платежу, що використовуються при здійсненні міжнародних розрахунків; з'ясувати сферу застосування міжнародних розрахунків та політику їх регулювання.

План семінарського заняття

1. Загальна характеристика міжнародних розрахунків
2. Основні суб'єкти міжнародних розрахунків
3. Особливості системи міжнародних розрахунків
4. Типи міжнародних розрахунків
5. Види міжнародних розрахунків
6. Найпоширеніші умови міжнародних розрахунків
7. Фактори впливу на вибір форми міжнародних розрахунків
8. Основні форми розрахунків
9. Ризики, що виникають при міжнародних платежах
10. Особливості інкасової форми розрахунків
11. Особливості акредитивної форми розрахунків
12. Особливості банківських переказів
13. Авансовий платіж, як форма банківського переказу
14. Особливості розрахунків по відкритому рахунку
15. Вексель та особливості його використання у міжнародних розрахунках
16. Чек та особливості його використання у міжнародних розрахунках
17. Особливості організації міжнародних експрес-перекази та їх різновиди
18. Валютна політика та її особливості
19. Елементами поточної валютної політики держави та їх особливості

20. Система міжнародних валютно-кредитних інститутів

Ключові поняття

Міжнародні розрахунки; суб'єкти міжнародних розрахунків; валюта; типи міжнародних розрахунків; види міжнародних розрахунків; умови міжнародних розрахунків; форми розрахунків; валютний курс; інкасо; акредитив; банківський переказ; авансовий платіж; відкритий рахунок; вексель; чек; поштовий переказ; міжнародні експрес-перекази; валютна політика; міжнародних валютно-кредитних інститутів.

Проблемні питання для обговорення

1. Які фактори впливають на ефективність міжнародних розрахунків?
2. Які труднощі виникають під час міжнародних розрахунків?
3. Який вплив мають уніфіковані правила і звичаї на організацію міжнародних розрахунків?
4. Чи використовується в міжнародних розрахунках золото? Якщо так, то який воно має статус?
5. Яка основна мета вибору форм міжнародних розрахунків?
6. Оцініть вигідність проведення відомих вам форм розрахунків окремо для експортера та для імпортера.
7. Що зумовило необхідність введення у міжнародну практику розрахунків такого цінного паперу як вексель?
8. Визначте основний елемент валютної політики та його значення в системі міжнародних розрахунків?

Ситуаційні завдання та справи

Завдання 1

4 березня поточного року ВАТ «Оптивиробторг» одержало товаросупровідні документи від фірми «АВС» (США) про відвантаження товару. 5 березня обслуговуючому банку АКБ «Національний кредит» було надано інкасове доручення щодо перерахування грошових коштів в іноземній валюті на рахунок експортера у сумі 5000 дол. США. Після чого АКБ «Національний кредит» передав ВАТ «Оптивиробторг» документи на право власності на товар. 6 березня товари надійшли на підприємство. Курси НБУ на дату здійснення операцій наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Дата	Курс, грн/дол. США
04.03	7,91

05.03	7,92
06.03	7,91

Визначте, яку суму було перераховано з поточного валютного рахунку експортеру після перевірки товарів на відповідність умовам контракту?

Завдання 2

ВАТ «Оптівиборг» 4 січня поточного року повідомило фірму «Мау» (США) про відвантаження продукції. Сума згідно контракту 2000 дол. США, собівартість продукції 7000 грн. 11 січня на валютний рахунок надійшла виручка. Комісійні банку за здійснення операції по інкасо склали 200 грн.

Курси НБУ на дату здійснення операцій наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Дата	Курс, грн/дол. США
04.01	7,91
11.01	7,92

Визначте, на яку суму було відвантажено продукцію імпортеру – фірми «Мау»?

Завдання 3

ВАТ «Оптівиборг» експортує готову продукцію фірми «REF». Продукцію відвантажено 11 січня поточного року. Вартість поставки 5000 дол. США. За згодою сторін розрахунки проводяться банківським переказом. Собівартість продукції 9500 грн. Виручку від реалізації отримано 21 січня. Курси НБУ на дату здійснення операцій наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Дата	Курс, грн/дол. США
11.01	7,91
21.01	7,92

Визначте, суму, на відображення гарантій щодо зарахування переказу від фірми «REF», надані виконуючим банком у разі пред'явлення транспортних документів.

Завдання 3

В результаті клірингових розрахунків, два німецьких банки здійснили операції купівлі-продажу доларів на євро, табл. 4.

	Купівля	Продаж
Банк А	120 млн дол.	100 млн дол.
Банк Б	90 млн дол.	95 млн дол.

Визначте загальний обсяг операцій в млн дол., зміни капіталу банків та їх доларові позиції на ринку.

Завдання 4

Уважно прочитайте текст кейсу «Застосування акредитиву в міжнародних формах розрахунків на прикладі банку «Укрсиббанк» та надайте відповіді на запитання.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Ефект» (Україна, м. Київ) звернулося до акціонерного комерційного агропромислового банку «Укрсиббанк» з проханням відкрити відкличний покритий акредитив для розрахунку з іноземним партнером по експортованій в Україну продукції (обладнання для переробки сільгоспсировини). Сума акредитиву складе 150000 доларів США.

Відповідно до договору купівлі-продажу № 14 від 01.01.2007 р. між ТОВ «Ефект» та зарубіжним партнером з Росії – фірма «Ізраел» передбачено акредитивну форму розрахунків за поставлене до 01.03.2007 р. в Україну обладнання. Поставка обладнання буде здійснюватися авіаційним транспортом з м. Москви до м. Києва після повідомлення фірми «Ізраел» авіаючим банком про відкриття на користь фірми безвідкличного покритого акредитиву в сумі 150000 доларів США. Банк-емітент після розгляду питання дає згоду на виставлення акредитиву, про що і було повідомлено АКБ «Мосбизнесбанк» (Росія, м. Москва).

Умовами виставлення документарного акредитиву, про які повідомлено авіаючий банк є:

1. Депоновання на окремому рахунку в банку-емітенті суми коштів наказодавча акредитиву в розмірі 150000 дол. США.

2. Перерахування коштів до авіаючого банку буде здійснено лише після отримання всіх перерахованих нижче документів, серед яких обов'язковими є авіанакладна та страховий поліс .

3. Авіаючий банк зобов'язаний слідкувати за дотриманням умов акредитиву і лише після їх виконання бенефіціаром має право перерахувати на його розрахунковий рахунок зазначену суму коштів.

4. Використання акредитиву коштує наказодавачу 0,15 % від суми відкритого акредитиву та 0,15 % від суми відкритого акредитиву на користь авіаючого банку

Банк-емітент (ЗАТ «Укрсиббанк», Україна, м. Київ) звернувся до авіаючого банку (АКБ «Мосбизнесбанк», Росія, м. Москва) з проханням про надання додаткового підтвердження акредитиву, на що було отримано згоду.

Відповідно до заяви на акредитив всі затрати по виставленню акредитиву взяв на себе наказодавач акредитиву – ТОВ «Ефект» (Україна, м. Київ).

До авіаючого банку бенефіціаром було надано авіанакладну № 3 від 05.02.2007р. , копію рахунку-фактури № 71 від 05.02.2007 р. , окрім того страховий поліс від 05.02.2007 р. , укладеного між фірмою «Ізраел» та Російською страховою компанією «Росстрах» (м. Москва) на суму 150000 доларів США.

Після перевірки вищезазначених документів авіаючий банк направляє їх до банку-емітента. Останній перерахував депоновану суму до «Мосбизнесбанку».

Запитання до кейсу:

- 1) Визначте яку суму в результаті здійснених операцій бенефіціар отримав за поставлену імпортеру продукцію?
- 2) Скільки коштувало наказодавачу використання акредитиву?

3) Які додаткові витрати отримав наказодавач?

Тема 11

Платіжний баланс та макроекономічна рівновага

Питання теми

11.1 Баланси міжнародних розрахунків в системі МЕВ.

11.2 Структура та взаємозв'язок рахунків платіжного балансу.

11.3 Стан платіжного балансу України.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Баланси міжнародних розрахунків – це співвідношення грошових вимог і зобов'язань, внесків і платежів однієї країни стосовно інших країн. В залежності від мети використання складаються розрахункові, прогностні, торгові баланси, баланси міжнародної заборгованості та платіжні баланси (рис. 11.1).

Рисунок 11.1 – Типи міжнародний балансів

Розрахунковий баланс — співвідношення між грошовими вимогами та грошовими зобов'язаннями країни, що виникають внаслідок її торговельних, та інших (крім кредитних) відносин із країнами світу за певний період, або на певну дату.

Прогностний баланс відбиває очікуваний на певний період часу стан валютних розрахунків держави.

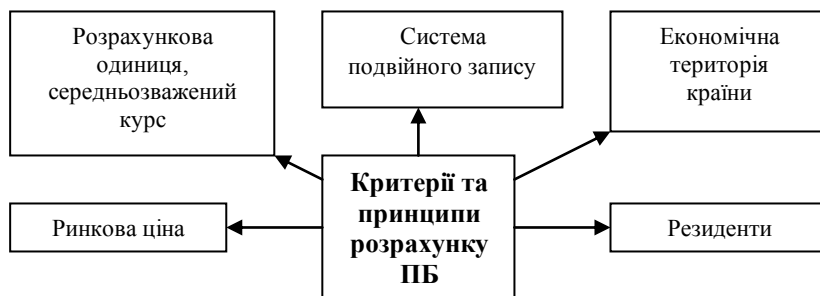
Торговельний баланс — частина платіжного балансу країни, що підсумовує співвідношення між експортом та імпортом.

Баланс міжнародної заборгованості відбиває співвідношення між кредитними активами та зобов'язаннями держави.

Платіжний баланс (ПБ) — статистичний звіт, у якому в систематизованому виді наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу. ПБ систематизує й дозволяє аналізувати стан і результати економічних взаємин країни з іншими країнами світу.

За методологією МВФ фонду платіжний баланс – це статистичний систематизований запис усіх економічних угод чи зобов'язань між резидентами певної країни і нерезидентами (резидентами всіх інших країн світу), які здійснюються протягом звітного періоду (року, кварталу, місяця).

Ключове значення для формування ПБ має адекватне розуміння термінів: економічна територія країни, резиденти — нерезиденти, ринкова ціна, розрахункова одиниця (рис. 11.2).

Рисунок 11.2 – Критерії та принципа розрахунку ПБ

Економічна територія країни — географічна територія, що підлягає юрисдикції даної країни, в межах якої можуть вільно рухатися робоча сила, товари та капітал.

Резидент — юридична або фізична особа, що зареєстрована та постійно мешкає в даній країні або перебуває в країні більше року та має в ній центр свого економічного інтересу.

Ринкові ціни — ціни, за якими укладаються реальні контракти між незалежними покупцями та продавцями.

Розрахункова одиниця — показник вимірювання грошових еквівалентів вартості, що застосовується у даній країні під час внутрішніх розрахунків та в бухгалтерському обліку.

Рахунок поточних операцій (current account balance) – баланс поточних операцій – який відображає міжнародний рух реальних матеріальних міжнародних цінностей, і включає торговий баланс

(платежі і внески по зовнішньоторговельних операціях) та баланс послуг (міжнародні перевезення, фрахт, страхування) і некомерційних платежів (розрахунки по патентах, технічній допомозі, прибутки і платежі по інвестиціях);

Рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій (capital account balance), який показує джерела фінансування руху реальних матеріальних цінностей.

Активне сальдо балансу (активний баланс) – стан платіжного балансу, коли надходження іноземної валюти перевищує її виток у процесі здійснення міжнародних розрахунків країни.

Пасивне сальдо балансу (пасивний баланс) — стан платіжного балансу країни, коли відтік іноземної валюти в ході міжнародних операцій країни перевищує її надходження.

У табл. 11.1 представлені основні розділи платіжного балансу.

*Таблиця 11.1 – Платіжний баланс: стандартні компоненти
(за методологією МВФ)*

СТАТТІ	Кредит	Дебет	Чистий дебет (-) / чистий кредит (+)
I. Рахунок поточних операцій			
A. Товари і послуги			
1.1. Товари			
1.1.1. Експорт/імпорт товарів			
1.1.2. Товари для подальшої обробки			
1.1.3. Ремонт товарів			
1.1.4. Товари, що купуються в портах транспортними організаціями			
1.1.5. Немонетарне золото			
1.1.5.1. Золото як засіб нагромадження			
1.1.5.2. Інше			
<i>Чистий товарний торговельний баланс</i>			
Послуги			
1.1.6. Транспортні послуги			
1.1.6.1. Морський транспорт			
1.1.6.2. Повітряний транспорт			
1.1.6.3. Інші види транспорту			
1.1.7. Поїздки			
1.1.7.1. Ділові			
1.1.7.2. Особисті			
1.1.8. Послуги зв'язку			
1.1.9. Будівельні послуги			
1.1.10. Страхові послуги			

СТАТТІ	Кредит	Дебет	Чистий дебет (-) / чистий кредит (+)
1.1.11. Фінансові послуги			
1.1.12. Комп'ютерні та інформаційні послуги			
1.1.13. Роялті та ліцензійні платежі			
1.1.14. Інші ділові послуги			
1.1.14.1. Перепродаж товарів за кордоном та інші послуги			
1.1.14.2. Операційний лізинг			
1.1.14.3. Різні ділові, професійні та технічні послуги			
1.1.15. Послуги приватним особам і послуги у сфері культури та відпочинку			
1.1.15.1. Аудіовізуальні й пов'язані з ними послуги			
1.1.15.2. Інші послуги у сфері культури та відпочинку			
1.1.15.3. Інші державні послуги			
<i>Чистий баланс товарів та послуг</i>			
<i>В. Доходи</i>			
1. Оплата праці			
2. Доход від інвестицій			
2.1. Прямі інвестиції			
2.1.1. Доходи на участь у капіталі			
2.1.1.1. Дивіденди і розподілений прибуток			
2.1.1.2. Реінвестовані доходи і нерозподілений прибуток			
2.1.2. Доходи за борговими зобов'язаннями			
2.2. ПОРТФЕЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ			
2.2.1. ДОХОДИ НА КАПІТАЛ (ДИВІДЕНДИ)			
2.2.2. ДОХОДИ ЗА БОРГОВИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ (%)			
2.2.2.1. ОБЛІГАЦІЇ ТА ІНШІ БОРГОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
2.2.2.2. ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВОГО РИНКУ І ФІНАНСОВІ ДЕРИВАТИ			
2.2.3. Інші інвестиції			
<i>Чистий баланс доходів</i>			
<i>С. Поточні трансферти</i>			
1. Сектор державного управління			
2. Інші сектори			
2.1. Грошові перекази тих, хто працює			
2.2. Інші трансферти			
<i>Чистий баланс рахунків поточних операцій</i>			
II. РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ І ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ			
A. Рахунок операцій з капіталом			
1. Капітальні трансферти			
1.1. Сектор державного управління			

СТАТТІ	Кредит	Дебет	Чистий дебет (-) / чистий кредит (+)
1.1.1. Анулювання боргу кредитором			
1.1.2. Інше			
1.2. Інші сектори			
1.2.1. Трансферти мігрантів			
1.2.2. Анулювання боргу кредитором			
1.2.3. Інше			
2. Купівля/продаж невикористаних нефінансових активів			
<i>Чистий баланс руху капіталів</i>			
В. Фінансовий рахунок			
1. Прямі інвестиції			
1.1. За кордон			
1.1.1. В акціонерний капітал			
1.1.2. Реінвестовані доходи			
1.1.3. Інший капітал			
1.1.3.1. Вимоги до закордонних філій			
1.1.3.2. Зобов'язання перед закордонними філіями			
1.2. У внутрішню економіку			
1.2.1. В акціонерний капітал			
1.2.2. Реінвестовані доходи			
1.2.3. Інший капітал			
2. Портфельні інвестиції			
2.1. Активи			
2.1.1. Цінні папери, що забезпечені у капіталі			
2.1.2. Боргові цінні папери			
2.1.2.1. Облігації та інші боргові зобов'язання			
2.1.2.2. Інструменти грошового ринку			
2.1.2.3. Фінансові деривати			
2.2. Зобов'язання			
2.2.1. Цінні папери, що забезпечують участь у капіталі			
2.2.1.1. Банки			
2.2.1.2. Інші сектори			
2.2.2. Боргові цінні папери			
2.2.2.1. Облігації та інші боргові зобов'язання			
2.2.2.2. Інструменти грошового ринку			
2.2.2.3. Фінансові деривати			
3. Інші інвестиції			
3.1. Активи			
3.1.1. Комерційні кредити			
3.1.2. Позики			
3.1.3. Готівка та депозити			
3.1.4. Інші активи			
3.2. Зобов'язання			
3.2.1. Торговельні кредити			

СТАТТІ	Кредит	Дебет	Чистий дебет (-) / чистий кредит (+)
3.2.2. Позики			
3.2.3. Готівка та депозити			
3.2.4. Інші активи			
<i>Чистий баланс фінансових рахунків</i>			
<i>Чистий баланс руху капіталів</i>			
С. Рахунок офіційних резервів			
1. Монетарне золото			
2. Спеціальні права запозичення			
3. Резервна позиція в МВФ			
4. Іноземна валюта			
4.1. Готівка та депозити			
4.1.1. В органах грошового регулювання			
4.1.2. В банках			
4.2. Цінні папери			
4.2.1. Акції			
4.2.2. Облігації та інші боргові зобов'язання			
4.2.3. Інструменти грошового ринку та фінансові деривати			
5. Інші вимоги			
<i>Чистий баланс офіційних резервів</i>			
<i>Чисті помилки й пропуски</i>			
Загальний дебет і кредит			

Джерело: Balance of Payments Manual. — Fifth ed., IMF, 1993; Порадник платіжного балансу. — П'яте видання / МВФ, 1993.

Баланс невидимої торгівлі — це чиста вартість експорту послуг за вирахуванням їх імпорту плюс надходження від інвестицій за кордоном за вирахуванням виплат за надані інвестиції плюс сальдо трансфертних платежів.

Баланс рахунку поточних операцій ПБ складають, підсумувавши, два баланси — торговий та баланс невидимої торгівлі.

Рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій (capital and financial account balance) містить групу статей ПБ, які показують міжнародний рух капіталу, за допомогою якого фінансуються експорт та імпорт товарів і послуг.

Рахунок поточних операцій, рахунок капітальних трансфертів та зазначені вище рахунки груп руху капіталу разом становлять *баланс офіційних розрахунків*.

Рахунки резервних активів — група статей платіжного балансу, що відбиває міжнародні високоліквідні активи країни, які знаходяться під контролем держави та можуть бути використані для фінансування

дефіциту платіжного балансу й регулювання курсу національної валюти.

Стаття «Чисті пропуски та помилки» використовується для зведення до нуля різниці між активами та пасивами.

Виключне фінансування (exceptional financing) – це операції, які здійснюють країни, що зазнають труднощів з фінансуванням від'ємного сальдо ПБ, за згодою та за підтримки їхніх закордонних партнерів з метою зниження цього сальдо до рівня, який може бути профінансовано традиційними засобами.

Дані про динаміку платіжного балансу України за 2008-2010 рр. представлено у табл. 11.2.

*Таблиця 11.2 – Динаміка платіжного балансу України
(2008-2010 рр., млн дол США)*

Статті платіжного балансу	2008	2009	2010
1	2	3	4
РАХУНОК ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ	2531	-263	-2154
БАЛАНС ТОВАРІВ І ПОСЛУГ (САЛЬДО)	671	-1393	-3377
ЕКСПОРТ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ	44378	36909	46628
ІМПОРТ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ	-43707	-38302	-50005
БАЛАНС ТОВАРІВ	-1135	-3172	-5378
ЕКСПОРТ ТОВАРІВ	35024	28329	36061
ІМПОРТ ТОВАРІВ	-36159	-31501	-41439
БАЛАНС ПОСЛУГ	1806	1779	2001
ЕКСПОРТ ПОСЛУГ	9354	8580	10567
Транспорт:	4481		
- Залізничний	799		
- Морський	781		
- Повітряний	562		
- Інший	2339		
Подорожі	3125		
Будівельні послуги	115		
Фінансові послуги	36 671		
Послуги зв'язку	203		
Інші послуги	1394		
ІМПОРТ ПОСЛУГ	-7548	-6801	-8566
Транспорт	-2051		
- Залізничний	-389		
- Морський	-298		
- Повітряний	-349		
- Інший	-1015		
- Подорожі	-2805		
Будівельні послуги	-125		
Фінансові послуги	-256		
Послуги зв'язку	-91		

Продовження табл. 11.2

1	2	3	4
Страхові послуги	-119		
Комп'ютерні й інформаційні послуги	-128		
Роялті й ліцензійні послуги	-421		
Реклама й маркетинг	-86		
Наукові й конструкторські розробки	-74		
Інші послуги	-1392		
Статті платіжного балансу	2006	2007	2008
ДОХОДИ (сальдо)	-985	-1133	-1543
Надходження	758		
Платежі	-1743		
ПОТОЧНІ ТРАНСФЕРТИ (САЛЬДО)	2845	2263	2766
Надходження	3111		
Виплати	-266		
РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ І ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ	-2683	123	10670
РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ	-65	1	2
Капітальні трансферти	-8		
Придбання й реалізація нефінансових активів	-57		
ФІНАНСОВИЙ РАХУНОК	-2618	122	10668
ПРЯМІ ІНВЕСТИЦІЇ	7533	4378	7137
В Україну	7808		
З України	-275		
ПОРТФЕЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ	2757	233	3812
Іноземні цінні папери	0		
Вітчизняні цінні папери	2757		
Цінні папери, які надають право на участь у капіталі	82		
Боргові цінні папери	2675		
Облігації та інші торговельні цінні папери	2663		
Інструменти грошового ринку	12		
ІНШІ ІНВЕСТИЦІЇ	-2483	-4489	-281
Активи	-7936		
Кредити	-200		
Дебіторська заборгованість	-216		
Інший короткостроковий капітал	-3272		
Валюта й депозити	-778		
Пасиви	5453		
Середньострокові й довгострокові кредити	3174	3328	7874
- надані МВФ й гарантовані Урядом	-216	-156	69
- отримані	665		
- погашені (графік)	-881	-338	-360
- негарантовані	3390	3484	7805
- отримані	6858		
- Погашені (графік)	-3468		
Кредити короткострокові	1417	-7818	-8155
Кредиторська заборгованість	93		
Інший короткостроковий капітал	73		

Продовження табл. 11.2

1	2	3	4
Валюта й депозити	882		
РЕЗЕРВНІ АКТИВИ	-10425	740	-7528
Монетарне золото	-10		
Валюта й депозити	-7179		
Спеціальні права запозичення	н/д		
Цінні папери	-3236		
Помилки й пропуски	152	-262	-628
БАЛАНС	0	0	0

Негативний вплив на формування ПБ України справляють: коливання світових цін і глобальна економічна криза; платіжна криза в Україні; утрата зовнішніх ринків збуту; несприятливий інвестиційний клімат в Україні; нерозвиненість фондового ринку; нестабільність економічної ситуації.

Переваги України у сфері вкладення капіталів: зручне географічне положення; значна місткість внутрішнього ринку; багаті природні ресурси; кваліфікована та відносно недорога робоча сила.

Тема семінару: Платіжний баланс в системі забезпечення міжнародної макроекономічної рівноваги

Мета й завдання заняття: визначити особливості відображення міжнародних розрахунків в платіжному балансі країни; з'ясувати критерії та принципи розрахунку платіжного балансу; визначити структуру та взаємозв'язок рахунків платіжного балансу; висвітлити макроекономічні фактори впливу на платіжний баланс.

План семінарського заняття

1. Баланси міжнародних розрахунків та їх типи
2. Загальна характеристика платіжного балансу
3. Критерії та принципа розрахунку платіжного балансу
4. Характерні особливості рахунок поточних операцій
5. Характерні особливості рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій
6. Активне та пасивне сальдо платіжного балансу
7. Основні відмінності між розрахунковими і платіжними балансами
8. Основні джерелами інформації про платіжний баланс
9. Стандартні компоненти платіжного балансу (по методології МВФ)

10. Особливість місця компенсуючих статей в платіжному балансі
11. Макроекономічні фактори впливу на платіжний баланс
12. Загальна характеристика основних (автономних) та балансувальних статей платіжного балансу
13. Поняття дефіцити та надлишку платіжного балансу

Ключові поняття

Баланси міжнародних розрахунків; розрахунковий баланс; прогнозний баланс; торговельний баланс; баланс міжнародної заборгованості; платіжний баланс; економічна територія країни; резидент; ринкові ціни; розрахункова одиниця; рахунок поточних операцій; рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій; активне сальдо балансу; пасивне сальдо балансу; компенсуючі статті; макроекономічні фактори впливу; сальдо платіжного балансу; дефіцит, надлишок платіжного балансу; виключне фінансування.

Проблемні питання для обговорення

1. Яка основна мета укладання платіжного балансу?
2. Які умови повинні виконуватися, щоб платіжний баланс країни знаходився в стані рівноваги?
3. За рахунок чого країни має можливість фінансувати дефіцит свого платіжного балансу, залишаючи валютний курс незмінним?
4. Визначте три основні варіанти відновлення рівноваги платіжного балансу?
5. Чому застосування такого варіанту відновлення рівноваги платіжного балансу, як встановлення жорсткого валютного курсу, вважається практично неприйнятним?
6. Яку основну характеристику мають валютні резерви країни?
7. Назвіть представлені у платіжному балансі чинники, що сприяють збільшенню попиту на іноземну валюту та що збільшують пропозицію іноземної валюти?

Ситуаційні завдання та вправи

При рішенні практичних завдань по даній темі необхідно ознайомитися не тільки зі структурою платіжного балансу, але й з його значимістю в макроекономіці економічній політиці держави.

Примітка:

Розгляд моделі малої відкритої економіки дозволяє визначити основні змінні, що відображають процеси, що відбуваються у відкритій економіці, і покаже зв'язок між ними, побудувати модель міжнародних потоків товарів і капіталів.

Мала відкрита економіка – економіка, що являє собою невелику частку світового ринку й практично не робить ніякого впливу на світову ставку відсотка.

Основна тотожність національних рахунків має вигляд:

$$Y = C + I + G + GA,$$

де Y – національний дохід (сукупний випуск продукції усередині країни);

I – внутрішні витрати на інвестиції;

C – внутрішні витрати на споживання;

G – державні витрати;

GA – баланс поточних операцій, визначається різниця між експортом (EX) і імпортом (IM) товарів і послуг;

$$CA = EX - IM$$

Різниця між експортом й імпортом товарів і послуг іноді визначається як чистий експорт (NX):

$$NX = EX - IM$$

Отже:

$$NX = CA$$

Тоді основна тотожність національних рахунків має вигляд:

$$Y = C + I + G + NX$$

Основна тотожність національних рахунків показує, як зв'язані між собою величина сукупного випуску, внутрішні витрати й чистий експорт. Зокрема:

$$NX = Y - (C + I + G)$$

Якщо величина випуску (Y) перевищує внутрішні витрати ($C + I + G$), то країна експортує різницю: величина чистого експорту позитивна, і навпаки.

Для визначення величини мультиплікатора у відкритій економіці, названого часто «мультиплікатором зовнішньої торгівлі», необхідно ввести в аналіз функцію чистого експорту (NX):

$$NX = g - m' Y,$$

де g – автономний чистий експорт; m' – гранична схильність до імпортування; Y – національний дохід (сукупний випуск).

Гранична схильність до імпортування (m') показує зміну обсягу імпорту (ΔIM) при зміні національного доходу на 1 дол. (ΔY):

$$m' = \frac{\Delta IM}{\Delta Y}$$

Гранична схильність до імпортування, також як і гранична схильність до заощадження, є витоком із внутрішнього потоку витрат.

Частка додаткового доходу, що трансформується в нові витрати у всіх наступних кругообертах витрат у відкритій економіці буде рівнятися (Δ):

$$\Delta = 1 - m' - S,$$

де S – гранична схильність до заощадження:

$$S = 1 - b,$$

де b – гранична схильність до споживання.

Мала відкрита економіка описується рівняннями:

1) $Y = C + I + G + NX$ – основна тотожність національних рахунків;

2) $C = a + b \times (Y - T)$ – кейнсіанська функція споживання ($Y - T$) – розташований дохід;

3) $I = e + d \times r$, - функція інвестицій,

де r - реальна ставка відсотка;

4) $NX = g - m' Y$ – функція чистого експорту

Мультиплікатор зовнішньої торгівлі (M):

$$M = \frac{1}{1 - b + m'}$$

Коефіцієнт, що характеризує ступінь впливу рівнів зміни державних витрат (ΔG) на рівень сукупного попиту (випуску - ΔY) з урахуванням мультиплікативного ефекту визначається по наступній формулі:

$$M = \frac{\Delta Y}{\Delta G}$$

Величина національних заощаджень становить:

$$S_n = Y - C - G$$

Тоді основна тотожність національних рахунків можна записати в наступній формі:

$$I - S_n = -NX$$

Величина $(I - S_n)$ являє собою надлишок внутрішніх інвестицій над внутрішніми заощадженнями й характеризує рахунок руху капіталу.

Величина NX відображає рахунок поточних операцій і фіксує коштів, одержувані через границю в обмін на вітчизняний чистий експорт товарів і послуг.

З основної тотожності національних рахунків треба, що рахунок руху капіталу й поточний рахунок платіжного балансу врівноважують один одного (у даному аналізі опускається стаття «Зміни в офіційних валютних резервах»):

$$NX = - (I - S_n) = S_n - I$$

Якщо інвестиції перевищують національні заощадження ($I > S_n$), то надлишок інвестицій повинен фінансуватися з-за кордону, за рахунок іноземних позик. Ці позики дозволяють країні імпортувати товарів і послуг більше, ніж експортувати ($IM > EX$), тобто чистий експорт – величина негативна ($NX < 0$). На світовій арені країна виступає як боржник. Отже, дефіцит балансу по поточних операціях фіксується в основному чистим припливом капіталу на рахунок руху капіталу.

Навпаки, якщо національні заощадження перевищують внутрішні інвестиції ($S_n > I$), то надлишкові заощадження використовуються для кредитування закордонних партнерів. Експорт товарів і послуг з даної країни перевищує її імпорт ($EX > IM$), чистий експорт - позитивна величина ($NX > 0$). На світовій арені країна виступає як кредитор. Отже, активне сальдо поточного рахунку супроводжується чистим відтоком капіталу, тому що надлишкові кошти поточного рахунку будуть використані для покупки нерухомості за рубежом або наданням позик іншим країнам.

Для визначення сальдо платіжного балансу використовується формула:

$$\Delta NFA = (EX + K_{im}) - (IM + K_{ex})$$

де C – споживання; Y – дохід; EX – експорт товарів та послуг; IM – імпорт товарів та послуг; K_{ex} – експорт капіталу; K_{im} – імпорт капіталу; S – заощадження; A – спожитий капітал; NFA – зміни чистих закордонних активів країни.

Завдання 1

У яких статтях платіжного балансу України буде відображено такі операції:

1) Українське підприємство «АТЕК» закупило в японської компанії електронне устаткування для виробництва тракторів.

2) Американська транснаціональна корпорація заснувала дочірнє підприємство в Україні і розпочала будівництво заводу з метою використання потенціалу українського споживчого ринку.

3) Українська промислово-фінансова група «Індустріальний Союз Донбасу» приватизувала польський металургійний комбінат «Huty Czestochowa», а запорізький АвтоЗАЗ викупив 20 % акцій Варшавського автомобільного заводу FSO, що належав корейській компанії «Daewoo».

4) Російська фірма виплатила дивіденди 5 тис. руб. українському власникові її акцій.

5) Російська компанія «Група Альянс» поставила 2 млн т сирової нафти на Херсонський нафтопереробний завод, а виготовлений бензин експортус до Білорусі.

6) Російська Федерація здійснила поставку в Україну 2,5 млрд м³ газу як оплату за транспортування газу в Європу.

7) Українська сім'я купила три авіаквитки компанії «Lufthansa», щоб відвідати родичів у США.

8) Студент українського університету вирішив протягом року навчатись у Великобританії. Вартість його навчання сплатили батьки.

9) Український трудовий емігрант, який працює в Російській Федерації, переказав через платіжну систему «Western Union» 200 дол. США своїй родині в Україні.

10) У IV кварталі 2004 р. Україна здійснила виплати з обслуговування зовнішнього боргу перед міжнародними фінансовими організаціями.

11) 2005 р. Київська міська державна адміністрація через уповноважені Citibank і Credit Suisse First Boston розмістила єврооблігації на 250 млн дол. США

Завдання 2

За кредитом і дебетом яких рахунків і в яких розділах платіжного балансу США відобразатимуться такі операції:

1) Громадянин США купує акції німецької компанії, виписуючи чек на швейцарський банк, в якому відкрито його рахунок.

2) Громадян США купує авіаквиток на «Українські міжнародні авіалінії».

3) Швейцарський уряд здійснює офіційні валютні інтервенції, використовуючи долари, що зберігаються в американському банку, для купівлі франків у своїх громадян.

4) Американський «Citibank» надає кредит Мексиці.

5) Турист з Детройта оплачує вечерю у ресторані м. Києва, розплачуючись кредитною картою «VISA».

6) Винороб зі штату Каліфорнія відправляє ящик кращих сортів власних червоних вин до Лондона для дегустації.

7) Американська транснаціональна корпорація купує українську компанію за 100 тис. дол. США

8) Американська компанія продає частину акцій німецькій компанії?

Завдання 3

У відкритій економіці фірми розраховуються з сімейними господарствами за спожиті ресурси, сплачуючи їм 940 млн грн. Домогосподарства витрачають на споживання 760 млн грн, заощаджують 170 млн грн. Фірми перераховують в амортизаційний фонд 65 млн грн, одержують інвестиції в розмірі 240 млн грн. Країна імпортує продукції на 135 млн грн, експортує – на 140 млн грн, перераховує за кордон інвестицій 50 млн грн, одержує з-за кордону інвестицій на 40 млн грн. проміжне споживання 300 млн грн. Визначте сальдо платіжного балансу.

Завдання 4

У відкритій економіці маємо значення: споживання ($C = 10 + 0,8Y$), інвестування ($I = 100$ ум. од.), заощадження ($S = 10$ ум. од.), спожитий капітал – 10 ум. од. Імпорт ($IM = 350$ ум. од.), експорт ($EX = 150 + 0,3Y$). Іноземними інвестиціями (кредитами) можна збалансувати національну економіку?

Завдання 5

Платіжний баланс деякої країни характеризується наступними даними (табл. 1, млрд дол. США).

Таблиця 1

Стаття	Значення
Товарний експорт	+80
Товарний імпорт	-60
Експорт нефакторних послуг	+30
Імпорт нефакторних послуг	-20
Чисті доходи від інвестицій	-10
Чисті поточні трансферти	+20
Приплив капіталу	+20
Відтік капіталу	-80
Зменшення офіційних валютних резервів	+20

Визначте на основі наведених вище даних:

- 1) величину торговельного балансу;
- 2) величину балансу поточних операцій;
- 3) величину балансу руху капіталу;
- 4) сальдо балансу офіційних розрахунків.

Завдання 6

Для кожної з наведених у табл. 2 ситуацій розрахуйте сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунку руху капіталу й сальдо балансу офіційних розрахунків. Зробіть висновки.

Таблиця 2 – Вихідні дані системи національних рахунків, млрд дол США

Ситуація	Величина сукупного випуску продукції (товарів, послуг) у країні	Внутрішні витрати		
		Споживання	Інвестиції	Державні витрати
1	5000	3000	700	1000
2	5000	3000	900	1000
3	5000	3200	900	900
4	6000	2800	1100	1350
5	7000	3500	3000	850

Завдання 7

У малій відкритій економіці функції інвестицій і чистого експорту описані наступними рівняннями:

$$I = 100 - 8r \quad (\text{інвестиції})$$

$$NX = 50 - 0,1Y \quad (\text{чистий експорт})$$

Споживчі витрати становлять 240 млрд дол. США, реальна ставка відсотка (r) дорівнює 5%, а національні заощадження становлять 70 млрд дол. США. На основі наведених даних визначите:

- 1) сальдо рахунку поточних операцій;
- 2) величину державних витрат.

Завдання 8

Економіка країни характеризується такими даними (табл. 3):

Таблиця 3

№ з/п	Індикатор	Сума, тис. дол США
1	Споживання іноземних товарів і послуг	100
2	Споживання вітчизняних товарів і послуг	900
3	Інвестиційні витрати на придбання іноземних товарів і послуг	20
4	Інвестиційні витрати на придбання вітчизняних товарів і послуг	180
5	Державні закупівлі вітчизняних товарів і послуг	240
6	Податки	450
7	Бюджетний дефіцит	60
8	Чистий експорт	200

Розрахуйте суму загального експорту країни.

Тема 12

Міжнародна регіональна інтеграція

Питання теми

12.1 Особливості, структура та форми міжнародної економічної інтеграції.

12.2 Обґрунтування необхідності та порядок створення вільних економічних зон.

12.3 Основні риси регіональної економічної інтеграції.

12.4 Шляхи розвитку інтеграційних процесів у регіонах світу.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Економічна інтеграція – свідомо регульований державами і наднаціональними органами керування процес створення і функціонування міжнародних господарських комплексів у рамках груп держав. Економічна інтеграція відрізняється від колишніх форм інтернаціоналізації господарського життя, по-перше, більш складним, універсальним характером міжнародних господарських зв'язків між країнами, що розвиваються в напрямку створення великих економічних комплексів у рамках визначеної групи держав, і, по-друге, тим, що ці економічні зв'язки регулюються колективними наднаціональними органами.

Механізм інтеграції – сукупність економічних важелів і політико-правових інструментів і методів, за допомогою яких реалізується процес зближення, взаємного пристосування національних господарств.

Міжнародна економічна інтеграція – це процес зближення і взаємоприспособлення окремих національних господарств на основі розвитку глибоких, стійких взаємозв'язків і поділу праці між країнами, взаємопроникнення їх відтворювальних структур у різних формах і на різних рівнях (рис. 12.1).

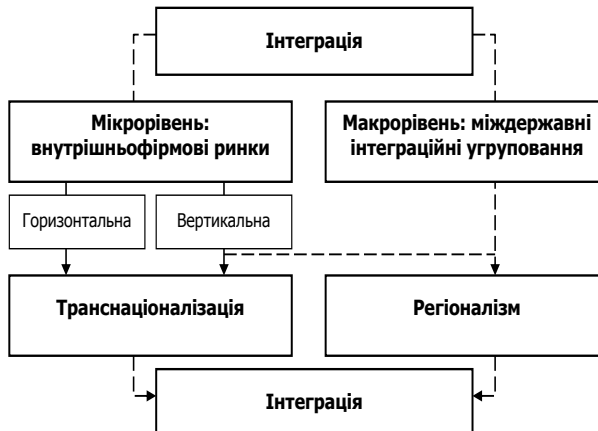
Горизонтальна інтеграція виникає при злитті фірм, які виробляють подібні або однорідні товари з метою їх подальшої реалізації через спільну систему розподілу й отримання при цьому додаткового прибутку, і супроводжується виробництвом за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування.

Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах.

Міжнародна економічна інтеграція	
Ц Е	Покращення умов торгівлі для країн, що об'єднуються, та відміна взаємних торговельних бар'єрів
	Рациональний перерозподіл і розміщення капіталів і трудових ресурсів між країнами
	Багатонаціональний ріст ємкості єдиних ринків
	Рациональне об'єднання зусиль в НДОКР та в прискоренні науково-технічного прогресу
	Рационалізація валютних відносин

Рисунок 12.1 – Основні фактори, що забезпечують господарський ефект інтеграції

На рівні національних економік інтеграція розвивається *на основі формування економічних об'єднань країн* з тим чи іншим ступенем узгодження їх національних політик. Отже, маємо дворівневу структуру інтеграційного процесу (рис. 12.2).

Рисунок 12.2 – Структура інтеграційного процесу

На **макрорівні** розглядають такі основні форми міжнародної регіональної економічної інтеграції: зона преференційної торгівлі; зона (асоціація) вільної торгівлі; митний союз, спільний ринок, економічний та політичний союзи (табл. 12.1).

Таблиця 12.1 – **Форми міжнародної регіональної економічної інтеграції**

Форми міжнародної економічної інтеграції	Ключові характеристики					
	Зниження внутрішніх тарифів	Усунення внутрішніх тарифів	Спільний зовнішній тариф	Вільний рух капіталів та робочої сили	Гармонізація економічної політики	Політична інтеграція
Зона преференційної торгівлі						
Зона (асоціація) вільної торгівлі						
Митний союз						
Спільний ринок						
Економічний союз						
Політичний союз						

Спеціальна (вільна) економічна зона (англ. – special/free economic zone) визначається як частина території держави, у границях якої встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності.

Метою створення ВЕЗ є прискорення соціально-економічного розвитку регіонів розташування, залучення зовнішніх інвестицій, створення нових робочих місць і рішення проблем використання незайнятого працездатного населення, активізація підприємницької діяльності, стимулювання експортоорієнтованого (або імпортозамінного) виробництва, залучення і впровадження новітніх технологій, підвищення ефективності використання місцевих природних ресурсів.

Сучасна **організаційно-функціональна структура ВЕЗ** досить різноманітна. Класифікацію ВЕЗ з погляду господарської спеціалізації, тобто *в залежності від профілю діяльності більшості фірм*, що хазяюють у зоні, наведено на рис. 12.3.

I. Торговельні	1. Вільні митні зони 2. Бондові склади 3. Зони вільної торгівлі
II Промислово-виробничі	1. Імпортозамінні 2. Експорто-виробничі 3. Промислові парки 4. Науково-промислові парки 5. Макіладорас (Мексика)
III. Техніко - впроваджувальні	1. Технополіси 2. Технопарки 3. Зони розвитку нової та високої технології
IV. Сервісні	1. Офшорні 2. Фінансові центри 3. Центри надання банківських, туристичних, страхових послуг 4. Екопарки
V. Комплексні	
VI. Міжнародні	

Рисунок 12.3 – Різновиди ВЕЗ

Зони вільної торгівлі (ЗВТ) знаходяться поза межами національної митної території і в них здійснюються операції по складуванню і переробці завезених товарів (упакування, сортування, маркування і т.п.).

Промислово-виробничі зони виникли внаслідок еволюції торговельних зон, коли в них почали займатися не тільки торговельної, але і виробничою діяльністю. Ці зони користуються істотними податковими і фінансовими пільгами.

Експортно-виробничі зони (ЕВЗ), умовою створення яких була необхідність стимулювання промислового експорту і збільшення зайнятості населення за рахунок залучення іноземних капіталів в економіку НІС.

Техніко-впроваджувальні зони створюються стихійно або спеціально з державною підтримкою навколо великих наукових центрів, де концентруються національні й іноземні дослідницькі, проєктні, науково-виробничі фірми, що користуються єдиною системою податкових і фінансових пільг.

Сервісні зони являють собою території з пільговим режимом підприємницької діяльності для фірм і організацій, що надають різні фінансово-економічні, страхові або інші послуги. До найбільш розповсюджених сервісних зон відносять *офшорні зони (ОЗ)* і *податкові гавані (ПГ)*.

Комплексні зони створюються шляхом встановлення особливого пільгового в порівнянні з загальним режиму господарської діяльності на території окремого адміністративного утворення.

Економічна природа інтеграційних угруповань та взаємовідносин між країнами, що їх утворюють, зумовлюють логіку і наступність у становленні та розвитку форм **міжнародної регіональної економічної інтеграції**.

Для створення *економічного інтеграційного угруповання* двох чи кількох країн необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови.

Дослідники відзначають, що у сучасному світі **інтеграція та дезінтеграція** розвиваються асинхронно, як два різноспрямовані, об'єктивні взаємопов'язані процеси. Дезінтеграція формує передумови інтеграції на нових кількісних та якісних засадах.

Конкретно визначити, на якому етапі розвитку знаходиться те чи інше інтеграційне угруповання, доволі складно. Проте є можливість класифікувати існуючі інтеграційні угруповання за цілями їх утворення, що відображено у табл. 12.2.

Незважаючи на розходження у формах інтеграції, у наявності бурхливий ріст інтеграційних угруповань у всіх частинах земної кулі (табл. 12.3).

Найбільші масштаби, глибина та динаміка притаманні інтеграції західноєвропейських країн проявляються у межах **Європейського союзу (ЄС)**.

Західноєвропейська інтеграція із самого початку була процесом, що йде як «знизу», так і «зверху» – на рівні безпосередніх суб'єктів економічної діяльності і на рівні держав. Сьогодні Європейський Союз нараховує 27 країн із загальною чисельністю населення понад 400 млн. чол. (табл. 12.4).

Північноамериканською угодою про вільну торгівлю (НАФТА) – угода, що охопила усю територію Північної Америки (США, Канада, Мексика). Угода має широкомасштабний характер, оскільки торкається міжнародної торгівлі, фінансових відносин, виробничої сфери, міграції робочої сили, вільного руху капіталів, інвестиційної діяльності, необмеженого вивозу прибутків і доходів.

Таблиця 12.2 – Рівень розвитку інтеграційних об'єднань

Рівень	Назва, рік створення	Країни-члени
Преперенційна торговельна угода	1. Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та країнами колишнього СРСР, 1994р.	ЄС, Білорусь, Казахстан, Росія, Україна
	2. Угода про асоціацію з ЄС, 1991-1995 рр.	Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Словенія
Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	1. Європейська Асоціація вільної торгівлі (САВТ)	Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія
	2. Балтійська ЗВТ 1993р.	Естонія, Латвія, Литва
	3. Вишеградська четвірка, 1990 р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словенія
	4. Центральноєвропейська зона вільної торгівлі (ЦЕФТА), 1992 р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія
	5. Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), 1994р.	Канада, Мексика, США
	6. Австралійсько-ново-зеландська торговельна угода про поглиблення економічних зв'язків (АНЦЕРТА), 1983р.	Австралія, Нова Зеландія
	7. Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), 1989 р.	Австралія, Бруней, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Нова Зеландія, Індонезія, Гвінея, Філіппіни, Тайвань, Гонконг, Китай, Південна Корея, Японія, США, Канада, Чилі; з 1997р. – В'єтнам, Перу, РФ
Митний союз	1. Центрально-американський спільний ринок (ЦАСР), 1961р.	Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа
	2. Арабський спільний ринок, 1964 р.	Єгипет, Ірак, Йорданія, Лівія, Мавританія, Сирія, Йемен
Спільний ринок	1. Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ), 1960р.	Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Мексика, Перу, Уругвай, Венесуела, Парагвай
	2. Спільний ринок Південного Конус (МЕРКОСУР), 1991 р.	Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай
	3. Карибське співтовариство та Карибський спільний ринок (КАРІКОМ), 1973 р.	Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Ямайка, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Лусія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Тринідад і Тобаго
	4. Андська група, 1969р.	Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела

Продовження табл. 12.2

Рівень	Назва, рік створення	Країни-члени
	5. Рада співробітництва арабських країн Персидської затоки, «нафтова шестірка», 1981р.	Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ
	6. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), 1967 р.	Індонезія, Філіппіни, Бруней, Сінгапур, Малайзія, Таїланд, В'єтнам
Економічний союз	1. Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), 1957р.	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Німеччина, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція
	2. З 1992р. – Європейський Союз (ЄС)	Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Латвія, Литва, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція
	№. Економічний союз Бенілюкс, 1948р.	Бельгія, Нідерланди, Люксембург
	3. Співдружність незалежних держав (СНД), 1991 р.	Вірменія, Азербайджан, Беларусь, Грузія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан
	4. Союз Арабського Магриба, САМ, 1989р.	Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс
	5. Західно-африканський економічний і валютний союз, (ЮЕМОА), 1994р.	Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Малі, Нігерія, Сенегал, Того
	6. Співтовариство розвитку Півдня Африки (САДК), 1973р.	Ангола, Ботсвана, Лесото, Малаві, Мозамбік, Намібія, Свазіленд, Танзанія, Замбія і Зімбабве, ПАР, Мавританія
	7. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), 1975р.	Бенін, Буркіна-Фасо, острови Зеленого Мису, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Лівія, Малі, Нігер, Мавританія, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того

Таблиця 12.3 – Темпи інтеграції країн, що розвиваються, (число країн)

Регіон Статус	Східна Азія	Південна Азія	Латинська Америка і Карибський басейн	Близька Схід і Північна Африка	Цент- ральна Африка	Європа і Цент- ральна Азія
Швидко інтегруються	6	3	5	2	2	5
Помірковано інтегруються	--	2	5	4	10	2
Слабко інтегруються	3	--	9	2	10	--
Повільно інтегруються	--	--	2	5	14	9
Усього	9	5	21	13	36	9

Таблиця 12.4 – Етапи розширення Європейського Союзу

Роки	Кількість країн-членів	Країни, які приєдналися до Європейського Союзу
1952	6	Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Італія
1973	9	Великобританія, Данія, Ірландія
1981	10	Греція
1986	12	Іспанія, Португалія
1995	15	Австрія, Фінляндія, Швеція
2004	25	Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Словаччина, Словенія, Польща, Угорщина, Чехія
2007	27	Болгарія, Румунія

Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) створена в 1989р. як форум держав регіону для сприяння зростаючій економічній взаємозалежності держав АТР у сфері послуг, капіталу, технологій; зміцнення відкритої багатосторонньої торгової системи; підвищення ступеня лібералізації торгівлі та інвестицій в АТР; зміцнення і стимулювання розвитку приватного сектора; використання принципів вільного ринку для збільшення переваг регіонального співробітництва. В рамках організації до 2020 р. намічено утворити найбільшу у світі «зону вільної торгівлі» без митниць і внутрішніх бар'єрів.

Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) є основним інтеграційним угрупованням в Азії є, в яку входять найбільш розвинуті і заможні держави регіону: Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд,

Бруней, В'єтнам, Лаос, М'янма, Філіппіни. Країни АСЕАН мають ємний ринок, унікальні природні багатства, значні трудові ресурси: на них приходиться значна частина світового видобутку нафти, 60% виробництва міді, 67% олова і копра, 83% пальмової олії, 85% натурального каучуку. АСЕАН, як угруповання, запрограмоване на економічну інтеграцію в масштабах субрегіону, намагається вийти з запланованих для неї «тісних» рамок.

Визрівають і **нові інтеграційні угруповання**. Так, у 1992 р. було оголошено про створення *Організації економічного співробітництва і розвитку центральноазіатських держав* з метою створення «Центрально-Азіатського загального ринку». Ініціаторами виступили Іран, Пакистан, Туреччина, з наступним приєднанням Казахстану й Азербайджану.

Угорщина, Польща, Чехія і Словаччина почали спробу створення «міні-інтеграції», що одержала назву *«Вишеградської четвірки»*, з метою оживити взаємні економічні зв'язки. Для цього було укладено і з 1 березня 1993 р. набрала сили Центрально-європейська угода про вільну торгівлю, що передбачає поступове взаємне зниження мита.

Інший тип співробітництва, інші цілі і способи їх досягнення характерні для країн африканського континенту. **Африканська інтеграція** – це спроба відсталих, що практично не мають між собою економічних зв'язків держав створити в окремих субрегіонах континенту сприятливі умови для розвитку промисловості. Дані цілі були декларовані при створенні таких союзів, як Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС).

Ліга арабських держав (ЛАД), метою якої було зміцнення взаємодії держав-членів у сфері фінансів, економіки, зв'язку й ін. Згодом для досягнення цієї мети були укладені такі найважливіші угоди: угода про створення арабського загального ринку; угода про створення субрегіональних інтеграційних угруповань, таких як: Рада співробітництва держав Перської затоки у 1981 р., Рада Арабського співробітництва (Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен) у 1989 р.

Співдружність Незалежних Держав (СНД) було створено на нових принципах співробітництва на Алма-Атинській нараді 21 грудня 1991 р. В даний час беруть участь з різним статусом 12 держав колишнього СРСР (крім країн Балтії). Головна мета їх економічної інтеграції – використання переваг міждержавного поділу праці, спеціалізації і кооперування виробництва для досягнення загальних стратегічних і поточних інтересів країн-учасниць СНД.

Особливе місце серед інтеграційних угруповань займає

Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС), задеклароване в 1992 р. Албанією, Азербайджаном, Вірменією, Болгарією, Грецією, Грузією, Румунією, Росією, Туреччиною й Україною. Воно орієнтовано на співробітництво в розвитку процесів приватизації підприємств, стимулювання бізнесу; формування інфраструктур бізнесу через створення і розвиток спільних фінансових і інформаційних шляхів; комплексне використання й охорону ресурсів Чорного моря; реалізацію спільних проектів, що стосується технологічного переустаткування металургійних виробництв країн-учасниць.

Тема семінару: Особливості міжнародної економічної інтеграції та її розвиток в сучасних умовах

Мета й завдання заняття: визначити особливості, структуру та форми міжнародної економічної інтеграції; обґрунтувати необхідності та порядок створення вільних економічних зон; визначити основні риси регіональної економічної інтеграції; висвітлити шляхи розвитку інтеграційних процесів у регіонах світу.

План семінарського заняття

1. Економічна інтеграція та її специфічні риси
2. Механізм інтеграції та його характерні методи
3. Особливості міжнародної економічної інтеграції
4. Основні фактори, що забезпечують господарський ефект інтеграції
5. Особливості вирізнення інтеграції на макрорівні
6. Структура інтеграційного процесу
7. Особливості функціонування зони преференційної торгівлі
8. Особливості функціонування зони вільної торгівлі
9. Особливості функціонування митного союзу
10. Особливості функціонування спільного ринку
11. Особливості функціонування економічного союзу
12. Вихідними критеріями віднесення будь-яких територіально-господарських формувань до вільних економічних зон
13. Основна мета створення вільних економічних зон
14. Закономірності функціонування вільних економічних зон
15. Основні групи пільг, що використовуються у вільних економічних зонах

16. Різновиди вільних економічних зон
17. Активізація процесів по формуванню міжнародних вільних економічних зон
18. Створення економічного інтеграційного угруповання
19. Шляхи формування економічних інтеграційних угруповань країн
20. Взаємозв'язок процесів інтеграції, дезінтеграція та реінтеграції
21. Основні рівні розвитку інтеграція
22. Найважливіші об'єктивні передумови регіональної економічної інтеграції
23. Особливості класифікації існуючих інтеграційних угруповань за цілями їх утворення
24. Концепції розвитку європейського інтеграційного угруповання
25. Особливості початку західноєвропейської економічної інтеграції
26. Основні етапи розширення Європейського Союзу
27. Основні цілі створення Європейського Союзу
28. Особливості створення Північноамериканською угодою про вільну торгівлю (НАФТА)
29. Інтеграційні процеси, що відбуваються в Азійсько-тихоокеанському регіоні
30. Сучасні нові інтеграційні угруповання
31. Сучасні моделі латиноамериканської інтеграції
32. Особливості африканської інтеграції
33. Інтеграційним процеси арабських країн
34. Особливості інтеграційного розвитку в пострадянському просторі

Ключові поняття

Економічна інтеграція; міжнародна економічна інтеграція; механізм інтеграції; горизонтальна інтеграція; вертикальна інтеграція; структура інтеграційного процесу; зона преференційної торгівлі; зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний союз; політичний союз; спеціальна (вільна) економічна зона; економічні інтеграційні угруповання; дезінтеграція; реінтеграція; регіональна інтеграція.

Проблемні питання для обговорення

1. Чим зумовлений динамічний розвиток процесів міжнародної економічної інтеграції?

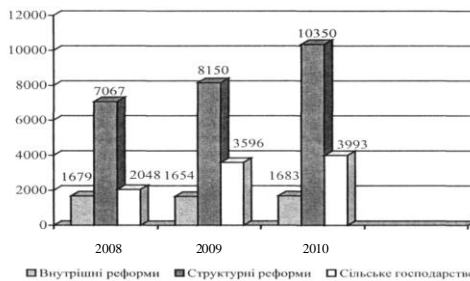
2. За рахунок чого досягається ефективність міжнародної економічної інтеграції?
3. Які риси характерні для зрілих інтеграційних угруповань (спільного ринку, економічного та політичного союзів)?
4. Які основні чинники зумовлюють виникнення та існування складного переплетіння політичних і соціально-економічних проблем таких проблем у яких перебігають процеси міжнародної економічної інтеграції?
5. Чи має економічна інтеграція негативні наслідки свого розвитку? Якщо так, то які саме?
6. Як пов'язані між собою мікро- та макrorівні економічної інтеграції?
7. На що сьогодні має бути направлена стратегія зовнішньоекономічної діяльності України?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Стратегія розширення Європейського Союзу передбачає надання фінансової підтримки країнам-аплікантам на вступ до даного інтеграційного блоку. Обсяги такого фінансування становлять на сьогодні близько 40 млрд євро на період 2008 – 2010 рр. (рис. 1).

Рисунок 1 – Витрати ЄС на розширення

Ця стратегія здійснюватиметься через два нові інструменти, запропоновані Європейською Комісією у «Програмі 2000», та через програму PHARE, яка зосереджується на підтримці пріоритетів інституційної розбудови та інвестування. Перший пріоритет передбачає допомогу в розвитку інституційного та адміністративного механізму, людських ресурсів та адміністративних навичок, 30 % коштів PHARE спрямовується на виконання вимог політичного критерію вступу.

- 1) Визначте динаміку загальних витрат Європейського Союзу на розширення їх відповідних статей (внутрішні реформи, структурні

- реформи та сільське господарство) за останні три роки.
- 2) Обчисліть питому частку витрат ЄС на розширення за кожним напрямом та обґрунтуйте їх різнонаправлену динаміку.

На підставі яких критеріїв здійснюється фінансування національних економік країн - нових членів ЄС за даними напрямками?

Завдання 2

Уважно прочитайте текст кейсу «**Як управляти процесом інтеграції?**» та надайте відповідь на запитання.

Утворення єдиного європейського ринку тільки підіграло дискусії, що існували і раніше, про те, хто є найбільш конкурентоспроможним в умовах інтеграції – глобальна організація, регіональні структури або сильні національні компанії, які чутко реагують на відмінності в уподобаннях і смаках споживачів на ринках різних європейських країн. Але яку б стратегію не обрала компанія, перед нею постає питання про те, як управляти цими складними організаціями, як від організації, яка розташована і діє в межах однієї країни, перейти до інтегрованих європейських мереж.

Аналіз сучасного стану світового бізнесу показує, що за прибутковістю і конкурентоспроможністю європейські компанії відстають від світових лідерів. Причини такого відставання полягають у їх національній роздробленості, дублювання функцій, недостатнє використання новітніх досягнень як в технології виробництва, так і у менеджменті. Багато аналітиків вважають, що важливим етапом в процесі глобалізації є формування сильних регіональних (в даному випадку європейських) компаній.

Інтеграцію організацій в такі регіональні блоки легше спланувати, ніж здійснити. Але інтеграція - це не просто зміна організаційної схеми компанії на папері. Крім того, така інтеграція обходиться компаніям недешево. Багато компаній, зробивши спробу централізувати свої функції в європейському масштабі, були змушені знову повернутися до попередніх національних схем діяльності. Питання тут в тому, як управляти процесом інтеграції. І приклад компанії Procter&Gamble може багато чого пояснити в цьому питанні.

Компанія P&G прийшла на європейський ринок у 1932 р., коли придбала спочатку одну фірму у Великій Британії, а в середині 50-х поширила свою діяльність й на континентальну Європу. В ті роки кожний філіал компанії в точності копіював американську материнську організацію, повторюючи всі функції. Менеджери національних філіалів повинні були адаптувати затверджені продукти компанії для місцевого ринку, використовуючи систему управління торговими марками P&G для досягнення лідируючого положення на даному ринку.

У 60-х роках, коли єдиний європейський ринок тільки почав формуватися, P&G мала свої філіали в кожній європейській країні. В той час національні особливості кожного ринку були занадто важливі для діяльності компанії через те, що поїздки по Європі були обмежені, а телебачення ще не згладило регіональні особливості. Тому P&G продовжувала адаптувати американські продукти, технології та стратегію до місцевих ринків. Європейський офіс компанії займався виключно відстеженням торгових марок P&G в Європі.

В 70-ті роки, незважаючи на успіхи, яких компанія досягла на всіх західноєвропейських ринках, політичні зміни, що відбувалися, заставили її замислитися про необхідність більшої регіональної координації. Нафтова криза 1974 р. загострила ситуацію більш жорсткими фінансовими обмеженнями, бо компанія використовувала різні нафтопродукти у своєму виробництві. Компанія створила Європейський Технічний Центр, завданням якого була розробка загальних програм розвитку. При цьому всі місцеві філіали зберегли свої науково-дослідні відділи, у Великій Британії продовжував

діяти технічний центр в Ньюкаслі. Ця перша спроба була невдалою, розроблені центром програми викликали критику місцевих відділень компанії. Скоро довелося повернутися до попередньої схеми роботи. З того часу компанія більше не намагалася силою примусити місцевих менеджерів до співробітництва. Замість цього ставка була зроблена на добровільну інтеграцію, яка реалізовувалася шляхом створення проектних команд, які створили в компанії матричну структуру управління. Першим на шлях європейської інтеграції встав відділ досліджень і розвитку компанії. Спільні загальноєвропейські програми розроблялись для цілої низки продуктів, але разом з тим працівники відділу працювали у місцевих філіалах й були підпорядковані місцевим менеджерам, які виплачували їм зарплату.

На початку 80-х до процесу інтеграції підключився відділ маркетингу. Європейські команди представників різних національних філіалів розробляли загальні програми для конкретних торгівельних марок. Такі програми потім ратифікувалися місцевими філіалами, які несли відповідність за реалізацію програми на місцевому ринку і сплачували зарплату своїм учасникам європейської команди.

Ці європейські проектні команди, які створили матричну організаційну структуру, були проміжним етапом на шляху до більш формальної інтеграції компанії. Один з менеджерів компанії пригадував, як нелегко було йому працювати. Менеджер європейської команди чекав, що він зможе залучити генерального директора місцевого філіалу на свій бік, але той вимагав від нього триматися подалі від «безглуздих» ідей європейців. Працівників, яким вдалося спрацюватися в таких європейських проектних командах, зазвичай переводили на різні посади, але вони продовжували працювати в проектах, тим самим реалізуючи ідею інтеграції на новій посаді.

Наступним кроком була поступова централізація деяких функцій компанії, за які тепер відповідали не місцеві менеджери, а європейські представники. Так трапилося з дослідженнями і розвитком у 1977 р., а до 1989 р. централізація всіх функцій компанії була в цілому завершена.

В маркетингу як і раніше орієнтувалися на місцевий ринок, але від географічного принципу управління перейшли до управління продуктом. В середині 80-х рр. в Європі було три вищих регіональних менеджери, кожен з яких одночасно відповідав за певні продукти. В 1985 р. у кожного такого керівника з'явилися підпорядковані менеджери торгових марок (бренд-менеджери).

В результаті цих процесів генеральні директори національних філіалів компанії поступово втратили багато функцій, і натомість зосередилися на зв'язках з місцевою владою, а також на збуті товарів компанії на даному ринку.

Процес інтеграції в компанії Procter&Gamble зараз вбачається закономірним і логічним, а в свій час кожна зміна викликала сумніви і бурхливі суперечки. Те, що, незважаючи на ці сумніви і суперечки, процес успішно розвивався, підтверджує, що він відображував об'єктивну європейську тенденцію, яку своєчасно помітила і використала компанія. В результаті були розроблені та успішно реалізовано кілька програм створення європейських продуктів, найбільш відомими з яких є «Памперси» (1985р.) та «Аріель Ультра» (1989р.).

Запитання до кейсу:

- 1) Використовуючи історію інтеграції компанії P&G, яка тривала два десятиріччя, визначте, які чинники слід враховувати під час вибору темпів інтеграції. В яких випадках ефективною є «шокова терапія», а в яких поступовий і повільний розвиток?
- 2) В яких напрямках йшла інтеграція в компанії P&G? Які ще напрямки інтеграції можливі?
- 3) Як вплинули інтеграційні процеси в Європі на поведінку компаній на ринку?

Тема 13

Глобалізація економічного розвитку

Питання теми

- 13.1 Глобалізація як нова якість інтернаціоналізації.
- 13.2 Глобальні проблеми світового господарства.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Глобалізація економічного розвитку – об'єктивний процес підпорядкування напрямків економічного розвитку окремих країн закономірностям і напрямкам розвитку світового ринкового господарства. У найбільш широкому розумінні *глобалізацію можна трактувати як процес, що виводить міжнародну економіку на вищий рівень розвитку із системною інтернаціоналізацією умов і сфер людської життєдіяльності*. Він включає в себе політичні, економічні, соціальні, екологічні, науково-технологічні та інші складові (рис. 13.1).

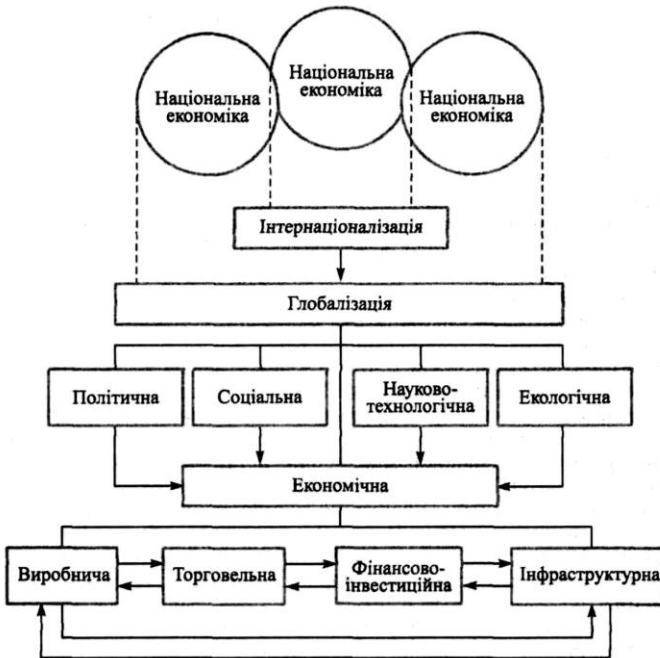

Рисунок 13.1 – Структуризація глобалізаційного процесу

Глобальна економіка – саморегулююча, відкрита система, що знаходиться в стані реальної взаємодії з зовнішнім середовищем – окремими економіками, яка виявляється в загальному виді в обміні речовиною, енергією й інформацією.

Глобальні проблеми – сукупність життєво важливих проблем людства, від розв'язання яких залежить його саме існування та перспективи розвитку. Глобальні проблеми пов'язані з природними, економічними і соціальними явищами, що виникли в процесі розвитку сучасної цивілізації. Вони мають загальносвітовий характер як за масштабами і значенням, так і за способами вирішення, що потребують координації зусиль усього світового співтовариства.

Серед глобальних проблем, які сьогодні постають перед людством – **збереження миру** — найбільш гостра проблема, яка вимагає невідкладного вирішення. Цивілізація людства дійшла до такого стану, коли локальні національні конфлікти без ефективних запобіжних заходів можуть перетворитися на глобальні і становити загрозу для життя на Землі.

Виникнення **екологічної проблеми**, як і виникнення інших глобальних проблем у сфері взаємовідносин суспільства з природою, пов'язане з прискоренням науково-технічного прогресу, яке створює можливості для посилення впливу людини на навколишнє середовище. Прискоривши розвиток виробничих сил та надавши людині нові засоби для підкорення природи, НТР не лише виявила нові взаємозв'язки між людиною та природою, а й визначила нові конфлікти в ході реалізації таких взаємозв'язків.

Як і раніше, гостро стоїть **проблема забезпечення людства сировиною та енергією**. Значення енергоносіїв та джерел сировини пояснюється тим, що вони є важливою передумовою та фактором економічного зростання, прогресу виробничих сил, фактором природокористування. Сутність проблеми полягає у відсутності на сучасному етапі нової, адекватної НТР, бази постачання суспільного виробництва енергією та сировиною; затримці в освоєнні альтернативних енергоносіїв; наявності диспропорцій у світовому енергобалансі; переважання традиційних енергоносіїв; залежності енергозабезпечення багатьох країн від зовнішніх джерел і т. п. Енергетична проблема тісно пов'язана з іншими глобальними проблемами. Можливості запобігання загостренню проблеми знаходяться у пошуках альтернативних джерел енергії. На них і зосереджені зусилля багатьох вчених із різних країн.

Останнім часом набуло ознак глобальної проблеми і **освоєння Світового океану**. Світовий океан надає людству біоресурси та

мінеральну сировину. Розвідані запаси нафти на континентальному шельфі становлять 1/4 світових розвіданих запасів. Наприклад, на морські надра припадає близько 30% видобутку олова, 100% — брому, 20% — важкої води.

Однією з найгостріших проблем сучасності є **проблема економічної відсталості окремих країн**, зокрема країн, що розвиваються. Економіка цих країн значно відстає від розвинених країн за обсягами виробництва та за іншими важливими макроекономічними показниками. Близько 1,5 млрд. людей позбавлені елементарної медичної допомоги, майже 2 млрд. людей не мають можливості користуватися безпечною для здоров'я водою. Щорічно від недоїдання у цих країнах страждає 500 млн. осіб, вмирає від голоду 30-40 млн. У країнах, що розвиваються, високі темпи зростання народонаселення. Низький соціально-економічний рівень цих країн заострює політичну нестабільність у світі, створює небезпеку виникнення військових конфліктів у цих регіонах, призводить до неконтрольованого зростання населення, поширення небезпечних хвороб у світі тощо. Важливим напрямом у розв'язанні цієї проблеми є ухвалення ООН Програма нового міжнародного економічного порядку, яка передбачає, зокрема, утвердження демократичних принципів у міжнародних економічних відносинах, а також міжнародне, сприяння розвитку відсталих країн.

Зараз перед людством постала інша глобальна проблема світогосподарського розвитку – проблема країн, що переходять від командно-адміністративної системи до ринкової, яка полягає у необхідності **подолання їх кризового стану** та залучення їх на рівноправній основі у світову економіку. Це є комплексною проблемою, що пов'язана з суспільними взаємовідносинами та вимагає для свого вирішення активного здійснення даними країнами ринкової трансформації для підвищення ефективності господарювання в інтересах широких верств населення за умови обов'язкової зацікавленості у сприянні міжнародного співтовариства, головним чином з боку економічно розвинених країн.

Особливого значення набуває **проблема конверсії військового виробництва, демілітаризація економіки країн, мирної співпраці між ними**. Для країн, які утворилися після розпаду СРСР, вивільнення коштів у ході роззброєння означає можливість сконцентрувати зусилля на вирішенні завдань перехідного періоду. У розвинених країнах зменшення витрат на гонку озброєнь дозволить скоротити податки з населення. Всім країнам, що розвиваються, роззброєння принесе додаткові кошти для подолання економічної відсталості.

Тема семінару: Особливості глобалізаційних процесів та економічного розвитку

Мета й завдання заняття: дати визначення процесу глобалізації; визначити структуру глобалізаційного процесу; з'ясувати глобальні проблеми світового господарства.

План семінарського заняття

1. Особливості глобалізації економічного розвитку
2. Глобальна економіка та її визначення
3. Рівні протікання глобальних процесів в економіці
4. Структуризація глобалізаційного процесу
5. Нові кількісні і якісні характеристики світового ринкового господарства, обумовлені глобалізаційними процесами
6. Внутрішні суперечливості процесу глобалізації
7. Визначення глобальних проблем
8. Характерні ознаки виникнення глобальних проблем
9. Основні групи виникнення глобальних проблем
10. Особливості глобальної проблеми збереження миру
11. Виникнення екологічної глобальної проблеми
12. Особливості глобальної проблема забезпечення людства сировиною та енергією
13. Глобальна проблема освоєння Світового океану
14. Глобальна проблема економічної відсталості окремих країн
15. Особливості проблеми країн, що переходять від командно-адміністративної системи до ринкової
16. Значення проблеми конверсії військового виробництва, демілітаризація економіки країн, мирної співпраці між ними

Ключові поняття

Глобалізація; глобалізація економічного розвитку; глобальна економіка; світове ринкове господарство; внутрішні суперечливості глобалізаційних процесів; глобальні проблеми людства.

Проблемні питання для обговорення

1. Які основні причини формування глобалізаційних процесів?
2. Чим характеризується процес глобалізації на рівні окремої країни?
3. Які головні показники визначають ступінь інтегрованості економік різних держав у глобальну економіку?

4. Яким чином глобалізація пов'язана з регіоналізацією світового господарства?
5. У чому полягають негативні наслідки процесу глобалізації?
6. Які на ваш погляд проблеми є найнебезпечніші для людства?
7. Як пояснити твердження, що глобальні проблеми людства є наслідком протистояння?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Однією з глобальних проблем людства є сировинно-енергетична, пов'язана, по-перше, з технічною неможливістю нелімітованого залучення паливно-сировинних ресурсів до процесу виробництва, по-друге, з екологічними рамками економічного зростання, промислової діяльності, кількості споживаної енергії, по-третє, з фізичним вичерпуванням природних ресурсів. У табл. 1 наведено дані, які характеризують динаміку і структуру споживання паливно-енергетичних ресурсів за різними групами країн протягом 1990-2020 рр. Визначте частку країн та їх груп у загальному споживанні всіх видів паливно-енергетичних ресурсів.

Обґрунтуйте шляхи та засоби розв'язання сировинно-енергетичної проблеми в регіональному аспекті.

Які можливості для розв'язання даної проблеми з'являються в умовах глобалізації економічної системи?

Таблиця 1 – Динаміка і структура споживання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) протягом 1990—2020 рр., млн т

Рік	Споживання ПЕР, усього	Споживання нафти	Споживання газу	Споживання вугілля	Споживання атомної енергії	Споживання гідроенергії та інших відновлюваних джерел енергії
1	2	3	4	5	6	7
<i>Промислово розвинуті країни</i>						
1990	6575	2840	1260	1335	590	555
2000	7700	3275	1660	1345	746	670
2010	8640	3485	2140	1450	750	815
2020	9550	3810	2690	1480	670	900
1	2	3	4	5	6	7
<i>Країни, що розвиваються</i>						
1990	3140	1268	389	1155	40	288
2000	4560	2000	725	1330	70	435
2010	6775	2893	1295	1895	122	570
2020	8920	3497	2010	2490	183	740
<i>Країни з перехідною економікою</i>						
1990	2750	...	...	...	...	...
2000	1850	...	...	...	...	...
2010	2100	...	...	...	...	...
2020	2380	...	...	...	...	...

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
<i>США</i>						
1990	3025	1230	690	680	220	210
2000	3470	1325	815	800	295	255
2010	4000	1405	1030	940	275	290
2020	4460	1610	1340	985	220	305
<i>Китай</i>						
1990	970	164	18	741	0	47
2000	1218	322	37	763	6,0	90
2010	1720	480	107	945	28	160
2020	2705	745	235	1435	55	235
<i>Усього</i>						
1990	16460	4860	2680	3240	735	950
2000	18798	5700	3220	3070	920	1200
2010	23235	6855	4470	3690	985	1510
2020	28015	7800	6070	4230	950	1800

Завдання 2

У Доповіді про розвиток людини 1994 р. вперше було сформульовано концепцію безпеки, яка виходила за рамки виключно військових проблем. При цьому зазначалося, що безпека людей, як глобальна проблема, має два аспекти: безпека від хронічних загроз (таких як голод, хвороби, переслідування) та захист від раптового руйнування моделей повсякденного життя. Що стосується насильницьких конфліктів, то вони підривають людську безпеку в обох площинах. Тому не випадково, що інститути міжнародної безпеки, які існують сьогодні, були сформовані як реакція на дві світові війни першої половини XX ст. і на загрози, пов'язані з «холодною війною».

Насильницькі конфлікти призводять до низки очевидних і прямих втрат для людського розвитку. Втрата життя, поранення, інвалідність – усе це наслідки конфлікту. Інші втрати менш помітні і їх важче кількісно оцінити. Розпад системи забезпечення населення продуктами харчування, руйнування системи охорони здоров'я й освіти, втрачена вигода – ось аспекти конфлікту, які мають негативний вплив на людину. Такий самий негативний вплив справляють психічний стрес і травматизм. Стає зрозумілим, що безпосередні людські втрати – лише незначна частина тієї ціни, яку країнам доводиться платити за конфлікти.

У табл. 2 подано дані, які характеризують динаміку загибелі людей від конфліктів у XVI–XX століттях.

Таблиця 2 – Динаміка людських втрат від конфліктів

Століття	Загибель у конфліктах, млн чол.	Населення світу в середині століття, млн чол.
XVI	1,6	493,3
XVII	6,1	579,1
XVIII	7,0	757,4
XIX	19,4	1172,9
XX	109,7	2519,5

Встановіть частку населення світу, що відбиває неприродні людські втрати, пов'язані з економічним розвитком. Які причини зумовлюють зростання конфліктів та суперечностей в умовах глобалізації і які можливі варіанти їх пом'якшення?

Завдання 3

Уважно прочитайте текст кейсу «Глобалізація та європейські виробники електрообутових товарів» та надайте відповідь на запитання.

В 80-ті та 90-ті роки спостерігалася значна глобалізація світової економіки. Але не всі галузі економіки рівною мірою приймали участь у процесі глобалізації. В промисловому секторі європейської економіки, деякі галузі, наприклад, машинобудування, як і раніше залишається галуззю, яка складається з великої кількості різних за розміром компаній. В секторі послуг також присутнє збереження великої кількості національних особливостей.

Виникають питання, чи обов'язково впливає глобалізація на всі галузі, як компанії мають реагувати на такий вплив, чи потрібно компаніям зберігати національні стратегії або розробляти глобальні? Дослідження, яке було проведене на прикладі європейської галузі електрообутових товарів, допоможе відповісти на деякі питання.

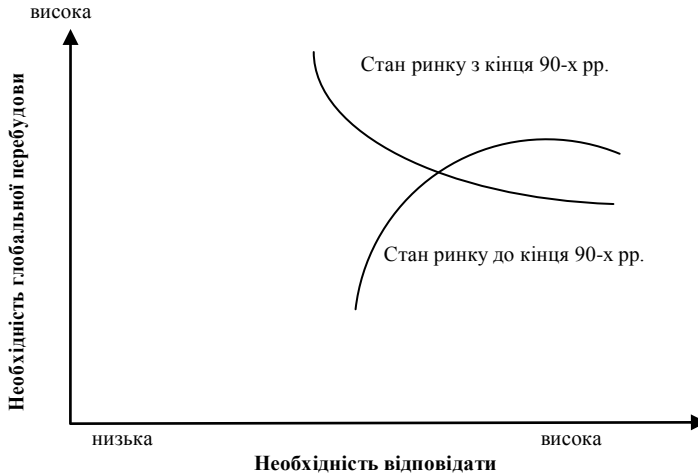
Дослідники поділили всі компанії-виробники на ринку електрообутових товарів на три групи:

1. Національні гравці (виробничі потужності знаходяться в своїй країні, 90% продукції продається на місцевому ринку).
2. Експортери (виробничі потужності знаходяться в своїй країні, але більше 30% продукції продається за кордонних ринках). До таких компаній належать Bosch-Siemens, AEG, Merloni.
3. Глобальні гравці (фірми, які виробляють та реалізують продукцію у різних країнах - Electrolux, Philips, Whirlpool).

Поведінка споживачів в різних європейських країнах відрізняється одна від одної. Наприклад, французи надають перевагу пральним машинам з вертикальним завантаженням, а британці з фронтальним, німці обирають машини з високою швидкістю віджимання, а італійці - з низькою. Утворення єдиного європейського ринку сприяє формуванню єдиного «пан-європейського» стилю життя. Уніфікація технічних вимог і стандартів дозволяє виробникам досягати більшої стандартизації товарів, що в свою чергу сприяє формуванню більш однорідних смаків і вимог споживачів.

Роздрібна торгівля представлена в різних європейських країнах своїми гравцями, але створення єдиного ринку призводить до консолідації роздрібних компаній, їх збільшення. В результаті цілої низки злиттів або утворення стратегічних альянсів формуються «пан-європейські» роздрібні мережі. Це дозволяє їм не тільки купувати товари у виробників у всьому світі, але й істотно оптимізувати запаси, покращувати обслуговування споживачів. Сучасні гнучкі технології виробництва дозволяють компаніям випускати різні моделі товарів на одній базовій платформі, які відповідають місцевим уподобанням, без істотного збільшення витрат виробництва.

Загальну картину стану галузі може наочно представити рис. 1.

Рисунок 1 – Ситуація на ринку електрообутових товарів

Зміни в конкурентному середовищі галузі (концентрація або міжнародні злиття компаній, потреба в наявності більш складної інформації про стан ринку, зміни в технології і управлінні виробництвом) призвели до необхідності пріоритетного використання компаніями цієї галузі глобальних або хоча б регіональних (наприклад, пан-європейської) стратегій.

Дослідники вважають, що в майбутньому галузь буде контролюватися п'ятьма – шістьма гігантами, а всі малі та середні компанії будуть так чи інакше пов'язані з ними – ліцензійними угодами, франшизами, спільними підприємствами, стратегічними альянсами і т.п.

Запитання до кейсу:

- 1) Приймаючи до уваги загальну ситуацію в галузі, складіть прогноз розвитку для трьох груп компаній, які були наведені в ситуації.
- 2) Як впливають процеси інтеграції і консолідації на різні типи компаній, які представлені в галузі?

Тема 14

Інтеграція України у світову економіку

Питання теми

14.1 Передумови, особливості і фактори інтеграції України у сучасну світогосподарську систему.

14.2 Пріоритети та основні напрями євроінтеграційної політики України.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Для ефективної й організаційно оформленої інтеграції України в сучасні світогосподарські зв'язки необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні передумови.

Основні **політико-правові передумови інтеграції**: політичне визначення України; забезпечення територіальної цілісності та створення адекватної системи національної безпеки; безумовне виконання міжнародних зобов'язань, особливо в сфері прав людини; запровадження прийнятної форми громадянства; перегляд існуючої практики політичних зв'язків із державами колишнього СРСР; пряма участь у регіональних і глобальних політичних процесах; формування відповідного законодавства і вироблення ефективних механізмів та інструментарію його виконання.

Економічні передумови інтеграції формуються завдяки таким чинникам: економічному та інституційному забезпеченню суверенітету; оцінці економічного потенціалу і напрямів структурної перебудови; розробленню та реалізації обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин з пріоритетом роздержавлення й приватизації, соціального захисту населення; оцінці експортного потенціалу, виробленню експортно-імпоротної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності; запровадженню національної грошової одиниці з включенням її в систему міжнародних розрахунків; розв'язанню проблеми зовнішньої заборгованості та розподілу активів колишнього СРСР шляхом відповідних переговорних процесів.

Соціально-культурні передумови інтеграції: відродження і виховання почуття власної гідності, створення умов соціально-культурної життєздатності народів України; формування сучасної, орієнтованої на світові пріоритети системи народної освіти; розвиток контактів з українцями, які проживають за межами України.

Формування **інфраструктурних передумов** насамперед пов'язане з: розвитком транспортних комунікацій, необхідних для нормальної життєдіяльності суверенної держави; розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних систем з включенням їх до міжнародних систем.

На процеси включення України до сучасної системи світогосподарських зв'язків впливають конкретні *внутрішньо- і зовнішньоекономічні фактори*, що формуються в системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції.

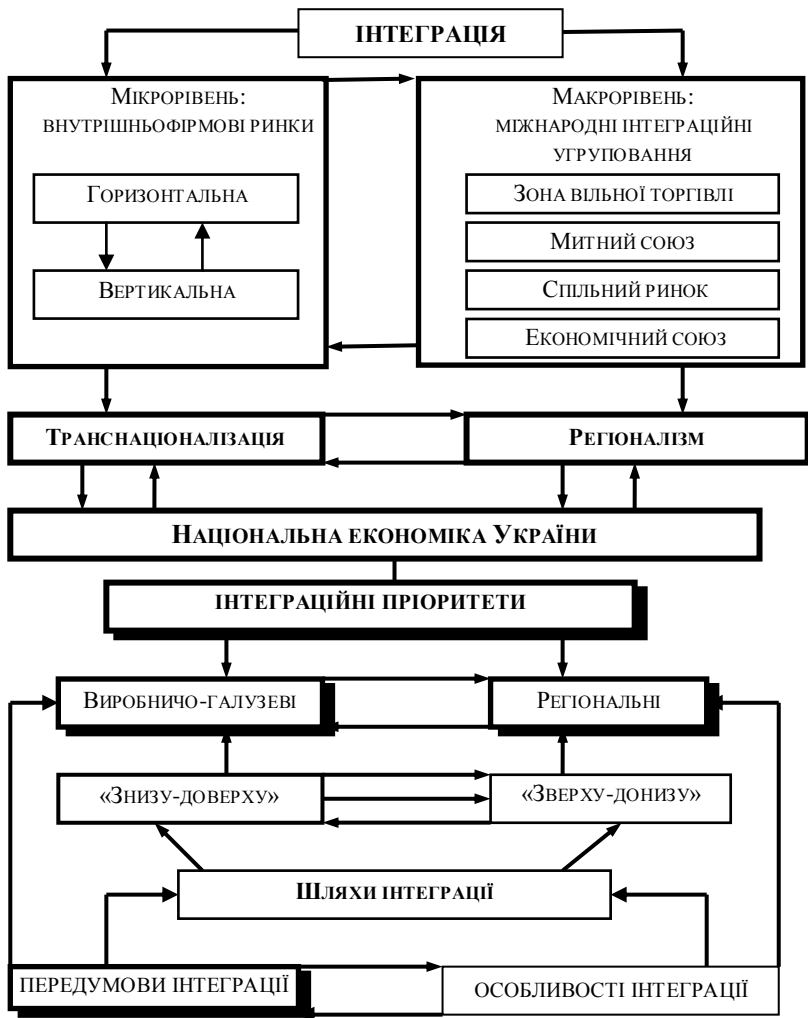
Серед *внутрішньоекономічних факторів* принциповим є перехід України до розвиненої ринкової економіки, для чого потрібні розроблення і реалізація відповідної довгострокової програми. Така програма має, по-перше, враховувати сучасний соціально-економічний стан та особливості України; по-друге, бути адаптованою до еволюціонізуючого зовнішнього ринкового середовища; по-третє, спиратися на досвід переходу до ринкових відносин інших постсоціалістичних країн.

Дія *зовнішньоекономічних факторів* інтеграції обумовлена, з одного боку, станом розвитку форм зовнішньоекономічної діяльності, а з другого – умовами розвитку середовища.

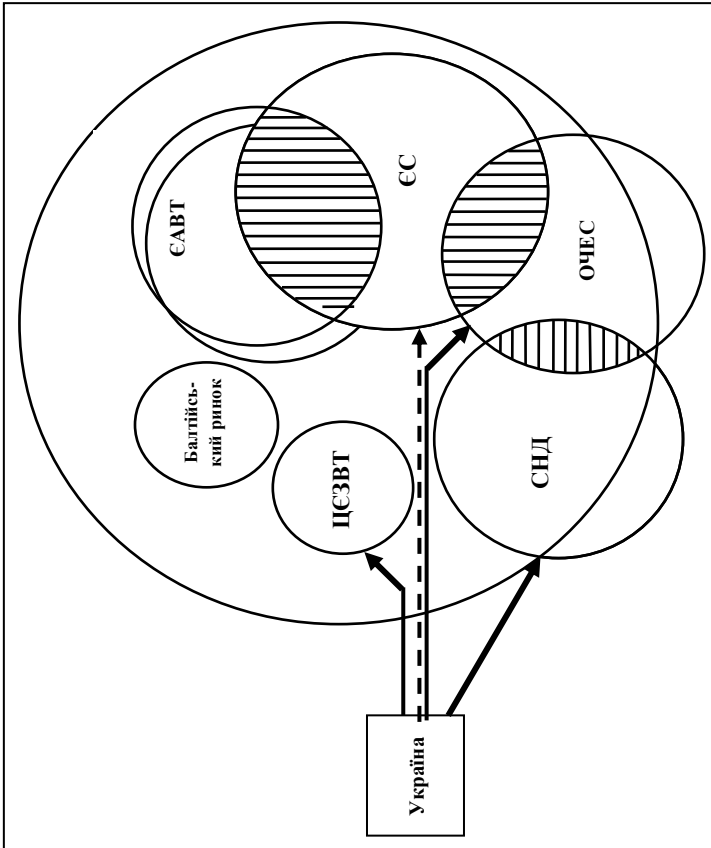
Формуючи власну інтеграційну політику, Україна має визначитися з відповідними середньо- та довгостроковими пріоритетами, виходячи із сучасних умов ефективного функціонування національної економіки (рис. 14.1).

Головною метою участі України в діяльності регіональних міждержавних об'єднань є створення сприятливих умов для розвитку національної економіки та прискорення процесу інтеграції України у світогосподарський комплекс, набуття досвіду міжнародного співробітництва, підготовка до вступу у Європейський Союз.

Україна після проголошення незалежності веде пошук власного місця в європейських інтеграційних процесах. Україна є членом багатьох регіональних міждержавних організацій: ЄС, ОЧЕС, ЄАВТ, ЦЄІ, СНД та ін. (рис. 14.2).

Рисунок 14.1 – Формування інтеграційних пріоритетів національної економіки

Рисунок 14.2 – Поле регіональних інтересів України

Ключовим напрямком зовнішньої політики України та її стратегічним курсом визнано вступ до Європейського Союзу (ЄС).

Головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньостроковому вимірі визначено отримання статусу асоційованого члена ЄС.

Угода про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною і ЄС - базовий документ, який визначив правовий механізм двостороннього економічного, фінансового, соціального й культурного співробітництва, розвитку політичного діалогу. Мета УПС – сприяти політичному, торговельному, економічному та культурному

співробітництву між Україною та Європейським Союзом. Вона є втіленням спільного наміру ЄС та України забезпечити партнерство та взаєморозуміння заради взаємної вигоди.

Умови ЄС, визначені для країн-кандидатів на вступ у Спільноту: адаптація законодавства України до законодавства ЄС; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС; безпека України у контексті загальноєвропейської безпеки; політична консолідація та зміцнення демократії; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; регіональна інтеграція України; галузева співпраця; співробітництво у галузі охорони довкілля

Причорноморське співробітництво України слід розглядати у вузькому та широкому розумінні. У *вузькому* мові має йти про співробітництво територій, які безпосередньо виходять до Чорного моря і в господарському відношенні тісно з ними пов'язані. Цей рівень регіонального співробітництва сягає корінням у колишню прибережну і прикордонну торгівлю. В *широкому* ж розумінні йдеться про включення у чорноморське співробітництво всього економічного простору України. Базисом для цього рівня регіонального співробітництва є урізноманітнення напрямів і зростання гнучкості підприємницької діяльності по всій Україні.

ЧЕС для України – це, передусім, механізм взаємодії урядових та підприємницьких структур, який має забезпечити розвиток економічного співробітництва країн-учасниць в рамках курсу на повноцінне входження до загальноєвропейського економічного простору.

СНД для України – механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, який доповнює процес формування двосторонніх взаємин між державами-учасницями Співдружності, оскільки за таких умов СНД має перспективи на існування і відповідно слугуватиме забезпеченню національних інтересів усіх країн-учасниць.

Тема семінару: Особливості інтеграційних процесів в Україні

Мета й завдання заняття: визначити шляхи інтеграції України у світову економіку, а також передумови, особливості і фактори такої інтеграції; з'ясувати пріоритети та основні напрями євроінтеграційної політики України.

План семінарського заняття

1. Політико-правові передумови інтеграції
2. Економічні передумови інтеграції
3. Соціально-культурні передумови інтеграції
4. Формування інфраструктурних передумов інтеграції
5. Особливості України як потенційної учасниці міжнародних економічних угруповань
6. Чинники впливу на інтеграційну мотивацію та політику України
7. Шляхи інтеграція України у світове господарство
8. Внутрішньоекономічні фактори переходу України до розвинутої ринкової економіки
9. Негативні проблем пов'язані із структурою економіки України
10. Зовнішньоекономічні фактори інтеграції
11. Головна мета участі України в діяльності регіональних міждержавних об'єднань
12. Формування інтеграційних пріоритетів національної економіки
13. Регіональні інтереси України
14. Ключові напрямки зовнішньої політики України
15. Особливості Інтеграції України до Європейського Союзу
16. Особливості Причорноморського співробітництва України
17. Характеристика взаємини України та СНД

Ключові поняття

Інтеграція; політико-правові передумови інтеграції; економічні передумови інтеграції; соціально-культурні передумови інтеграції; інфраструктурні передумови інтеграції; шляхи інтеграції України; фактори інтеграції; інтеграційні пріоритети; регіональні інтереси України; євроінтеграційна політика України.

Проблемні питання для обговорення

1. Визначте спонукальні причини інтеграції України у світову економіку.
2. Яким чином інтеграція України в світову економіку значною мірою гальмується структурою виробництва?
3. Які існують аспекти стратегічної інтеграції України у світове господарство?
4. Що об'єднує інтеграційні процеси європейських країн з перехідною економікою та інтеграційні процеси України?

5. Чи могла і чи може Україна зробити технологічний ривок і ввійти в «клуб» розвинених країн?

Ситуаційні завдання та вправи

Завдання 1

Уважно прочитайте текст кейсу «Європейська інтеграція може покращити рівень людського розвитку в Україні?» та надайте відповідь на запитання.

Від того як українські лідери та органи влади на всіх рівнях зможуть повною мірою використати можливості та вирішити завдання, пов'язані з впровадженням курсу європейської інтеграції, залежатимуть перспективи подальшого розвитку людського потенціалу в Україні. Якщо Києву вдасться виконати євроінтеграційні плани та взяти вимоги ЄС за основу рамкової моделі процесу впровадження життєво-необхідних реформ, Україна опиниться на короткій стежці до успіху і процвітання, маючи можливість досягти значного покращення умов життя, зменшення рівня бідності. Процес європейської інтеграції надає унікальний шанс належним чином покращити рівень людського розвитку в країні.

Про це говориться у новому національному Звіті з людського розвитку «Людський розвиток та європейський вибір України», який офіційно презентували Френсіс М. О'ДОННЕЛЛ, Координатор системи ООН та Постійний представник ПРООН в Україні, Григорій НЕМИРЯ, Віце-прем'єр-міністр України, Ієн БОУГ, Голова представництва Європейської комісії в Україні та Єжі ОСЯТИНСЬКИЙ, Міжнародний координатор колективу авторів Звіту.

«Починаючи з 1995 року Програма розвитку ООН в Україні за допомогою регулярних Звітів з людського розвитку постійно привертала увагу політиків та громадськості до викликів, перед якими стоїть країна у сфері соціального та економічного розвитку. Національні Звіти пропонували погляд у довгостроковій перспективі, аналіз ситуації в країні та стратегій посилення людського розвитку. Мета написання цих звітів полягає у тому, щоб консолідувати дані про людський розвиток у країні, впливати на національну політику та мобілізувати різні групи суспільства», - сказав пан О'Доннелл.

З часу, коли був опублікований останній національний звіт ПРООН «Сила децентралізації» у 2003 році, Україна пройшла через період важливих політичних та економічних перетворень: зміцнилась демократія та триває перехід до повноцінної ринкової економіки. Віце-прем'єр міністр України Григорій Немир'я схвально поставився до презентації нового національного Звіту ПРООН та висловив задоволення, що увагу авторів привернули такі теми як людський розвиток та європейська інтеграція України. «В цьому контексті ми цілком підтримуємо ідею, що європейська інтеграція - це не суто пріоритет зовнішньої політики, але, перш за все, - це план дій задля проведення внутрішніх реформ. Я переконаний, що якщо ми хочемо досягти успіху в забезпеченні людського розвитку, то ми маємо використовувати всі можливі інструменти. В нашому випадку, європейська інтеграція є чи не найефективнішим інструментом» - додав він.

Втім, незважаючи на такі значні досягнення, попереду ще багато викликів, які потребують вчасної відповіді від громадянського суспільства та органів влади на всіх рівнях, говорять автори Звіту. Слід зауважити, що свого часу було проголошено багато ініціатив, однак прогрес у впровадженні життєво-необхідних реформ з метою сприяння людському розвитку малопомітний.

Згідно з даними останнього глобального Звіту ПРООН з людського розвитку Україна за рівнем розвитку посідає 76 місце із 177 країн та вважається країною з

середнім рівнем людського розвитку. Звіт виявив, що за більшістю показників Україна значно відстає від усіх країн-членів Європейського Союзу, у тому числі від своїх найближчих сусідів, а саме Угорщини (посідає 36 місце), Польщі (37 місце), Словаччини (42 місце), Болгарії (53 місце) та Румунії (60 місце), які нещодавно приєдналися до ЄС.

Враховуючи те, що Україна проголосила та неодноразово підтверджує, що її головною зовнішньополітичною метою є вступ до ЄС, автори Звіту «Людський розвиток та європейський вибір України» аналізують те, як політика спрямована на європейську інтеграцію може значним чином посилити людський розвиток та який зиск може отримати країна від виконання своєї інтеграційної політики. Виступаючи на презентації, Професор Осятинський сказав, що метою Звіту було дослідити зв'язок між двома широкими стратегіями та їх програмами, порівнюючи їх власні системи цілей, завдань та способів моніторингу, та виявити, чи є вони сумісними, а якщо є, то яких наслідків слід очікувати від їх впровадження.

Автори Звіту переконують, що прагнення європейської інтеграції, яке часто називають «Європейським вибором», не є суто процесом геополітичного вибору, але, крім того, воно становить насамперед процес людського розвитку, що має безпосередній вплив на життя та добробут людей. Звіт пояснює, що концепція людського розвитку заснованого на інтересах людей, є дуже подібною до процесу європейської інтеграції, стосовно виконання окремих вимог та запровадження окремих стандартів.

Разом з тим, обидві концепції ведуть до покращення людського життя. Сучасні тенденції у зміні тривалості життя серед населення країн-членів ЄС, з одного боку, та населення України та СНД, з іншого боку, надають найкращий доказ впливу практичного втілення стратегії європейської інтеграції на людський розвиток. Наприклад, з того часу як Латвія, Литва та Естонія взяли курс на євро інтеграцію, тривалість життя підвищилась відповідно з 69.14 та 70.64 та 69.79 років (станом на 1991 рік) до 71.06 та 71.33 та 72.89 років (станом на 2005 рік). Тим часом тривалість життя в Україні зменшилася з 69.68 років у 1991 до 67.3 років у 2005 році.

Як результат, Звіт доводить, що з точки зору економічного, соціального та інституціонального середовища необхідного для заохочення довготривалого сталого людського розвитку, цілі цих двох концепцій повністю співпадають. Ефективна реалізація країною політики європейської інтеграції значно сприяє досягненню більш високих стандартів життя та створенню безпечнішого середовища для людського розвитку. Звіт зазначає, що європейська інтеграція є складним процесом та містить в собі реалізацію далекосяжних політичних, економічних та соціальних реформ, які необхідні не лише задля досягнення Україною стратегічних цілей приєднання до ЄС, але й також, що більш важливо, для визначення принципів та основ подальшого розвитку країни взагалі. Варто зазначити, що в громадських опитуваннях, результати яких наводяться в Звіті, усі українські респонденти демонструють надання чіткої переваги європейським цінностям та європейським механізмам соціальної організації.

Разом з тим, розуміння європейських цінностей, складних механізмів та функцій ЄС, а також переваг і втрат від європейської інтеграції все ще досить обмежене в українському суспільстві. У більшості випадків ЄС розглядається з політичної точки зору, у той час як його природа, як складного економічного та соціального механізму, часто нехтується та недооцінюється. Те саме стосується необхідності поліпшення рівня поінформованості громадськості щодо можливих викликів для України в майбутньому. Маючи краще розуміння цих понять допоможе кожному громадянину приймати активнішу участь у спостереженні за втіленням своєї інтеграційної політики держави. Звіт наголошує на необхідності підтримки більш глибокої економічної інтеграції та запровадження регуляторних норм та правил ЄС в рамках існуючої програми Європейської політики добросусідства.

У Звіті зазначається, що для того щоб покращити умови життя та поліпшити показники індексу розвитку людського потенціалу, послуги з охорони здоров'я, доступ до освіти та комунальні послуги мають бути покращені. Автори Звіту закликають до повної реалізації адміністративної реформи та децентралізації влади від центру до областей та районів, а також до створення сильних структур органів самоврядування, таким чином дозволяючи краще надання послуг та більш справедливе розподілення надбавок економічного розвитку. Все це зробить внесок у досягнення цілей людського розвитку, оскільки товари широкого вжитку та послуги повинні надаватися органами влади безпосередньо на місцевості, де люди живуть та працюють.

Доступність фінансових та інших ресурсів на місцевому рівні є надзвичайно важливою умовою для досягнення цілей та завдань людського розвитку, Цілей розвитку тисячоліття в Україні та справедливої соціальної політики, зазначається у Звіті. Також, Звіт аналізує досвід нових країн-членів ЄС та наголошує, що переваги членства в ЄС набагато переважають ціну здобуття цього членства. Договори про вільну торгівлю з ЄС створюють величезну мотивацію до росту торгівлі. Але оскільки договори про вільну торгівлю ЄС, зазвичай, не поширюються на усі сільськогосподарські продукти, важливою ціллю для України має бути досягнення якомога ширшого доступу до європейського аграрного ринку - особливо тому, що це надасть чіткі переваги споживачам Європейського Союзу.

Відкритий доступ до європейських ринків, скоріш за все, сприятиме значному припливу прямих закордонних інвестицій до України, за умови, якщо інвестори будуть впевнені у передбачуваності політики та верховенстві закону. Довіра іноземних інвесторів може бути отримана, якщо всі виконавчі сили в Україні демонструватимуть свою здатність постійно втілювати європейські стандарти, що відносяться до подальшого розвитку ринкової економіки та народної демократії, переконують автори Звіту.

Віце Прем'єр-Міністр Немира також поінформував про початок переговорів щодо всебічної вільної торгівлі між ЄС та Україною в лютому цього року. Він заявив, що «одразу було досить важко побачити зв'язок між проблемами торгівлі та людським розвитком. Але насправді вільна торгівля означає запровадження механізмів ефективного державного управління, рівних та прозорих умов для бізнесу, забезпечення кращої якості та дешевших продуктів та послуг для споживачів. Це створить міцну основу для людського розвитку».

Запитання до кейсу:

- 1) Що входить в поняття людський розвиток?
- 2) Чи вплинуло приєднання Угорщини, Польщі, Словаччини, Болгарії та Румунії на людський розвиток, які згідно звітів посідають наступні місця в рейтингу країн з найефективнішим людським розвитком Угорщина посідає 36 місце, Польща - 37 місце, Словаччина - 42 місце, Болгарія - 53 місце та Румунія 60 - місце?
- 3) Чи можна вважати 76 місце України в рейтингу країн з найефективнішим людським розвитком наслідком неефективного втілення політики щодо інтеграції в Європейський Союз?

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ДИСЦИПЛІНИ

Основна література

1. Міжнародна економіка: кредитно-модульний курс: навч.-метод. посібник / С.В. Тютюнникова, Л.О. Мельнік, В.О. Козуб, Л.Л. Носач. – Х.: ХДУХТ, 2010. – 273 с.
2. Міжнародна економіка: курс лекцій / С.В. Тютюнникова, Л.О. Мельнік, В.О. Козуб, Л.Л. Носач. – Х.: ХДУХТ, 2010. – 396 с.
3. Мельник Л.О., Козуб В.О. та ін. Міжнародна економіка: практикум. Навч.-метод. посібник. – Харків: ХДУХТ, 2007. – 201 с.
4. Козак Ю.Г., Логвинова Н.С., Ковалевський В.В. та ін. Міжнародна економіка: Навч. посібник. Видання 2-ге перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1118 с.

Додаткова література

5. Липов В.В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль І. Світова система господарювання. Навчально-практичний посібник. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368 с.
6. Липов В.В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль ІІ. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії. Навчально-практичний посібник. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 368 с.
7. Бочан І.О., Михасюк І.Р. Глобальна економіка: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 403 с.
8. Козак Ю.Г., Макогон Ю.В., Логвинова Н.С., Барановська М.І., Москвіченко О.М., Захарченко О.В. Кредитно-модульний курс з міжнародної економіки: Навч. пос. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 296 с.
9. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х частях. Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 416 с. Ч. 2. Международная макроэкономика: закономерности функционирования

- открытых национальных экономик в условиях глобализации. Учебное пособие для вузов. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 485 с.
10. Козик В.В., Панкова Л.А., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: Практикум. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вікар, 2006. – 589 с.
  11. Козак Ю.Г., Лебедева С.Н. Международная экономика: учебное пособие. – Мн.: Изд-во Гревцова, 2011. – 368 с.
  12. Колесов В.П., Кулаков М.В. Международная экономика: Учебник. – М.: Инфра-М, 2011., Серия: Учебники экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова.
  13. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. Практикум з міжнародного економічного аналізу: тести, вправи та задачі, проблемні ситуації, ділові ігри: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
  14. Міжнародна економіка: Підручник /А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоча та ін.; За ред. А.П. Румянцева. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 497 с.
  15. Міжнародна економіка: Навчальний посібник. /За заг. редакцією В.Є. Сахарова – К.: Національна академія управління, 2007. – 432 с.
  16. Міжнародна економіка: Навчальний посібник. /Під заг. редакцією О.Г. Гупала. – К.: «Хай-Тек Прес», 2007. – 368 с.
  17. Рязанцев С.В., Ткаченко М.Ф. Мировой рынок труда и международная миграция. – М.: Экономика, 2010.
  18. Шимко П.Д., Диденко Н.И. Международная экономика. – М.: Юрайт-Издат, 2010.
  19. Фигурнова Н.В. Международная экономика: учеб. пособие. – М.: Изд-во «Омега – Л», 2007. – 304 с.

Методичні матеріали та вказівки до використання в навчальному процесі

20. Робоча програма дисципліни «Міжнародна економіка». – Х.: ХДУХТ, 2012.
21. Козуб В.О. та ін. Міжнародна економіка: Навч.-метод. посібник. – Харків: ХДУХТ, 2005. – 274 с.
22. Козуб В.О., Мельник Л.О. Міжнародна економіка: тестовий тренінг. – Харків: ХДУХТ, 2007. – 202 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Програма дисципліни	5
Змістовий модуль 1. Міжнародна економіка – підсистема світового господарства. Міжнародний рух чинників виробництва	15
Тема 1.1. Міжнародна економічна система	15
Тема 1.2. Міжнародна економічна діяльність	24
Тема 1.3. Світовий ринок товарів та послуг	34
Тема 1.4. Світовий фінансовий ринок	55
Тема 1.5. Прямі інвестиції і міжнародне виробництво	63
Тема 1.6. Міжнародний кредит	69
Тема 1.7. Світовий ринок праці	75
Тема 1.8. Міжнародна трудова міграція	81
Змістовий модуль 2. Світова валютна система та міжнародні розрахунки. Стан і перспективи сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів	89
Тема 2.9. Світова валютна система	89
Тема 2.10. Міжнародні розрахунки	102
Тема 2.11. Платіжний баланс та макроекономічна рівновага	115
Тема 2.12. Міжнародна регіональна інтеграція	130
Тема 2.13. Глобалізація економічного розвитку	144
Тема 2.14. Інтеграція України у світову економіку	152
Навчально-методичні матеріали до дисципліни	161

Навчальне видання

АНДРОСОВА Тетяна Василівна
ЧЕРНИШОВА Лариса Олексіївна
ЯНЧЕВ Андрій Володимирович
КОЗУБ Вікторія Олександрівна
НОСАЧ Лариса Леонідівна

***МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА:
кредитно-модульний курс***

Навчально-методичний посібник

2-ге видання, перероблене і доповнене

Авторська редакція

Підп. до друку «__» _____ 2012 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Умов. друк. арк. 10,3. Тираж 50 прим. Замов. № _____

Видавець і виготовлювач
Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, Харків, 61051
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2319 від 19.10.2005 р.